

Arkivnummer: _____

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan
Företagsekonomiska Institutionen

FEKP90
Företagsekonomi -
Examensarbete på Civilekonomprogrammet

VT 2011

Förväntningsgapet

– I revisionsskandalernas centrum? –

Författare:

Johan Bredahl

Alexander Forsberg

Handledare:

Anne Loft

Förord

Ett stort tack till samtliga respondenter för all den kunskap och information som ni har bidragit med samt för att ni har tagit er tid till att hjälpa oss med vårt examensarbete. Vi tackar även för ert trevliga bemötande och för mycket intresseväckande och givande diskussioner.

Vidare vill vi tacka vår handledare, Anne Loft, för god vägledning och värdefulla råd under skrivandet av detta examensarbete.

Johan Bredahl och Alexander Forsberg

Lund den 13 maj 2011

Sammanfattning

- Examenarbetets titel:** Förväntningsgapet – *I revisionsskandalernas centrum?* –
- Seminariedatum:** 2011-05-20
- Ämne/kurs:** FEKP90, Magisteruppsats i Företagsekonomi, 30 ECTS, Fördjupningsinriktning; redovisning
- Författare:** Johan Bredahl och Alexander Forsberg
- Handledare:** Anne Loft
- Fem Nyckelord:** Förväntningsgap, revision, revisionsskandaler, EU Green Paper 2010, intressenter.
- Syfte:** Vårt syfte är att studera hur förväntnings- och prestationsgapet mellan revisorer och intressenter ser ut i Sverige, där investerare står som representanter för intressentgruppen. Vi avser också att undersöka vilka faktorer som påverkar förväntnings- och prestationsgapet samt utreda om de senaste årens stora revisionsskandaler, likt HQ Bank, har haft någon påverkan på gapet i Sverige.
- Metod:** I examensarbetet använder vi oss av en kvalitativ undersökning. Vi genomför en dokumentstudie samt intervjuer med revisorer och investerare för att få svar på vår undersökning. För att nå slutsatserna har vi arbetat enligt en deduktiv ansats.
- Teoretiskt perspektiv:** I teorin presenteras begreppet revision: Vad är det och varför behövs det?, revisionens mål, revisorns uppgifter och ansvar samt lagar och regleringar kring revision och revisorn. Därefter tar vi upp förväntningsgapets historia samt tre olika forskningsbidrag gällande detta, intressentmodellen inom revision samt tolkningen av revisionsskandaler och dess möjliga påverkan på förväntningsgapet.
- Empiri:** Här presenteras åsikter/debatt kring EU Green Paper 2010, förväntningsgapet i Sverige, revisionsskandaler samt intervjuerna med våra respondenter som består av fyra revisorer och tre investerare.
- Slutsatser:** Vi kan konstatera att ett förväntnings- och prestationsgap existerar mellan revisorer och intressenter. Gapet består främst av ett rimlighetsgap och påverkas bland annat av standarder och undermålig kommunikation mellan parterna. Till sist så kan vi också fastställa att revisionsskandaler har en påverkan på förväntnings- och prestationsgapet.

Abstract

- Title:** The Expectation gap – *In the center of audit scandals?* –
- Seminar date:** 2011-05-20
- Course:** FEKP90, Business Administration: Degree Project, Masterlevel, 30 University Credit Points (30 ECTS), Major; Accounting
- Authors:** Johan Bredahl and Alexander Forsberg
- Advisor:** Anne Loft
- Five key words:** Expectation gap, audit, scandal, audit scandals, EU Green Paper 2010, stakeholders.
- Purpose:** Our purpose with this thesis is to examine the audit expectation-performance gap between auditors and stakeholders in Sweden, where investors will be mainly focused on as a stakeholder group. We will also investigate what factors that affect the audit expectation-performance gap and also see if scandals within audit, such as HQ Bank, have had any effect on the gap in Sweden.
- Methodology:** We are using a qualitative approach in this degree project. We are conducting a document analysis and interviews with auditors and investors to get answers to our survey. We have used deductive reasoning to reach our conclusions.
- Theoretical perspectives:** We present the definition of audit in the theory chapter: What is it and why do we need it?, the objective of auditing, the auditors tasks and responsibility and also laws and regulations around the auditor and auditing. Thereafter the history of the audit expectation gap, three research articles around this topic, stakeholder theory and the interpretation of audit scandals and its possible effect on the audit expectation-performance gap is presented.
- Empirical foundation:** Our Empirical foundation consists of opinions/debate on the EU Green Paper 2010, the expectation gap in Sweden, audit scandals and the interviews with our respondents that consist of four auditors and three investors.
- Conclusions:** We can conclude that an audit expectation-performance gap between auditors and stakeholders exist. The gap mainly consists of a reasonableness gap and is affected among other things by new standards and inferior communication between the parties. Also, we have reached the conclusion that audit scandals have an effect on the audit expectation-performance gap.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problematisering	3
1.3 Problemformulering.....	6
1.4 Syfte.....	6
1.5 Avgränsning.....	6
1.6 Arbetets disposition	7
2. Teori.....	9
2.1 Revision – Vad är det och varför behövs det?.....	9
2.2 Revisionens mål.....	10
2.3 Revisorns uppgifter och ansvar	12
2.3.1 God redovisningssed.....	12
2.3.2 God revisionsed.....	12
2.3.3 God revisorssed.....	13
2.3.4 Sambandet mellan de olika sederna	13
2.4 Reglering kring revisorn och revision	14
2.4.1 Aktiebolagslagen.....	14
2.4.2 EU-reglers påverkan på Sverige	15
2.5 Förväntningsgapet	16
2.5.1 Innes et al.	17
2.5.2 Humphrey	18
2.5.3 Porter.....	20
2.6 Intressentmodellen inom revision.....	23
2.7 Revisionsskandaler	25

3. Metod.....	28
3.1 Val av metod.....	28
3.2 Kvalitativ respektive kvantitativ metod.....	28
3.3 Datainsamlingsteknik	30
3.4 Primär- och sekundärdata	32
3.5 Ansats	33
3.6 Frågeställning	33
3.7 Egna förutsättningar och resurser	34
3.8 Egenskaper hos de studerade objekten	34
3.9 Förhållande till källorna.....	34
3.10 Värdet av insamlad information	35
3.11 Fortsatt tillvägagångssätt gällande analys av förväntningsgapet och revisions-skandaler	36
4. Diskussion idag	37
4.1 Åsikter/debatt förväntningsgapet i Sverige	37
4.2 Åsikter/debatt gällande EU Green Paper 2010.....	40
4.2.1 Generella reflektioner	43
4.2.2 Allmänt om revisionskvalitet.....	45
4.2.3 Förväntningsgapet.....	45
4.3 Åsikter/debatt revisions-skandaler.....	47
5. Intervjuer	49
5.1 Revisorer.....	49
5.1.1 Allmänt om revision	50
5.1.2 Förväntningsgapet i Sverige.....	52
5.1.3 Revisions-skandaler	60
5.2 Investerares	64

5.2.1 Allmänt om revision	64
5.2.2 Förväntningsgapet i Sverige.....	65
5.2.3 Revisionskandaler	67
6. Analys	70
6.1 Allmänt om förväntningsgapet	70
6.1.1 Rimlighetsgapet	72
6.1.2 Prestationsgapet	74
6.2 Förväntningsgapet och dess påverkansfaktorer	77
6.3 Revisionskandalers påverkan på förväntningsgapet	80
7. Slutsats.....	85
7.1 Egna reflektioner	87
7.2 Förslag till fortsatt forskning	88
8. Källförteckning.....	90
9. Appendix	95
Bilaga 1: Frågor till revisorer	95
Bilaga 2: Frågor till Aktiespararna/investerare	97
Bilaga 3: Balans-artikel	99

Figurförteckning

Figur 1: Arbetets disposition	8
Figur 2: Utformning av revision idag: Hög men inte absolut säkerhet	11
Figur 3: Tre aspekter på revisorns ansvarsområden	14
Figur 4: Olika aspekter på förväntningsgap utifrån Innes et al. (1997) anpassad av Öhman (2006)	17
Figur 5: Förväntnings- och prestationsgapet	21
Figur 6: Intressentmodellen inom revision	23
Figur 7: Revision som en agentrelation mellan användarna av de finansiella rapporterna och revisionsfirmorna	27
Figur 8: Far: Vad innebär förväntningsgapet?	37
Figur 9: Inkomna svar på EU Green Paper 2010 uppdelat i intressentgrupper	42
Figur 10: Inkomna svar från revisionsbranschen på EU Green Paper 2010 uppdelat efter revisionsbyråernas storlek	43
Figur 11: Förväntnings- och prestationsgapet	70
Figur 12: Revision som en agentrelation mellan användarna av de finansiella rapporterna och revisionsfirmorna	80

1. Inledning

I detta kapitel presenteras bakgrunden till ämnesvalet. Därefter följer en problemdiskussion som avslutas med de problemformuleringar som vi ämnar besvara. Dessa mynnar sedan ut i uppsatsens syfte och de avgränsningar som vi har valt att göra i uppsatsen. Kapitlet avslutas med en överblick över hur arbetets fortsatta disposition kommer att se ut.

1.1 Bakgrund

Inom revisionsområdet har fenomenet förväntningsgap tidigare behandlats i ett flertal aspekter i litteratur men även i ett flertal uppsatser och doktorsavhandlingar. Efter att vi studerat området närmare genom att läsa litteratur och andra uppsatser som behandlar ämnet inser vi att det inte finns särskilt mycket skrivet om hur sambandet mellan förväntnings- och prestationsgapet ser ut mellan revisorer och investerare. Det har inte heller behandlats i vidare utsträckning vilka faktorer som påverkar förväntnings- och prestationsgapet samt om revisions-skandaler är en av de här faktorerna.

År 2008 kom dock tidningen Balans ut med ett nummer som fokuserade speciellt på förväntningsgapet mellan revisorer och intressenter. Tidningen gjorde en undersökning bland ett antal intressenter gällande vad revisorn gör och vad intressenterna förväntar sig av honom/henne. Svaren var sällan entydiga.¹ Efter att ha studerat flera artiklar i tidningen fann vi en del intressanta tankar som har inspirerat oss att bygga vidare på dessa idéer och bidragit till att utveckla vår problematisering. Vad som ger nytt sken till vår uppsats är också diskussionen i EU Green Paper om revision som kom i oktober 2010. Där behandlas olika frågor om vilka lärdomar som kan tas från krisen (Finanskrisen 2008-09). Bland annat behandlas frågan om förväntningsgapet som en möjlig följd av kommunikationsproblem gällande revisionsmetoder². EU Green Paper, eller Grönboken som den kallas på svenska, är ett dokument som Europeiska kommissionen offentliggör för att stimulera till diskussion i en särskild fråga. Genom en grönbok uppmanas berörda parter (organisationer och enskilda) att delta i samråd och debatt om förslagen i grönboken. Ibland ligger den som grund till förslag till lagstiftning som sedan presenteras i en vitbok.³ Sverige är ett av de länder från vilka intressenter har kommit

¹ Far. Balans, Vol.34, Nr. 2 (2008).

² European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 9.

³ European Union. Grönböcker.

med förslag och synpunkter på tänkbara förändringar⁴. Som en uppföljning på de två inledande frågeställningarna om och varför ett förväntnings- och prestationsgap existerar tycker vi också att det skulle vara intressant att behandla huruvida skandaler inom revision påverkar förväntnings- och prestationsgapet. Givet våra frågeställningar vill vi undersöka och kunna bidra till en diskussion kring detta ämne som hamnat i hetluften på sistone. Dessutom vill vi till alla läsare av detta examensarbete försöka klargöra hur en revisionsskandal kan påverka förväntningsgapet samt vilka konsekvenser detta kan ha.

Efterföljden kring skandaler som HQ Bank har lett till en häftig diskussion i Sverige kring revisorn och dennes yrke. Bland annat har Finansmarknadsminister Peter Norman uttryckt skarp kritik emot hur revisionen bedrivs idag eller som han uttryckte det "förtroendet är en knäckfråga för revisions- och rådgivningsbranschen" och att branschen nu fått i uppgift att se över hur man ska stärka förtroendet⁵. Opåtriskhet och självständighet är grundpelare för en revisor och en del av den goda revisionsset som förväntas följas av varje revisor, vilket också regleras i Revisorslagen (2001:883). Att tänja på opåtriskhet och självständighet bidrar självklart till att urholka förtroendet för revisoryrket och vad det står för. Ett av revisorns mest väsentliga syfte är att lämna ett utlåtande, en revisionsberättelse, efter att ha granskat och bedömt företagets årsredovisning och förvaltning⁶. Att sedan tillstyrka, alternativt avstyrka, ansvarsfrihet för VD och styrelse kan ge en missvisande bild om begreppen opåtriskhet och självständigheten har tänjts på. Sker detta i ett större företag, som exempelvis i HQ Bank, kan en revisionsskandal uppdagas. Efter en revisionsskandal är ofta utfallet att regler och villkor inom branschen skärps. Det blir en större regelmassa och en ökad komplexitet vilket leder till ett ökat förväntningsgap enligt Peter Strömberg, direktör på Revisorsnämnden⁷.

Globalt uppmärksammade och återkommande företagsskandaler har på senare tid lett till att ett större fokus läggs på frågor kring intern kontroll och riskhantering. I Sverige finns ett utmärkt exempel i form av de dramatiska händelserna i HQ Bank i slutet av sommaren 2010, vilket har lett till diskussion kring risk och hur detta ska hanteras. En situation likt detta leder

⁴ European Commission. Summary of responses Green Paper Audit Policy: Lessons from the crisis.

⁵ Lennartsson, Rakel. "Noteringar: FI riktar skarp kritik mot revisorer", *Balans*, Vol.36, Nr. 12 (2010): 7.

⁶ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

⁷ Halling, Pernilla. "Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara"", *Balans*, Vol.34, Nr. 2 (2008): 35.

ofta till förslag på nya regler från politiskt håll. Olof Arwinge (Grant Thornton, Uppsala Universitet) är dock kritisk till detta och menar att för strikta krav och regelverk riskerar att göra mer skada än nytta. Han anser att det är viktigt att Sverige bibehåller sitt nuvarande principbaserade regelverk och avslutar med att revisorerna förmodligen kommer få mer att göra. Oaktat om revisorns uppdrag förändras så kommer de här frågorna att bli allt viktigare framöver i och med att komplexiteten ökar. Det kommer också leda till att högre krav kommer att ställas på revisorernas förståelse av hur bolagets verksamhet och väsentliga risker kan påverka kvaliteten i den finansiella rapporteringen.⁸

Enligt Revisorsnämnden inkommer det varje år ca 120 stycken anmälningar av kvalificerade revisorer där anklagelserna riktas mot att revisorn inte skött sina uppgifter på ett korrekt sätt. Anmälningarna kommer bland annat från kunder, konkursförvaltare och myndigheter. Av dessa 120 anmälningar avskrivs ca 60 % på grund av att Revisorsnämnden inte anser att det funnits tillräckliga oegentligheter i revisorns agerande.⁹ Detta tycks ge sken åt att det finns spridda uppfattningar mellan revisorer och dess intressenter, varav investerare är en grupp, kring vad revisorn ska göra. Det verkar finnas en överdriven förväntan från intressenter på vad en revisor ska utföra. I grund och botten är det ledningen för det reviderade bolaget som ansvarar för att de finansiella dokumenten är riktiga, däremot ska revisorn inta en ”yrkesmässig skepticism” mot den reviderade enheten¹⁰.

1.2 Problematisering

Det finns idag ett betungande regelverk som i detalj reglerar vad en revisors uppgift är, både gällande form och innehåll. Några exempel på regelverk som reglerar revisorn samt revision är Revisorslagen (2001:883), Revisionslagen (1999:1079) samt Aktiebolagslagen (2005:551). Utöver detta kan det reviderade bolaget ha särskilda föreskrifter för revision uppställda i bolagsordningen i enlighet med Aktiebolagslagens tredje kapitel. Regelverken har växt alltmer tekniskt komplicerade de senaste åren vilket har lett till att det för utomstående blivit svårare

⁸ Lennartsson, Rakel. ”Risk i ropet”, *Balans*, Vol.36, Nr.12 (2010): 24-25.

⁹ Halling, ”Förväntningsgapet: ”Revisorns roll inte så enkel att förklara””, 34.

¹⁰ European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 7.

att sätta sig in i vad revisorns uppgifter är och därmed ökat förväntningsgapet, menar Peter Strömberg på Revisorsnämnden.¹¹

Peter Clemedtson ordförande för FAR SRS (nuvarande Far) (2008) anser också att förväntningsgapet ökat. Revisionen har hamnat mer i fokus på grund av ”skandalerna” så därför ökar förväntningsgapet just nu säger han. Han tycker också att en mycket negativ konsekvens är att de revisorer som blir inblandade i prövningar efter sådana här händelser ofta får sina karriärer förstörda trots att de inte gjort något ”fel”. De är dömda på förhand.¹²

Det finns idag ett obegränsat skadeståndsansvar för revisorer. År 2006 publicerade London Economics en studie angående detta vilket ledde till att EG-kommissionen kom med förslag till ändringar angående revisorns skadeståndsansvar. I förslaget föreslogs ändringar rörande ett fast maximibelopp för skadeståndsansvar, dessutom ett tak som grundades på det reviderade bolagets storlek och storlek på revisionsarvodet. Även ett förslag angående ett delat ansvar mellan revisor och kund som ska baseras på vardera parts proportionella ansvar presenterades.¹³ I nuläget fastslog kommissionen att det solidariska ansvaret utnyttjades som en försäkring av kunden mot alla eventuella fel i de finansiella rapporterna. Revisorn kan inte tillstyrka med absolut säkerhet att årsredovisning, bokföring samt koncernredovisning är fria från felaktigheter, utan enligt god revisions sed talar man om att revisionen utförts så att den med hög, men inte absolut, säkerhet inte innehåller några större felaktigheter. Kommissionen menar vidare att förväntningsgapet ökar från investerares sida då revisorn förväntas vara ett absolut skydd mot felaktigheter och uppsåtliga brott som förskingring, då investerare i större utsträckning agerar utifrån att dessa felaktigheter ska skyddas av revisionsbyråns skadeståndsansvar. Det så kallade ”Deep pocket”-syndromet, vilket det ofta talas om när en kund till en revisionsbyrå går i konkurs, innebär att intressenter till kunden söker kompensation från revisorsbyrå för att revisorn inte ska ha utfört sitt arbete korrekt¹⁴. Detta togs också upp i en re-

¹¹Halling, ”Förväntningsgapet: ”Revisorns roll inte så enkel att förklara””, 35.

¹² Ehlin, Åsa. ”Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 29.

¹³”72. Remiss från EG-kommissionen om revisors skadeståndsansvar”, *FAR SRS INFO*, Nr.2 (2007)

¹⁴Ibid.

miss från EG-kommissionen där man menar att detta leder till ett ökat förväntningsgap då revisionsbyråerna intar en överdrivet försiktig inställning.¹⁵

Intrycket att det finns olika uppfattningar mellan revisorer och dess intressenter om vad som revisorn ska göra har understöd i Revisorsnämndens statistik (se sida 3). Om det är okunskap eller ett försök att finna någon annan att lägga ansvaret på för felaktigheter lämnar vi för tillfället. Klart är i alla fall att ca 60 % av de 120 årligen inkomna ärendena avskrivs. Att förväntningsgapet har varit ett begrepp som skapat debatt i EU och även i Sverige under en längre tid står klart i och med att det redan 1996 kom ett EU Green Paper där förväntningsgapet till viss del behandlades. Precis som idag så diskuterades bland annat faran med att förtroendet i revisionsfunktionen kan urholkas om förväntningsgapet består.¹⁶ Förväntningsgapet har sedan dess diskuterats i en mängd olika former men den senaste finanskrisen ledde till att begreppet återigen aktualiserades i större utsträckning. Det här särskilt i form av den dagsaktuella diskussionen i det EU Green Paper om revision som kom i oktober 2010 och behandlar frågor kring vilka lärdomar som kan dras från krisen. Det är särskilt intressant att ta detta som utgångspunkt eftersom EU-regler också till stor del berör Sverige. Även om begreppet skandal inte är entydigt vill vi försöka förmedla effekterna som kan uppstå när en händelse väl tolkats av media och allmänheten som just en revisions-skandal.

Men hur vet man då vad som är en revisions-skandal om begreppet inte är entydigt? Hur definitionen av en revisions-skandal ser ut är givetvis en bedömningsfråga i mångt och mycket. Thomas Carrington väljer i sin avhandling "Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts" att benämna händelser där något går fel med revisionen som ett revisionsmisslyckande istället för en skandal. Enligt Carrington har definitionen enligt tidigare forskning varit följande: "*Revisionsmisslyckande sker när det finns en allvarlig förvrängning av de finansiella rapporterna som inte tas upp i revisionsberättelsen, och att revisorn har gjort ett allvarligt misstag vid utförande av revisionen.*"¹⁷.

¹⁵72. Remiss från EG-kommissionen om revisors skadeståndsansvar", *FAR SRS INFO*, Nr.2 (2007).

¹⁶ European Commission. EU Green Paper 1996 Act of the conference on the role, the position and the liability for the statutory auditor in the European Union.

¹⁷ Carrington, Thomas. "Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts" Stockholm: Stockholm University, Business Administration: 2007: 29.

Att identifiera kriterier som kännetecknar en skandal kan vara bra som en form av filtrering av vad som verkligen är en revisionsskandal och vad som inte är det. Dock, vad som är viktigt att poängtera är att det inte är ursprunget till skandalen utan istället vad som uppfattas som en skandal som vi kommer att fokusera på. Vad som framställs i media som en revisionsskandal är ofta det som blir den breda uppfattningen i samhället. Om det är revisorn som gjort fel, eller även om han inte gjort något fel, så är just ursprunget till ”skandalen” inte det mest relevanta för vårt arbete. Vad som däremot är relevant är vad som uppfattas som en skandal. Där är media en starkt påverkande kraft, vilket vi kommer att se. Detta knyter också an till Peter Clemedtson påstående att revisorer i vissa fall är ”dömda på förhand”¹⁸.

1.3 Problemformulering

Ur ovanstående problematisering/diskussion har vi kommit fram till följande tre frågeställningar som vi ämnar undersöka i denna uppsats.

- Vad är förväntnings- och prestationsgapet och hur ser det ut mellan revisorer och intressenter i Sverige idag?
- Vilka faktorer påverkar förväntnings- och prestationsgapet i Sverige?
- Påverkas förväntnings- och prestationsgapet i Sverige av revisionsskandaler och i så fall hur?

1.4 Syfte

Vårt syfte är att studera hur förväntnings- och prestationsgapet ser ut mellan revisorer och intressenter i Sverige, där investerare står som representanter för intressentgruppen. Vi avser också att undersöka vilka faktorer som påverkar detta förväntnings- och prestationsgapet samt utreda om de senaste årens stora revisionsskandaler, likt HQ Bank, har haft någon påverkan på gapet.

1.5 Avgränsning

En analys av förväntnings- och prestationsgapet kan göras på ett flertal olika sätt. Först och främst vill vi hänvisa vår definition av förväntningsgapet till Brenda Porters tolkning av be-

¹⁸ Ehlin, ”Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet”, 29.

greppet ”the Audit Expectation-Performance Gap”¹⁹, d.v.s. förväntnings- och prestationsgapet. Vi kommer gå in mer utförligt på definitionen av detta i teorikapitlet. En analys av förväntnings- och prestationsgapet kan göras utifrån en deskriptiv eller normativ utgångspunkt²⁰. För att kunna få en god bild av förväntningsgapet har vi valt att avgränsa vår uppsats till att främst behandla den deskriptiva delen av förväntningsgapet. Det här innebär närmare bestämt att vi främst kommer behandla revisorers och intressenters uppfattningar om vad en revisor verkligen gör även om vi till viss del också kommer behandla den normativa aspekten gällande uppfattningar om vad en revisor borde göra. Vi har även valt att i vår empiriska undersökning avgränsa oss till en intressentgrupp, investerare. Bland investerarna har vi i sin tur valt att intervjua representanter för småsparare genom deras intresseorganisation Aktiespararna. Vårt val av småsparare grundades på att vi antog att småsparare i regel har mindre koll, i förhållande till professionella investerare, på vad en revisors uppgifter är. Förväntningsgapet borde därför vara mer markant i den här gruppen vilket vi hoppas leder till ett tydligare samband mellan frågeställningar och slutsats. Vi vill dock poängtera att vi inte valt småsparare för att det ska ”passa” vår frågeställning utan för att vi tycker det är en intressant målgrupp då det dessutom speglar den genomsnittlige svenske investeraren (i antal mätt) bättre än en professionell investerare. Då det finns en hel del intressentgrupper till en revisor/revisionsbyrå tror vi att det är för arbetets bästa, med tanke på våra förutsättningar och resurser, att därför inrikta oss mot en av dessa grupper.

1.6 Arbetets disposition

För att ge läsaren en möjlighet att sätta sig in i ämnet så kommer efter inledningen ett teorikapitel där vi ger de fundamentala normerna för vad revision är, varför det behövs och målet med att använda sig av revision. Kapitlet kommer även behandla revisorns uppgifter, lagbestämmelser samt ansvar. Som stöd för att se hur förväntningsgapet ser ut idag så behövs en genomgång av de upprättade regler för vad som är en revisors/revisions uppgift vilket bland annat hittas i lagar och direktiv. Detta för att sedan kunna utreda hur diskussionen ser ut gäl-

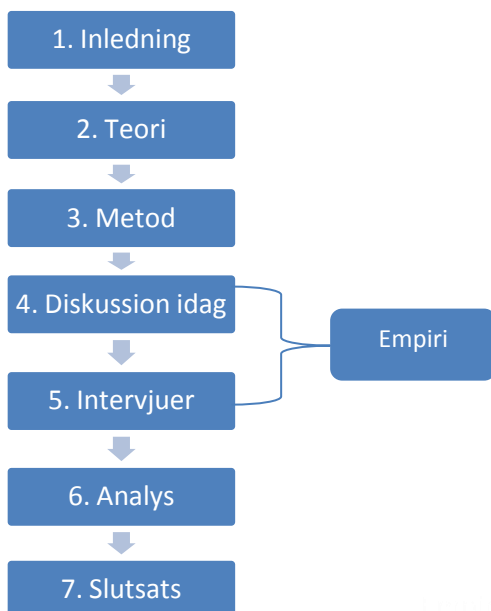
¹⁹ Porter, Brenda. “An empirical study of the audit expectation-performance gap”, *Accounting and Business Research*, Winter, (1993): 50.

²⁰ Innes, John, Brown Tom och Hatherly David. “The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 10, Nr. 5 (1997): 703-704.

lande dessa lagar/direktiv. Därefter går vi igenom förväntningsgapets historia, tidigare forskning kring förväntningsgapet, intressentmodellen inom revision och tar även upp den litterära referensram som vi kommer att använda oss av.

Efter teorikapitlet kommer vårt metodkapitel där vi tar upp tillvägagångssätt gällande bland annat val av metod, datainsamlingsteknik, ansats, typ av studie samt egna förutsättningar och resurser. Anledningen till att vi lägger vårt metodkapitel efter teorikapitlet är att vi först vill ge läsaren en möjlighet att sätta sig in i ämnet vilket ökar förståelsen för vårt val av metod inklusive metodens för- och nackdelar.

Därefter kommer vårt första empirikapitel i form av ”Diskussion idag” där tar vi upp diskussionen kring förväntningsgapet i Sverige, EU Green Paper 2010 samt också ger en inblick i diskussionen kring den senaste tidens revisionsskandaler. Detta sker på så sätt att vi tar upp olika aktörers åsikter i form av inkomna svar på diskussionsfrågorna i EU Green Paper 2010. Vi tar även upp mer specifikt material gällande förväntningsgapet i Sverige och revisions-skandaler genom olika branschartiklar från tidningen Balans. Det här för att ge en inblick i ämnet och det som diskuteras just nu. Detta leder till vårt andra empirikapitel, ”Intervjuer”, där vi kompletterar ovanstående åsikter med intervjuer av fyra stycken revisorer samt tre investerare. Det här leder sedan till vår analys och sedermera till vår slutsats. (se figur 1).

Figur 1: Arbetets disposition

2. Teori

I följande kapitel presenteras en litterär referensram för läsaren. Vi börjar med att skildra revision – Vad är det och varför behövs det? Sedan tar vi upp revisionens mål, revisorns uppgifter och ansvar samt lagar och regleringar kring revisorn och revision. Därefter tar vi upp förväntningsgapets historia samt tre olika forskningsbidrag gällande detta. Därpå presenterar vi en för revision anpassad version av intressentmodellen och avslutar sedan med en genomgång av tolkningen av revisions-skandaler/revisionsmisslyckanden och dess möjliga påverkan på förväntningsgapet.

2.1 Revision – Vad är det och varför behövs det?

Revision innebär enligt Fars definition följande: ”Revision är att med en professionellt skeptisk inställning planera, granska, bedöma och uttala sig om årsredovisning, bokföring och förvaltning.”²¹

I ett aktiebolag ansvarar inte aktieägarna för bolagets skulder och därför är det av stor vikt att bolagets resultat och ekonomiska ställning redovisas för omvärlden på ett korrekt sätt. Bolagets intressenter måste kunna lita på att den information som bolaget lämnar är riktig och tillförlitlig. För att säkerställa detta har det ansetts nödvändigt att bolagets ekonomiska information kontrolleras av revisorer. Syftet med detta är att ge trovärdighet åt den ekonomiska information som bolaget lämnar till sina intressenter. Detta anses vara en viktig förutsättning för att näringslivet ska kunna fungera på ett effektivt sätt.²²

Det är dock viktigt att påpeka att det inte bara är ägarna som har nytta av den här informationen utan även bland annat anställda, kunder, stat och kommun. Det finns alltså både en direkt och en indirekt nytta av revision. Utan revisorer med de uppgifter de har idag så skulle intressenter som vill investera i företag vara tvungna att göra egna kontroller för att skapa tilltro till företagets ekonomiska rapportering.²³

Revisorn har som nämnts ett flertal olika grupper av intressenter att ta hänsyn till. Detta ställer frågan om det överhuvudtaget är möjligt för revisorn att ta tillvara allas intressen utan att hamna i någon form av lojalitetskonflikt mellan olika intressenter. Här har dock revisorn till

²¹ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

²² Moberg, Krister. *Bolagsrevisorn*. 3:e uppl. Stockholm: Nordstedts juridik AB, 2006, 34.

²³ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

sin hjälp olika anvisningar i lagen gällande hur eventuella konflikter ska lösas. För att inte aktieägarna ska få en särställning finns det en skyldighet för revisorn att tillgodose övriga intressenter genom bestämmelser i aktiebolagslagen samt bolagsordningen. I de fall där sådana bestämmelser finns är de till fördel för övriga intressentgrupper i förhållande till aktieägarnas ställning. Dock är bestämmelserna ofta mer preciserade och begränsade än bestämmelser som har till syfte att skydda aktieägarna.²⁴

Efterfrågan på revision förklaras ofta med agentteorin som ursprungligen togs fram av Watts and Zimmerman. En tillförlitlig revisor tillsätts inte bara för tredje parts skull utan även för företagsledningens. Ett företag ses som resultatet av ett flertal kontrakt där flera grupper kommer med något slags bidrag givet ett särskilt pris. Företagsledningen vill självklart få de här bidragen till minsta möjliga kostnad. Här finns dock ett problem i form av en informationsasymmetri mellan agenterna (företagsledningen) och principalerna (investerare). Det kan röra sig om att företagsledningen vet mer om företagets verksamhet, till exempel företagets ”riktiga vinst”, i förhållande till den information som aktieägarna har. För att principalerna ska lita på agenterna och dess information så krävs att principalerna ser på agenterna på ett för dem gynnsamt sätt. Detta sker genom att anlita en erkänt duktig (oberoende) revisor. Det finns alltså ett incitament både för exempelvis aktieägare och företagsledningen att vilja ha en revisor.²⁵

2.2 Revisionens mål

Revisionens främsta mål är som tidigare nämnt att ge den ekonomiska information som företaget lämnar ökad tillförlitlighet samt att öka tilltron till att VD och styrelse fullgör sina uppdrag. För att uttrycka det mer konkret så är målet för en revision att revisorn ska lämna en revisionsberättelse. I revisionsberättelsen ska revisorn uttala sig om årsredovisningen och bokföringen samt VDs och styrelsens förvaltning. Revisionsberättelsen ligger sedan tillsammans med årsredovisningen som grund för det beslutsunderlag som olika intressenter använder.²⁶

²⁴ Moberg, 34-35.

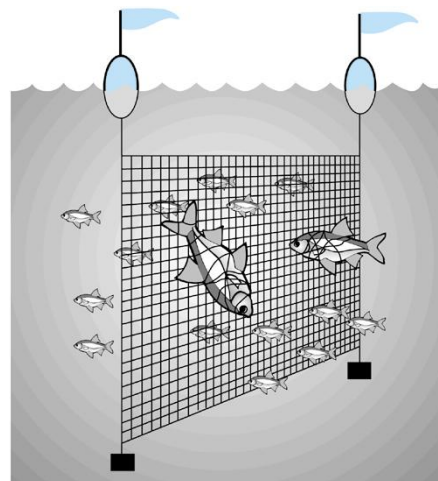
²⁵ Hayes, Rick, Dassen Roger, Schilder Arnold och Wallage Philip. *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards in Auditing*. 2th ed. Essex: Pearson Education, 2005, 46-47.

²⁶ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

Det är därför viktigt att revisorn hela tiden har siktet på målet att uttala sig i revisionsberättelsen. Detta för att revisorn inte ska förvirra sig i arbetsuppgifter som inte hjälper till att uppnå målet.²⁷ Det är också mycket viktigt att veta att revisorns uttalanden ska öka årsredovisningens trovärdighet men däremot inte ska uppfattas som någon garanti från revisorn om företagets framtida livskraft ”going concern”. Inte heller om ledningens förmåga att effektivt och kompetent leda företagets verksamhet.²⁸

Enligt RS (Redovisningsstandard i Sverige) 200 som handlar om mål och generella principer för en revision så ska en revision som utförs enligt god revisionssed utformas på det sättet att revisorn med hög, men inte absolut säkerhet, säkerställer att årsredovisningen i sin helhet inte innehåller väsentliga felaktigheter. Det uppnås genom att revisorn samlar in tillräckligt med revisionsbevis för att uppnå denna säkerhet.²⁹

Närmare bestämt sker detta därigenom att när revisorn är klar med informationsinsamling samt analys och väsentlighetsbedömning av riskerna så sammanställs detta i en revisionsplan. Där tas hänsyn till exempelvis kunskap om verksamheten samt förståelse av redovisningssystemet och företagets system för intern kontroll. Att göra den här revisionsplanen är som att utforma ett fisknät. Maskorna måste vara anpassade efter vilken fisk man vill fånga. Är maskorna för stora så fångar man inte de stora fiskarna (väsentliga fel) man vill, men är de istället för små så fångar man även för små fiskar (avvikelser som är ointressanta).³⁰

Figur 2: Utformning av revision idag: Hög men inte absolut säkerhet

Fars åsikt om vad som är revisionens mål finns i RS 200 ”Mål och generella principer för en revision”:

”Revisorn ska granska årsredovisningen, bokföringen och företagsledningens förvaltning för att göra det möjligt för honom eller henne att uttala sig i revisionsberättelsen om dels huruvida årsredovisningen, i alla väsentliga avseenden, har upprättats enligt tillämplig lag om års-

²⁷ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

²⁸ Far. RS 200 Mål och generella principer för en revision (2010).

²⁹ Ibid.

³⁰ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

redovisning och därmed ger en rättvisande bild av företagets resultat och ställning enligt god redovisningssed i Sverige, dels, i tillämpliga fall, huruvida ansvarsfrihet kan beviljas dvs. huruvida någon i företagsledningen har företagit någon åtgärd eller gjort sig skyldig till någon försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet mot företaget. Granskningen ska också göra det möjligt för revisorn att göra de övriga uttalanden eller anmärkningar eller lämna de upplysningar som lagstiftningen om revision kan kräva och/eller som följer av annat regelverk som styr revisionen av företaget i fråga.”³¹

2.3 Revisorns uppgifter och ansvar

2.3.1 God redovisningssed

God redovisningssed som kommer till uttryck i Årsredovisningslagen 2 kapitel 2§ innebär enligt Far att revisorn ska följa normer och praxis för bokföring, bokslut och olika finansiella rapporter. Den här seden är alltså snarare en form av norm att granska än hur revisorn själv ska agera.³²

2.3.2 God revisions sed

Enligt Aktiebolagslagens 9 kapitel 3§ ska revisorn: Granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen ska vara så ingående och omfattande som god revisions sed kräver. Samma bestämmelse finns i 5§ Revisionslagen.

Således finns inte någon närmare bestämning i lagen som det gjort tidigare i bland annat ABL44. Vid införandet av ABL75 ansågs det att en uppräkningslista om vad en revision ska innehålla skulle kunna ha en negativ effekt eftersom det är omöjligt att göra en sådan lista uttömmande. Därför blev granskningen istället knuten till begreppet god revisions sed som därmed kan utvecklas efterhand som företagets förhållande ändras och efter den utveckling som sker genom teori och praxis vad gäller innehåll och innebörd. Eftersom olika intresseorganisationer ändå skulle haft för avsikt att formulera olika råd så gavs utformningen av begreppet till Revisorsnämnden. Detta kommer till uttryck i form av Revisorslagens 3§ p.4: ”Revisors-

³¹ Far. RS 200 Mål och generella principer för en revision (2010).

³² Far. Revision - En praktisk beskrivning.

nämnden ska ansvara för att god revisorssed och god revisionsred utvecklas på ett ändamålsenligt sätt. »³³

Vad innebär då god revisionsred? Enligt Fars rekommendationer är det ett uttryck för hur en revision ska genomföras. Det innefattar exempelvis kunskap, erfarenhet samt professionellt omdöme. Seden utvecklas inte bara inom Sverige utan förändras ständigt genom internationella inslag, men också av Far, Revisorsnämnden samt domstolspraxis. Genom att översätta och anpassa RS (Redovisningsstandard i Sverige) har Far angivit vad god revisionsred innebär.³⁴

2.3.3 God revisorssed

Enligt Revisorslagen 19§ ska revisorn iaktta god revisorssed vilket innebär att revisorn måste följa vissa yrkesetiska regler som gäller för revisorer. Ett exempel på detta är att tillämpa god revisionsred. Som stöd har Far utformat olika yrkesetiska regler. Reglerna är dock inte menade att vara kompletta eller uttömmande.³⁵

2.3.4 Sambandet mellan de olika sederna

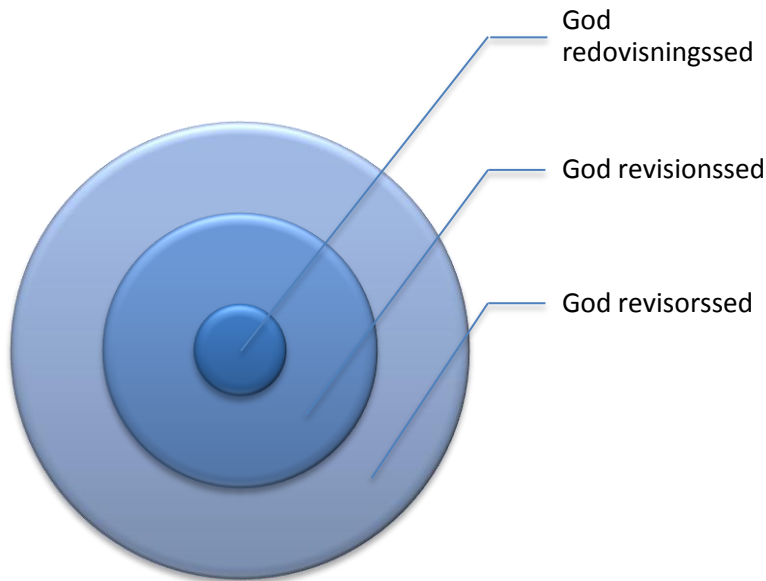
För att ytterligare visa sambandet mellan de olika ansvarsområdena kan man använda figur 3 och på så sätt ser man att god redovisningsred är det grundläggande, men att revisorns ansvar sträcker sig längre. Dels till god revisionsred men även särskilda yrkesetiska regler i form av god revisorssed.³⁶

³³ Moberg, 36.

³⁴ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

³⁵ Moberg, 39.; Far. Revision - En praktisk beskrivning.

³⁶ Smiciklas, Martin. Föreläsning Revisorsjuridik, HT 2010.

Figur 3: Tre aspekter på revisorns ansvarsområden³⁷

2.4 Reglering kring revisorn och revision

Det finns en mängd olika regler och lagar som behandlar området runt revisorn och revisionen. För att omvärlden ska kunna bibehålla ett högt förtroende för revisorn och dess tjänster så krävs det att revisorn är opartisk, självständig samt uppfyller grundkraven gällande tystnadsplikt. De här reglerna finns i Aktiebolagslagen, Revisorslagen, Revisorsförordningen samt i särskilda föreskrifter från Revisorsnämnden. Det är också viktigt att veta i vilken lag som revisorns olika roller behandlas. I Aktiebolagslagen behandlas frågor kring vad den valda revisorn i bolaget ska göra och inte får göra. Revisorslagen, Revisorsförordningen samt Revisorsnämndens föreskrifter behandlar frågor kring vad godkända och auktoriserade revisorer ska och får göra. De här reglerna kompletteras med Fars yrkesetiska regler som behandlar vad organisationens medlemmar ska och får göra.³⁸

2.4.1 Aktiebolagslagen

De huvudsakliga reglerna kring revisorn/revision av aktiebolag finns i Aktiebolagslagens 9e kapitel. Den behandlar bland annat de uppgifter en revisor har men också regler kring jäv samt regler kring kompetenskrav. Enligt Aktiebolagslagens 9e kapitel 3§ ska: ”Revisorn skall granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktö-

³⁷ Anpassad efter Smiciklas, Martin. Föreläsning Revisorsjuridik, HT 2010.

³⁸ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

rens förvaltning. Granskningen ska vara så ingående och omfattande som god revisionsred kräver.” Det här uppfylls genom att revisorn enligt 5§ efter varje räkenskapsår ska lämna en revisionsberättelse till bolagsstämman samt också enligt 31§ genom att uttrycka om årsredovisningen ger en rättvisande bild av företagets resultat och ställning. Revisorn ska även framställa eventuella påpekanden eller erinringar som följer av god revisionsred till styrelse och verkställande direktör i samband med revisionen enligt 6§.

2.4.2 EU-reglers påverkan på Sverige

EG antog hösten 2005 ett nytt direktiv kallat the Directive on statutory audit (2006/43/EC) vilket införde nya bestämmelser angående tillsyn, kvalitetssäkring, revisionskommittéer, revisorns oberoende samt vilka regler som ska gälla angående kompetensen på de som ska revidera bolag.³⁹

Enligt direktivet ska EG-kommissionen också efter att ha hört medlemsstaterna kunna anta kompletterande regler bland annat när det gäller revisionsstandarder och revisionsberättelsens utformning. Det framgår av direktivet att de revisionsstandarder som åsyftas är de internationella revisionsstandarderna ISA och motsvarande uttalanden och standarder. Det här direktivet skulle ha varit infört i alla medlemsländers lagstiftning redan den 29 juni 2008.⁴⁰ I Sverige dröjde det dock till i maj 2009⁴¹. Av the Directive on statutory audit följer också att internationella standarder ska tillämpas på all lagstadgad revision inom EU. Det är organisationen IFAC som ger ut de internationella revisionsstandarderna ISA vilka RS i sin tur baseras på genom att bland annat följa ISAs struktur och numrering. Ändringar, kommentarer eller hänvisningar görs också där det behövs med hänsyn till svensk lagstiftning.⁴²

Från och med revisioner av räkenskapsår som påbörjas den 1 januari 2011 eller senare tas ytterligare ett steg mot ett helt internationellt framtaget regelverk. Detta genom att det svensk-

³⁹ European Commission. Directive 2006/43/EC on statutory audit.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ European Commission. Scoreboard on the transposition of the Statutory Audit Directive 2006/43/EC) 1 May 2009.

⁴² Far. Förord till Revisionsstandard i Sverige.; Far. Revision - En praktisk beskrivning.

anpassade regelsystemet RS helt ersätt av nya regler i form av en genom Far direkt översatt svensk version av de internationella ISA-standarderna.⁴³

2.5 Förväntningsgapet

Förväntningsgapet är långt ifrån något nytt begrepp och myntades antagligen redan 1885, om än inte bokstavligt talat, av presidenten för Institute of Chartered Accountants in England⁴⁴. Tankegångarna kom sedan att utvecklas ytterligare efter de välpublicerade offentliga förhören i USA 1937, med uppgift att ta reda på hur det massiva McKesson & Robbins-bedrägeriet hade kunnat fortsätta i flera år⁴⁵.

Att bokstavligen använda just ordet förväntningsgap inom revision var förmodligen Liggio (1974) först med. Han definierade gapet som: skillnaden mellan graderna av förväntad prestation som den enskilda revisorn och användaren av de finansiella rapporterna föreställer sig⁴⁶. Begreppet utvecklades sedan i form av Cohen-kommissionen som ville undersöka om ett gap existerade mellan vad samhället förväntar sig, eller behöver, och vad revisorn kan eller rimligen ska kunna förväntas uppnå⁴⁷.

En gemensam nämnare för resultaten av flera undersökningar av förväntningsgapet vid den här tidpunkten var att ett gap mellan prestation och förväntningar existerade och att detta inte bara berodde på ignorering av ämnet från användare av den finansiella informationen. Bland annat i Cohen-kommissionen kom man fram till att användarna ofta hade rimliga förväntningar av revisorns möjligheter och den säkerhet de kan ge. Gapet ansågs istället uppstå till följd av revisionsbranschens oförmåga att agera och utvecklas tillräckligt fort efterhand som företagens och samhällets förutsättningar förändras.⁴⁸

⁴³ Far. Inledning till regler om revision och andra granskningsuppdrag.

⁴⁴ Humphrey, Christopher. Debating Audit Expectations. *Current issues in Auditing*. Third edition, Michael Sherer, Stuart Turley (red.), 3-30. Storbritannien: Paul Chapman Publishing Ltd., 1997, 13.

⁴⁵ McEnroe, John E. och Stanley C. Martens. Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap". *Accounting Horizons*, December, (2001): 345.

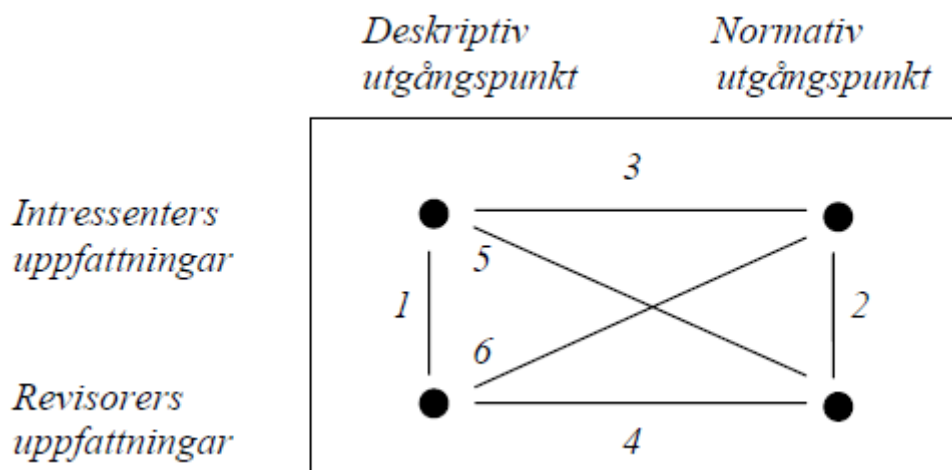
⁴⁶ Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 50.

⁴⁷ Humphrey, 9.

⁴⁸ Ibid., 10.

2.5.1 Innes et al.

Innes et al. gjorde 1997 en analys av förväntningsgapet och visade att det kan delas upp i ett flertal aspekter som inte bara gäller skillnader i uppfattningar, utan också i form av skillnader mellan en normativ eller deskriptiv utgångspunkt. Det normativa behandlar uppfattningar om vad revisorer borde göra och den deskriptiva uppfattningar om vad revisorer gör. Det hela mynnade ut i sex olika aspekter (se figur 4) gällande användares och revisorers uppfattningar som kan behandlas vid en analys av förväntningsgapet inom revision.⁴⁹

Figur 4: Olika aspekter på förväntningsgap utifrån Innes et al. (1997) anpassad av Öhman (2006)⁵⁰

Peter Öhman (2006) utvecklade detta i sin avhandling ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman” och definierade gapen enligt följande:⁵¹

- 1) Vad revisorer gör;
- 2) Vad revisorer borde göra
- 3) Intressenters uppfattningar eller;
- 4) Revisorers uppfattningar och att i respektive fall intressera sig för skillnaden i uppfattningar mellan vad revisorer gör och borde göra.

⁴⁹ Innes et al., “The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600”, 704.

⁵⁰ Ibid.; Öhman, Peter. ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman.” Sundsvall: Mittuniversitet, Fakulteten för humanvetenskap, 2006: 131.

⁵¹ Öhman, ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman.”, 131-132.

5) Jämföra intressenters uppfattningar om vad revisorer gör med revisorers uppfattningar om vad de borde göra

6) Jämföra revisorers uppfattningar om vad de gör med intressenters uppfattningar om vad revisorer borde göra.

Innes et al. utgick i sitt forskningsprojekt från gap 1, nämligen att undersöka förväntningsgapet mellan vad revisorer uppfattar sig göra och vad intressenter (användare av den korta revisionsberättelsen i Storbritannien) uppfattar att revisorer gör. Frågeställningen bestod av att se om det fanns ett förväntningsgap vid användande av den korta revisionsberättelsen i Storbritannien. Man ville även undersöka om förväntningsgapet påverkades av en utökad revisionsberättelse. Resultatet av undersökningen blev att ett förväntningsgap existerade på 14 av de 18 undersökta punkterna, men att den utökade revisionsberättelsen kunde minska detta till 10 av 18 områden.⁵²

2.5.2 Humphrey

Humphrey använder sig av ett litet annorlunda synsätt gentemot Innes et al. och tar utgångspunkt i att revisionsfunktionen inte är ett entydigt begrepp, vilket gör att det därmed betyder olika saker för olika människor. Detta får följden att det finns en mängd olika sätt att se på förväntningsgapet. Bland annat i form av ett ignoransgap (om vad som ”rimligen” kan förväntas av en revision), vilket de professionella revisionsorganisationerna skulle kunna minska genom att utbilda mottagarna av revisionstjänsterna. Humphrey ser dock ett problem i detta eftersom alla utvidgningar av begreppet bygger på termer som exempelvis ”rimligen” och att det tas för givet att det finns ett ”rätt sätt” att se på revisionsfunktionen.⁵³

Humphrey väljer därför att definiera förväntningsgapet i mer generella termer: ”*som en känsla av att revisorer utför sitt arbete på ett sätt som inte stämmer överens med uppfattningar och önskningar hos dem som ska dra nytta av revisionen*”.⁵⁴ Genom den här definitionen så fång-

⁵² Innes et al., “The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600”, 704, 713.

⁵³ Humphrey, 9, 23.

⁵⁴ Ibid., 9.

ar Humphrey upp sådana områden inom revisionen som kan upplevas särskilt problematiska av intressenterna⁵⁵.

Humphrey fann att det i olika undersökningar ofta hittades ett förväntningsgap men att vissa undersökningar, exempelvis Moss Report (1976), också ofta lade fram argument utan att ha tillräckligt eller helt frånvarande stöd i form av empiriskt och/eller logiskt material. Istället skulle argumenten förmodligen leda till ökade revisions- och regleringskostnader samt minska konkurrensen. Trots detta anser Humphrey att historiska bevis och erfarenhet tyder på att förväntningsgapet är mer än ett inbillningsproblem eftersom det annars skulle ha försvunnit över tiden. Det blev inte fallet med förväntningsgapet som fortsatte att diskuteras på 80- och 90-talet.⁵⁶

Som tidigare nämnts har historisk analys visat att problemet, om än inte begreppet, existerat sedan slutet av 1800-talet. På grund av sitt långvariga bestånd samt motståndskraft bör förväntningsgapet därmed inte bara undersökas i form av misslyckande gällande utbildning och kommunikationsprogram. Fokus måste också riktas på de strukturer som styr tillhandahållandet av revisionstjänster och de naturliga konflikter som uppstår på en självreglerande marknad.⁵⁷

Humphrey kommer fram till fyra områden där han anser det finns förväntningsgap:⁵⁸

1. Revisionsförsäkrar
2. Revisionsrapportering
3. Revisionens oberoende
4. Revisionens regelverk och ansvar

Vad som är noterbart enligt Humphrey är att de stora kriser som drabbat revisionsbranschen, samt de stora undersökningar som gjorts för att undersöka naturen av revisionstjänster och dess reglering, har varit relaterade till att revisorn har missat att upptäcka något stort bedrägeri eller att förvarna om en förestående företagskonkurs. Debatten har vid tidpunkten lett till en

⁵⁵ Öhman, ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman.”, 131.

⁵⁶ Humphrey, 11.

⁵⁷ Ibid., 12-13.

⁵⁸ Ibid., 13.

mängd nya rekommendationer på hur man ska förbättra revisorns prestation eller uppfattningarna av revisorns prestation. Sedan har det dock tystnat helt tills nästa skandal. Den här sortens upplägg har mer eller mindre blivit standard enligt vissa. Enligt Humphrey visar revisionsbyråerna ofta ett stort intresse för att undersöka följt av reflektion vilket leder till några förändringar men också urvattnande av kontroversiella reformer. Detta för att sedan gradvis återgå till en lugn bransch fram tills att nästa skandal sker och då kommer ofta samma lösningar upp igen.⁵⁹

Humphrey, Turley och Moizer ansåg också att det fanns en stark defensiv inställning hos revisionsbranschen till att vilja ta någon form av ansvar för att upptäcka bedrägeri. Branschen hade dock gått med på lite utökat ansvar gällande rapportering av bedrägeri. Det här trots att både företagsledning och aktieägare ansåg att det var en viktig uppgift för revisorn att förhindra och upptäcka bedrägeri. Det fanns alltså ett stort förväntningsgap mellan de nya riktlinjer som skulle införas gällande revisorernas ansvar för att förhindra och upptäcka bedrägeri och intressenternas uppfattningar.⁶⁰

Frågan om förväntningsgapet tas också upp och Humphrey frågar sig om debatten kring begreppet stadigt kontrolleras av revisionsbranschen, eller är ett koncept som tjänar branschens intresse. Det här genom att branschen kan visa upp att de gör saker som svar på allmänhetens oro och samtidigt bedyra sitt eget oberoende. Ofta riktar branschen också frågorna från det nuvarande revisionssystemet till begränsningarna i de föreslagna reformerna. Slutsatsen är att det förmodligen inte går att minska förväntningsgapet om svaren och åtgärderna för att lösa problemet helt lämnas i revisionsbranschens händer.⁶¹

2.5.3 Porter

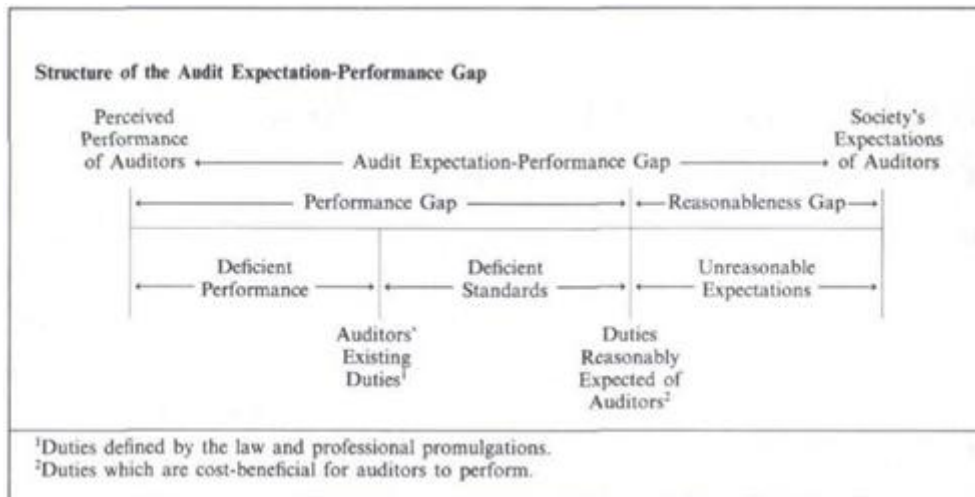
Den spridda kritik av och rättsprocesser mot revisorer tyder på att det finns ett gap mellan samhällets förväntningar på en revisor och revisorers prestation som uppfattad av allmänheten. Porter anser att gapet som leder till kritik mot revisorer är det mellan vad allmänheten förväntar sig att en revisor gör och vad allmänheten känner att den erhåller från revisorn. Därför benämner hon hellre gapet som ”the Audit Expectation-Performance Gap” (Förväntnings- och prestationsgapet). Fördelen med det här synsättet är enligt Porter att det till skillnad från

⁵⁹ Humphrey, 24.

⁶⁰ Ibid., 16.

⁶¹ Ibid., 25.

tidigare benämningar av gapet (Liggio 1974 och Cohen-kommissionen) tar hänsyn till att revisorn kanske inte uppnår förväntad prestationsförmåga, eller ”vad de kan och rimligen ska göra”. Modellen tar alltså i beaktande att det finns en möjlighet att revisorn presterar sämre än vad olika standarder kräver.⁶²

Figur 5: Förväntnings- och prestationsgapet⁶³

Givet den här definitionen indikerar Porters analys att förväntningsgapet består av två olika delkomponenter.⁶⁴

Den första delen av förväntningsgapet benämner Porter som ett rimlighetsgap, alltså som ett gap mellan vad allmänheten förväntar sig att revisorer uppnår i förhållande till vad som rimligen kan förväntas presteras av revisorer. Anledningen till att detta gap består är enligt Porter helt enkelt att allmänheten har orimliga förväntningar på vad en revisor ska utföra. Rimlighetsgapet är alltså inte en följd av att revisorn underpresterat eller inte har fullgjort sina nuvarande plikter, utan är helt enkelt en följd av att allmänheten förväntar sig för mycket av revisorn i förhållande till vad han/hon rimligen kan förväntas prestera. För att reducera de här orimliga förväntningarna och därmed i sin tur rimlighetsgapet måste allmänheten, enligt Porter, utbildas för att få förståelse för vilka arbetsuppgifter som rimligen kan förväntas av en revisor. För att arbetsuppgifterna ska anses vara rimliga att förvänta sig att revisorn utför måste de vara lönsamma för revisorn ur ett kostnads-/nyttoperspektiv. Arbetsuppgifterna kan

⁶² Porter, “An empirical study of the audit expectation-performance gap”, 49-50.

⁶³ Ibid., 50.

⁶⁴ Ibid.

identifieras antingen genom en kostnads-/nyttanalyt eller om en sådan analys inte är möjlig de uppgifter som både de reviderade företagen, samt de aktörer som använder den reviderade informationen, har identifierat.⁶⁵

Det andra gapet är det så kallade prestationsgapet, alltså ett gap mellan vad som är rimligt av allmänheten att förvänta sig att revisorer presterar och vad revisorn faktiskt presterar som uppfattat av allmänheten. Det här gapet kan sedan delas upp i två delkomponenter. Det första i form av undermåliga standarder. Det innebär att det finns en avvikelse mellan vad allmänheten anser vara arbetsuppgifter som revisorn ska utföra, i form av att de här uppgifterna idag inte ingår i lagar och standarder. Gapet kan definieras som skillnaden mellan uppgifterna som en revisor rimligen kan förväntas göra och revisorers nuvarande uppgifter som definierat i lag och professionella standarder. Arbetsuppgifter som allmänheten rimligen kan förvänta sig att revisorns utför (alltså sådana uppgifter som är lönsamma ur ett kostnads-/nyttoperspektiv), men som revisorns idag inte utför, ingår i den här delen av gapet. Den andra delkomponenten består av att revisorn inte alls, alternativt undermåligt, utfört de uppgifter som han/hon enligt gällande lagar och regler ska utföra. Det är alltså fråga om ett gap i form av undermålig prestationsförmåga. Gapet definieras som ett gap mellan den förväntade prestationsförmågan utifrån en revisors nuvarande uppgifter och samhällets förväntningar och upplevelse av revisorns prestation.⁶⁶

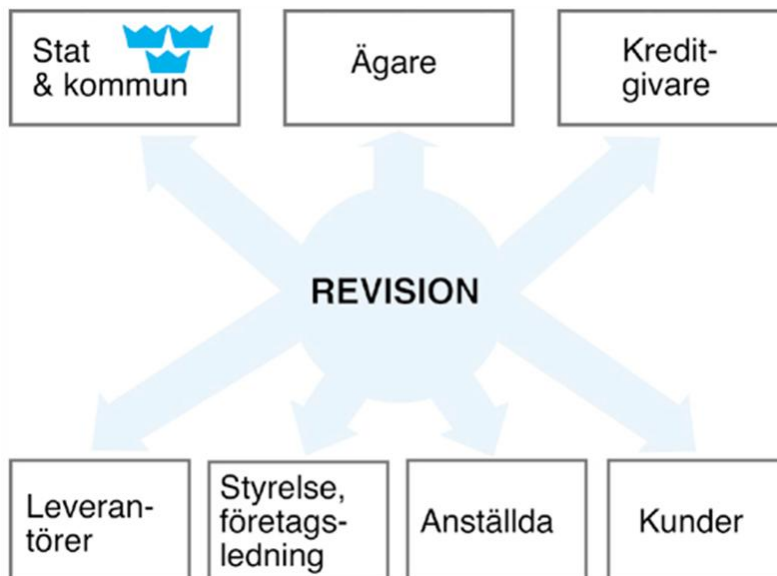
För att minska eller eliminera gapet behövs insatser mot både de orimliga förväntningarna, undermåliga standarder samt revisorns undermåliga prestationer. Lösningen är enligt Porter att de uppgifter som allmänheten föreslår och som är rimliga måste införas i standarder samt att revisorerna sedan tillämpar de här bestämmelserna.⁶⁷

⁶⁵ Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 50,62.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid., 62.

2.6 Intressentmodellen inom revision

Figur 6: Intressentmodellen inom revision⁶⁸

Ett företags olika intressenter har ett visst gemensamt intresse för de produkter eller tjänster som företaget levererar. Men samtidigt skiljer sig importansen av dessa produkter och tjänster för de olika intressenterna. Exempelvis vill investerare veta om de kan få tillbaka sina pengar, med avkastning, och därmed är vissa nyckeltal av högt intresse för dem. Kunder till en revisionsbyrå kanske är mer intresserade av att revisorn är anpassningsbar till deras affärsverksamhet och effektiv i sitt revisionsarbete, medan statens intresse ligger i att rätt skatter och avgifter betalas då staten överlåtit till företagen att redovisa det skattegrundande materialet.⁶⁹

Att intressenter har olika syn på vad som är revisorns roll och även revisionens värde står klart. Det hela kompliceras ytterligare av att det finns olika teorier om vad revision ska tillföra vilket påverkar vilka förväntningar intressenter ställer på revisorn och revisionen. Thomas Carrington anser efter att ha studerat den akademiska litteraturen att revision kan spela tre olika roller. Den första är revision som försäkrare, vilket innebär att en tredje part anlitas i form av en oberoende revisor för att bestyrka företagsledningens uttalanden genom att lämna

⁶⁸ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

⁶⁹ Ibid.

en försäkran. Revision kan också ses som förbättring vilket innebär att revisionen ska tillföra någon form av ”public good”. Anledningen till att revisorn tillsätts i det här fallet är en informationsasymmetri. Det i form av att företagsledningen inte har något egenintresse i att kommunicera ut information som är till nackdel för dem själva (moral hazard). Revisorn tillsätts därmed som en informationsförmedlare mellan företaget och dess intressenter med uppgift att förbättra redovisningen. Revision som försäkring innebär att revisorn är en möjlighet för aktieägare eller andra intressenter att få tillbaka en del av sina pengar om företagets redovisning skulle visa sig vara felaktig. Här är kontentan att revisorn då anstränger sig mer för att vara trygg i sin försäkran. Det här bland annat genom att försöka förbättra företagets redovisning, för att på så sätt minska risken att bli stämd.⁷⁰

Utöver ovanstående kan man även beakta det faktum att de olika intressenterna har olika grad av rimliga förväntningar på vad en revisor ska prestera. Denna utvidgning av begreppet är något som Porter lyfter fram och väljer att kalla det för ”the Audit Expectation-Performance Gap”. Att olika intressenter har olika grad av rimliga förväntningar på vad en revisor ska prestera, det så kallade ”rimlighetsgapet”, leder oss dessutom vidare att bryta ner begreppet ytterligare.⁷¹

Exempelvis så bidrar ägarna/investerare till verksamheten genom att satsa kapital i företaget och de löper därmed en risk i att förlora detta kapital. Deras önskan är därför att företaget ska gå med vinst och ge rimlig avkastning på det investerade kapitalet, exempelvis i form av utdelning. Som en följd av detta ställer de därför krav på att kapitalet och de materiella resurserna förvaltas och utvecklas väl. Andra intressenter har ofta andra krav för att medverka i organisationen vilket gör att de här kraven inte alltid kan förenas. Istället är kraven ofta konkurrerande mot varandra vilket kan ge upphov till konflikter mellan intressentgrupperna. Inte sällan förekommer det också spänningar eller konflikter mellan olika aktörer inom respektive intressentgrupp, exempelvis mellan små och stora ägare.⁷²

⁷⁰ Carrington, Thomas. ”Vad är revision? Begreppets innebörd styr argumentationen i debatten om revisionsplikten”, *Balans*, Vol.35, Nr.11 (2009): 37-38.

⁷¹ Porter, ”An empirical study of the audit expectation-performance gap”, 49-50.

⁷² Bruzelius, Lars H. och Skäravad, Per-Hugo. *Integrerad organisationslära*. Lund: Studentlitteratur, 2004, 74-76.

Detta leder oss till att skillnaderna gällande vad som är ”rimligt” att förvänta sig att revisorn ska prestera inte enbart existerar mellan olika intressentgrupper utan också inom varje grupp. Olika intressenter har olika behov från en revisionsbyrå vilket leder till att de har olika förväntningar på vad revisorn ska utföra. Begreppet förväntningsgap är därför inte ett entydigt begrepp, vilket Humphrey påpekar.⁷³

2.7 Revisionskandaler

Thomas Carrington har i sin avhandling ”Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts” behandlat frågan om revisionsmisslyckande. Tidigare tolkningar av vad som är ett revisionsmisslyckande har exempelvis varit: *”Revisionsmisslyckande sker när det finns en allvarlig förvrängning av de finansiella rapporterna som inte tas upp i revisionsberättelsen, och att revisorn har gjort ett allvarligt misstag vid utförande av revisionen.”*⁷⁴ Avhandlingen försöker bland annat utreda hur en revision i en persons ögon kan ses som tillräcklig, men av en annan person som undermålig. Carrington anser att det beror på ett förståelsegap snarare än ett förväntningsgap och att aktörerna inte kunnat enas om vad ett revisionsmisslyckande innebär.⁷⁵

Vad är det då som gör att en revision antingen anses lyckad eller misslyckad? Ett problem enligt Herrbach är att revisionskvalitet är svårt att mäta vilket leder till att det är särskilt känsligt för beteendet av de individer som utför revisionsarbetet.⁷⁶ Thomas Carrington anser att problemet ligger i att vid en revision som inte är ifrågasatt så får revisorns underförstådda påståenden om att revisionen är lyckad stå oemotsagda. När det uppstår en tvist gällande revisionen så har denne istället förlorat sin roll som talesperson för revisionens kvalitet och övriga intressenters uppfattningar hamnar i fokus. För att det ska ske måste någon intressent lyckas göra sig till talesperson och även övertyga de andra intressenterna om att revisionen är undermålig.⁷⁷

⁷³ Humphrey, 9,23.

⁷⁴ Carrington, Thomas. “Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts” Stockholm: Stockholm University, Business Administration, 2007: 29.

⁷⁵ Eklöv Alander, Gunilla. ”Vem bestämmer när en revision är misslyckad?”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 20-21.

⁷⁶ Herrbach, Olivier. ”Audit quality, auditor behaviour and the psychological contract”, *The European Accounting Review*, Vol.10, Nr.4 (2001): 787.

⁷⁷ Carrington, “Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts”, 185-188.

Slutsatsen gällande ovanstående problem är, enligt Carrington, att även om revisionen uppfattas som misslyckad så behöver det inte betyda att den håller undermålig kvalitet. Han menar istället att detta är något som skapas i en politisk process genom förhandlingar mellan aktörer som är beredda att föra denna talan. Det krävs alltså att det finns personer som för talan och inte bara ett allmänt missnöje. Ett revisionsmisslyckande är alltså ett resultat av att betydande aktörers uppfattning/definition av situationen inte kan konsolideras. Resultaten pekar också på att vad som tecknas som god respektive undermålig revision hela tiden är föremål för förhandling och han anser att Revisorsnämnden där har en särställning. Det är också enligt Carrington viktigt att ta hänsyn till att även om lagar och regler lägger ribban för debatten så går diskussionen av en viss revisionskvalitet bortom lagens riktmärken. Detta eftersom revision är en aktivitet som innefattar bedömningar.⁷⁸

Att det finns ett förväntningsgap har lett till allvarliga konsekvenser för utövningen av revision. När det hela tiden skrivs om nya företagsskandaler i media leder det till frågor om revisorns inblandning i de här skandalerna. Det har argumenterats för att förväntningsgapet inte är ett så stort problem för revisionen som grundläggande princip, ”constitutive principle”. Ändå har förväntningsgapet möjligtvis också fungerat som en accelerator gällande det minskade förtroendet för revisorer. En effekt av skandalerna är att de ändrar sättet på vilket ”revisionsmaskinen” fungerar. Exempelvis ser materialitetsnivån och dess bestämning ofta väldigt olika ut gällande vad som kommer med i nyheterna och vad som är accepterat i de finansiella rapporterna. Detta innebär att fel som är accepterade i de finansiella rapporterna kanske ändå tas upp som om de inte vore tillåtna i media.⁷⁹

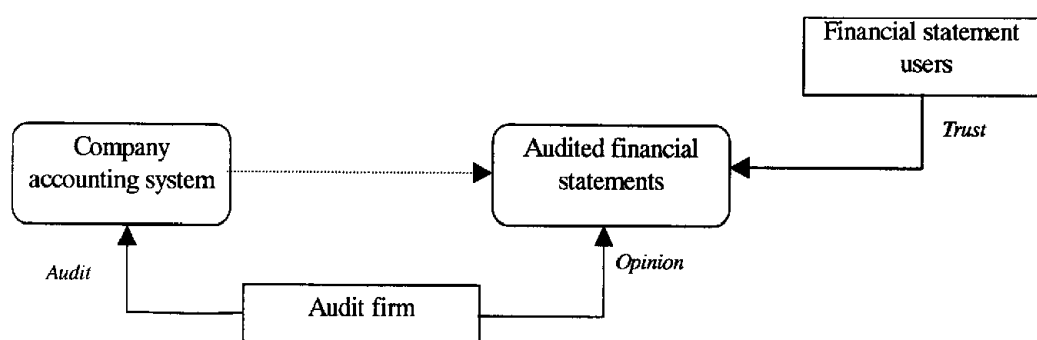
Enligt Winter kan människans perception (alltså de sinnesintryck som tas in utifrån) påverka de förväntningar som en person har. Det här sker genom att det skapas ett förhållande mellan perception och förväntningar. Winter menar dock att det inte bara är nytta sammankopplat med att ha förväntningar. Om vi inte styr balansen mellan förväntningar och perception väl kan förväntningarna själva bygga upp vår inre värld utan att vi under tiden kontrollerar om den verkligen stämmer med omgivningen. Det kan ge oss en del obehagliga överraskningar.

⁷⁸ Carrington, “Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts”, 185-188.; Eklöv Alander, ”Vem bestämmer när en revision är misslyckad?”, 21.

⁷⁹ Carrington, “Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts”, 82-83.

Det här påverkar sedan i sin tur personens handlingar.⁸⁰ Ett liknande förtroendeförhållande finns gällande Riksbanken och upprätthållandet av det finansiella systemet. I en statlig utredning från 2007 tas följande upp: ”Förtroende kan ju exempelvis påverkas av förväntningar eller misstankar om att en viss situation påverkar ett beteende, utan att dessa förväntningar är riktiga.”⁸¹

Ovanstående problematik i form av att revisions-skandaler och ett bestående förväntningsgap kan leda till förändringar i förtroende, och därmed kanske också ändrade förväntningar hos användarna av de finansiella rapporterna, visas i figur 7.

Figur 7: Revision som en agentrelation mellan användarna av de finansiella rapporterna och revisionsfirmorna⁸²

Det hela bygger på att det måste finnas ett förtroende från användarna av de finansiella rapporterna, exempelvis investerare (principalerna), i form av att de kan lita på revisions/revisionsbyråns (agenternas) lämnande av ett omdöme. Det här förtroendet måste finnas trots att de inte har tillgång till vare sig företagets bokföring eller det utförda revisionsarbetet. Användarna av de finansiella rapporterna måste alltså kunna lita på att revisionsbyråerna utför sitt jobb och rapporterar resultatet sanningsenligt.⁸³

⁸⁰ Winter, Simon. ”Förväntningar och Kognitionsforskning” Lund: Lunds Universitet, Kognitionsforskning, 1993: 24,27.

⁸¹ Finansdepartementet. SOU 2007:51 Utredningen om Riksbankens kapitalstruktur och vinstdisposition: 38.

⁸² Herrbach, ”Audit quality, auditor behaviour and the psychological contract”, 789.

⁸³ Ibid., 788.

3. Metod

Nedan följer en redogörelse för den metod som vi har valt att använda i denna uppsats. Inledningsvis beskrivs hur vi grundar vårt val av metod. Därefter presenteras det valda tillvägagångssättet i form av datainsamlingsteknik, ansats och frågeställningar. Vi avslutar med att redogöra för slutsatsernas värde och hur vi ska fortsätta vårt arbete.

3.1 Val av metod

Valet och beskrivningen av hur vi kommer att genomföra vårt arbete för att nå till den punkt där vi kan besvara våra övergripande frågeställningar påverkas av en rad faktorer. Vi kommer i detta kapitel gå igenom för- respektive nackdelar vid val av metod samt motivera våra egna val.

Hur vi väljer metod har som sagt att göra med ett antal specifika faktorer. Enligt Halvorssen är några av dessa faktorer angreppssätt, frågeställning, syfte, förutsättningar och resurser, egenskaper hos objekten som studeras samt forskarens förhållanden till källorna⁸⁴. Vi kommer senare i uppsatsen gå in mer på dessa faktorer samt hur de har påverkat vårt val av metod.

3.2 Kvalitativ respektive kvantitativ metod

Genom att välja en typ av metod får man en viss typ av data. Lite generaliserat kan man säga att om man kan mäta den data man får ut från undersökningen och kategorisera denna efter hur många som valt ett visst svarsalternativ får man kvantitativ data. Denna typ av information kan räknas fram och redovisas i siffror.⁸⁵

Kvalitativ data däremot säger något om de egenskaper, samt vetenskapliga tro, hos personen som intervjuas.⁸⁶ Det kan till exempel vara hur en person upplever saker och ting eller vilka förväntningar denne har. Det kan tyckas vara av en mer filosofisk inriktning. Valet av metod påverkar alltså utfallet av data. Generellt sätt får man alltså fram kvantitativ data genom att använda en kvantitativ metod och vice versa även om det, som med det mesta, finns undantag. En kvantitativ metod kan också den gå in på djupet vilket den kvalitativa metoden annars

⁸⁴ Larsen, Ann Kristin. *Metod helt enkelt. En Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Kristianstad: Gleerups Utbildning AB, 2009, 22.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

kännetecknas av. Likaså kan den kvalitativa metoden vara strukturerad, vilket vanligtvis är ett kännetecken för den kvantitativa metoden.⁸⁷

Det finns både för- och nackdelar med kvantitativ och kvalitativ metod. Beträffande den kvantitativa metoden är en av fördelarna att mängden information begränsas till det man är intresserad av. Genom att framställa frågorna i ett formulär får man ofta svaret på det man eftersträvar och inte så mycket runt omkring.⁸⁸

En av de största fördelarna med ett kvalitativt metodval, som exempelvis en intervju, är att det bli ett mindre bortfall. Det är mer sannolikt att en person inte svarar på en enkät än att de uteblir från en intervju. Den kanske mest framträdande fördelen är dock att man kan gå in mer djupgående på frågorna. Att kunna ställa följdfrågor samt reda ut eventuella missuppfattningar gör att man skapar sig en mer detaljerad helhetsbild av den intervjuades synsätt. Detta berör också validiteten i svaren, vilken ökar i samband med att man kan be om förklaringar runt frågor som annars skulle kunna misstolkas.⁸⁹

Några av de nackdelar som kan härröras till den kvalitativa metoden hänger samman med de resurser man har till sitt förfogande. Det kan vara betydligt mer tidskrävande att bearbeta och tolka den data man får från en intervju i förhållande till den data man får genom att personer fyller i ett frågeformulär. Den förmodligen största nackdelen med en kvalitativ intervju är den så kallade intervju-effekten. Med den menas att man som intervjuare kan leda svaren i en viss riktning. Det kan ha att göra med att den intervjuade personen svarar det som denne tror att intervjuaren vill höra, att den intervjuade ger ett visst svar för att dölja sin okunskap, att den intervjuade ger ett visst svar för att det är vad som är accepterat på företaget denne jobbar eller helt enkelt att den intervjuade vill göra ett gott intryck. I dessa fall blir den data som samlas in inte helt sanningsenlig och tappar därför mycket av sitt analysgrundande värde.⁹⁰

Grundat på de för- och nackdelar vi identifierat med den kvalitativa respektive kvantitativa metoden tillsammans med de faktorer som tas upp i Ann Kristin Larsens bok *Metod helt enkelt*, vilka vi kommer igenom nedan, har vi bestämt oss för att använda kvalitativa intervjuer i vår undersökning.

⁸⁷ Larsen, 24.

⁸⁸ Ibid., 25.

⁸⁹ Ibid., 27.

⁹⁰ Ibid., 28.

3.3 Datainsamlingsteknik

Vi har valt att göra intervjuer med fyra stycken revisorer. Revisorerna kommer från de fyra revisionsbyråerna PWC, Deloitte, Ernst & Young samt BDO. Intervjuerna har, med undantag av BDO, skett på plats hos var och en av ovan nämnda byråer. Intervjun med BDO skedde via telefon med styrelseordförande Jörgen Lövgren. Belastningen var vid intervjutillfället mycket hög på kontoren i Skåne, förklarade Jörgen. Även om den fjärde intervjun skedde via telefon anser vi oss ha fått väldigt utförliga svar till vår undersökning. Anledningen till att intervjuer skett med tre av de fyra stora revisionsbyråerna var att den fjärde stora byrån, KPMG, valde att avstå från att delta. Alla intervjuade personer har varit väldigt hjälpsamma och vi har av alla fått möjlighet att återkomma med följdfrågor. Vi hade 21 förutbestämda frågor men kompletterade i en del fall med följdfrågor redan på plats då vi tyckte att detta behövdes. Intervjuerna spelades också in för att underlätta bearbetningen av materialet. Dessutom fördes som komplement till inspelningen anteckningar av den intervjuades svar, delvis som en försäkring om teknologin skulle krångla, men också för att ge vår direkta uppfattning av den intervjuades svar.

En aspekt kring valet av intervjupersoner, med tanke på att vi kollar på förväntnings- och prestationsgapet mellan just revisorer och investerare, är att börsrevisorer hade varit extra betydelsefullt i sammanhanget. Detta med anledning av att det är deras arbete som i första hand granskas av investerare. Det var dock väldigt svårt att få tag i revisorer som endast reviderar börsnoterade bolag. När vi förfrågade revisionsbyråerna om vi kunde komma och intervju dem bad vi däremot specifikt om att få träffa revisorer med ett antal års erfarenhet i branschen. Detta med anledning av att dessa personer därmed kan tänkas ha jobbat med diverse uppgifter och på så sätt ha en god insyn i de flesta områden. Detta visade sig vara lyckosamt och våra intervjuer skedde med revisorer som hade 9,13,20 respektive 30 års erfarenhet från revisionsbranschen och där tre av dessa dessutom var partners i företaget.

Till användarna av den utförda revisionen har vi riktat hos till representanter för Aktiespararna. Det är två representanter för Aktiespararna i Lunds kommun som besvarat frågor genom en e-postintervju, samt en representant för Aktiespararna i Helsingborg. Intervjun med Aktiespararna i Helsingborg skedde genom en personlig intervju. Vår tanke med valet av Aktiespararna var att vi ville intervju investerare och istället för att intervju en mängd småsparare riktade vi oss till deras intresseorganisation. Vad som bör beaktas är att personerna är repre-

sentanter för en intresseorganisation, d.v.s. för småsparare. Det är därav rimligt att anta att deras kunskap gällande vad revisorn bör och ska göra är högre än den genomsnittlige småspararen. Det är dock inte dessa personers levebröd att vara representanter, utan är snarare en fritidssyssla.

Företrädarna för Aktiespararna fick svara på 21 frågor rörande revisorns uppgifter och vilken syn de hade på vad en revisor ska göra. Fördelarna med e-postintervjun (vilken skedde med två representanter) är att den är tidseffektiv. Den går snabbt för den intervjuade att besvara och är likaså enkel att sammanställa. Nackdelarna är att man inte på samma sätt som vid besöksintervjuer kan förklara eventuella missuppfattningar som kan uppstå vid intagandet av en fråga. Man kan heller inte ställa följdfrågor med samma enkelhet som vid en besöksintervju och tappar dessutom det visuella intrycket den intervjuade utger i form av bland annat kroppsspråk och mimik.⁹¹

Vad som är viktigt att beakta när vi senare i arbetet ska analysera svaren är att det kan vara så att revisorerna har svårt att kritisera sig själva. Det kan tyckas självklart men är samtidigt något man får ha i baktanke när man utvärderar svaren. Vi ser däremot ingen anledning till att Aktiespararnas representanter skulle vara vinklade i sin kritik mot revisorerna då vi inte finner några incitament för detta. Eventuellt beaktande skulle i det fallet snarare bero på omotiverad kritik mot revisorerna till följd av eventuell okunskap vilket i sin tur då istället har ett samband med förväntningsgapet.

Som ett komplement till intervjuerna har vi valt att genomföra en dokumentstudie där vi tar upp artiklar från tidningen *Balans*. Ett sådant tillvägagångssätt stärker våra slutsatsers relevans och reliabilitet genom att vi får in åsikter från exempelvis: Thomas Carrington som är universitetslektor vid Företagsekonomiska institutionen vid Uppsala universitet⁹². Peter Öhman som är ekonomie doktor samt verksam lärare och forskare vid Mittuniversitet i Sundsvall⁹³. Gunilla Eklöv Alander som är ekonomie doktor vid Uppsala universitet och också jobbar på PWC⁹⁴. Dan Brännström som är Fars generalsekreterare⁹⁵. Vi tar också upp material skrivet

⁹¹ Larsen, 25-27.

⁹² Carrington, "Vad är revision? Begreppets innebörd styr argumentationen i debatten om revisionsplikten", 39.

⁹³ Öhman, Peter. "Motstridiga intressen hot mot revisionens möjligheter", *Balans*, Vol.33, Nr.4 (2007): 43

⁹⁴ Eklöv Alander, "Vem bestämmer när en revision är misslyckad?", 21.

av exempelvis Pernilla Halling som är chefredaktör på tidningen Balans och Åsa Ehlin som är kommunikationschef på Far⁹⁶. Det här materialet består till exempel av intervjuer med Peter Clemedtson som är styrelseordförande för PWC (tidigare även ordförande för FAR SRS) samt Peter Strömberg som är direktör på Revisorsnämnden⁹⁷.

3.4 Primär- och sekundärdata

Vår empiriska undersökning lägger grunden för insamlandet av primärdata. Utöver primärdata kommer vi bygga vår analys med hjälp av sekundärdata. Sekundärdata är data som vi inte själva samlat in för just vårt ändamål.⁹⁸ Dessa sekundärdatakällor kommer från tidningen Balans och från EU Green Paper 2010. Vi vill poängtera att när vi tar upp tidningen Balans i teorikapitlet tar vi inte upp åsikter utan tolkningar av forskningsmaterial.

För att öka tillförlitligheten i att frågorna vi formulerat för vår insamling av primärdata i sin tur kommer hjälpa oss att besvara våra frågeställningar har vi hämtat en del av frågorna från Humphrey. Detta från hans bokkapitel *Debating Audit Expectations*⁹⁹. Detta har vi gjort för att få vissa påståenden som kan ges till respondenterna och på det sättet analysera vad som är anledningen till förväntningsgapet. Några av våra frågeställningar kommer också från EU Green Paper 2010¹⁰⁰. Anledningen till detta är för att kunna diskutera frågor som är i hetluften just nu samt för att sammanbinda intervju svaren med vårt kapitel om åsikter/debatt gällande diskussion idag. Där tar vi upp kompletterande synpunkter, främst i form av inkomna åsikter på EU Green Paper 2010, men också olika branschartiklar. Ett antal av frågorna är också anpassade efter Porters modell (se teorikapitlet) för att möjliggöra en analys av förväntningsgapet utifrån Porters uppdelning i två delkomponenter. Vissa frågor är slutligen baserade på vår uppfattning om ämnet efter noggranna litteraturstudier och dessa ställs för att få en så komplett bild av förväntningsgapet som möjligt. En annan anledning är också att möjliggöra för att kunna besvara vår frågeställning angående revisionsskandaler och dess påverkan på för-

⁹⁵ Far. Kontakt.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ehlin, "Förväntningsgapet: "En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet"", 29; Halling, Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara", 35; PWC. Kontakta oss.

⁹⁸ Bryman, Alan och Bell, Emma. *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Malmö: Liber AB, 2005, 230-231.

⁹⁹ Humphrey.

¹⁰⁰ European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis.

väntningsgapet. Anledningen till att vi inte använt tidigare diskussions- eller forskarfrågor här är helt enkelt därför att området revisions-skandaler inte studerats i lika stor grad tidigare.

Vi har framförallt använt oss av sekundärdata för att bygga upp en djupare förståelse kring den problematisering och bakgrund vi upprättat. Dessutom för att skapa en grund till den analys som kommer behandlas vidare med hjälp av den primärdata vi får genom våra intervjuer.

3.5 Ansats

Ansatsen, eller angreppssättet, kan delas in i induktivt respektive deduktivt. Vid val av en induktiv ansats väljer man att utgå från ett problem och sedan genom undersökningen komma fram till en teoretisk slutsats. Detta angreppssätt är bra på det sätt att man inte låser sig till någon redan utformad teori utan flexibelt kan anpassa sig till sin frågeställning.¹⁰¹

Med en deduktiv ansats utgår man ifrån redan uppkomna teorier och testar i sin tur dessa på sin frågeställning. Vad som dock är viktigt att poängtera är att det ena angreppssättet inte utesluter det andra. Användandet av både angreppssätten parallellt kallas abduktiv. Det är sällan att en renodlad induktiv respektive deduktiv ansats används även om den ena ofta har en mer framträdande roll.¹⁰²

Vi har i vårt arbete valt en deduktiv ansats eftersom vi anser det passa bra med den frågeställning vi formulerat samt tillsammans med de övrigt påverkande faktorerna. Eftersom det finns en del studier och teorier på området förväntningsgap har vi valt att utgå ifrån några av de befintliga teorier som finns och ska följaktligen testa dessa på vår frågeställning med hjälp av den empiriska erfarenhet vi tillgodogör oss genom vår studie. Att strängt följa en deduktiv ansats ser vi inte som ett måste. Vi förväntar oss, och ser samtidigt fördelar med, inslag från en induktiv ansats.

3.6 Frågeställning

Frågeställning är också en väldigt avgörande faktor för val av metod. Generellt sätt kan sägas att kvantitativa metoder används då man vill få fram människors åsikter. Vill man veta mer djupgående och kring en personens attityder används ofta kvalitativa metoder. Intervjuer är ett

¹⁰¹ Larsen., 22.

¹⁰² Ibid., 23.

bra och ofta använt exempel på kvalitativ metod medan frågeformulär är vanligt i kvantitativa metoder.¹⁰³

Eftersom vi i våra frågeställningar, och för att lägga en bra grund för vår analys, känner att vi behöver gå in lite djupare i de intervjuade personernas attityd och ståndpunkt runt en viss fråga ledde detta oss naturligt till ett val av intervjuer.

3.7 Egna förutsättningar och resurser

Man bör också gå igenom de egna förutsättningar och resurserna man har tillgängliga när man väljer sin metod. Har man tidigare erfarenhet av en viss metod kan det vara en fördel. Hur mycket tid man har på sig är också en faktor som man bör ta hänsyn till. En metod kan kräva mer resurser än en annan. Exempel på det är att frågeformulär ofta är ett snabbare tillvägagångssätt än att använda sig av djupintervjuer.¹⁰⁴

Vi känner dock att vi har den tid som behövs för att genomföra intervjuer i vår studie. De revisionsbyråer vi valt att genomföra intervjuer hos ligger geografiskt nära, vilket också lett till att det är genomförbart.

3.8 Egenskaper hos de studerade objekten

De egenskaper som besitts av de studerade objekten kan också påverka beslutet av metod. Det kan röra sig om huruvida personen kan göra sig förstådd muntligt i de fall fackspråk används samt hur väl personen skriftligen kan göra sig förstådd. I vårt fall är det inte en särskilt påverkande faktor då vi intervjuar revisionsbyråer och själva läser en ekonomutbildning med inriktning mot revision, men vi vill ändå lyfta fram det.¹⁰⁵

3.9 Förhållande till källorna

Vad beträffar förhållandet till källorna kan detta påverka i den bemärkelsen att geografiskt avstånd kan spela in. Det kan vara både svårt och resurskrävande att genomföra intervjuer om

¹⁰³ Larsen, 23.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

den som ska intervjuas befinner sig långt ifrån en själv. Hur möjligt det är att möta dessa personer är därför också en faktor som ligger till grund för valet av metod.¹⁰⁶

I vårt fall har vi som tidigare nämnt som motpol till revisorerna valt att intervju representanter för Aktiespararna, vilka representerar småsparare i Sverige. Två av intervjuerna har skett via mailkontakt på begäran av dem själva. Vi har haft möjligheten att ställa följdfrågor och även då kontakten inte skett öga mot öga har vi fått utförliga svar. Vi vill poängtera än en gång att vi hade kunnat intervju andra typer av investerare i djupintervjuer, men vi anser att deras tyngd som representanter för en stor grupp mindre investerare väger tyngre även då frågorna besvarats via mail.

3.10 Värdet av insamlad information

Vid uppsatsskrivande, och för forskning i helhet, är det viktigt att kunna urskilja och säkerställa att den information och data man tillgodogör sig är sann. Att hela tiden kritiskt granska källor och ursprunget till det man läser är av största betydelse, då detta till stor del ligger till grund för utvecklingen av den analys vi själva ska utföra. Det finns flera typer av dokument man kan använda som datakälla. Exempel dokument kan vara personliga dokument, officiella dokument både från statliga myndigheter och privata utgivare, massmediadokument och virtuella dokument.¹⁰⁷

Att vissa av dessa datakällor efter ovanstående beskrivning därmed kan ha mer subjektiva inslag än andra är därför viktigt att beakta. Detta i sin tur leder till att vi som mottagare av informationen måste ta hänsyn till att värdet av den informationen vi tillgodogör oss kan skilja sig åt beroende på dokumentets ursprung. I massmediaproducerade dokument kan det enligt Bryman och Bell vara svårare att verifiera trovärdigheten i vad som skrivits än vad det är i dokument från statliga myndigheter. Detta delvis beroende på att det kan vara svårt att få reda på om upphovsmännen till dokumentet innehar tillräcklig kunskap på området de skriver om.¹⁰⁸

Bryman och Bell har upprättat en checklista med frågor man bör ställa sig innan man använder sig av information i ett dokument. I checklistan återfinns bland annat frågor rörande vem

¹⁰⁶ Larsen, 23.

¹⁰⁷ Bryman och Bell, 424.

¹⁰⁸ Ibid., 436.

som är upphovsman till dokumentet, varför det har skapats, om innebörden är tydlig och om det går och styrka de händelser som framkommer i dokumentet.¹⁰⁹ Detta är också något vi själva har försökt att använda oss av vid vår insamling av sekundärdata. Bland annat har vi kapitel 3.3 presenterat några av de personer som har uttalat sig eller skrivit artiklar i tidningen Balans, samt vilken ställning de har i yrkeslivet.

3.11 Fortsatt tillvägagångssätt gällande analys av förväntningsgapet och revisionsskandaler

Vi har ovan visat att det finns en mängd svårigheter i att definiera förväntningsgapet. Anledningen till detta är problemet med att definiera vad som är rimliga förväntningar till följd av att olika intressenter har olika uppfattningar om vad som är rimligt att begära av revisorn. Det finns också ett problem i att olika intressenter ser olika på den roll som revisionen ska spela. Detta leder till olika förväntningar och gör förväntningsgapet svårare att definiera. När vi tagit ovanstående i beaktan så har vi för att besvara frågeställningarna gällande hur förväntnings- och prestationsgapet ser ut mellan revisorer och investerare i Sverige, vilka faktorer som kan tänkas påverka gapet, samt om revisionsskandaler är en av de här faktorerna valt att främst använda oss av Brenda Porters modell: ”the Audit Expectation-Performance Gap”¹¹⁰. Anledningen till att vi valt den här modellen är att den möjliggör en analys i två delar både gällande revisorns prestationsförmåga samt att diskutera vad som är rimliga förväntningar från allmänheten (investerare). Vi kommer dock att använda vissa delar av Humphreys och Innes et al., främst gällande deras resonemang kring förväntningsgapet samt för att frambringa våra frågeställningar. Att vi främst använder Porters modell beror på att det enligt oss finns en stor fördel med den modellen gentemot de andra när det kommer till att underlätta klassificering av den primärdata som samlas in genom våra intervjuer. En andra anledning är att modellen senare också har citerats i ett flertal akademiska texter. Detta bland annat av Christopher Humphrey¹¹¹ samt McEnroe and Martens¹¹² i deras artikel Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap".

¹⁰⁹ Bryman och Bell, 440.

¹¹⁰ Porter, “An empirical study of the audit expectation-performance gap”.

¹¹¹ Humphrey.

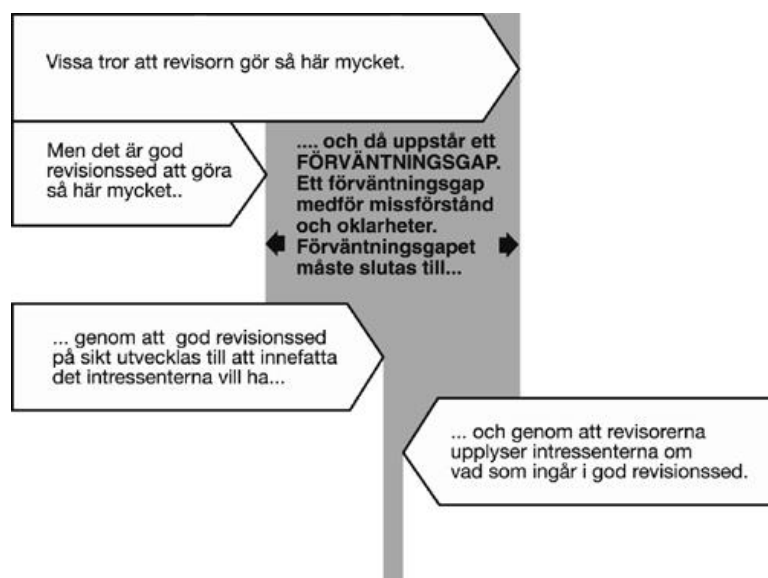
¹¹² McEnroe och Martens, Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap".

4. Diskussion idag

I det här kapitlet presenterar vi den första delen av vår empiri. Det här gör vi i tre delar genom att först introducera respektive område för att sedan inom varje område också ha en åsikts-/debatt del där olika parter åsikter gällande de här sakfrågorna tas upp. Åsikterna gällande de olika frågorna inhämtas från exempelvis Balansartiklar men även från olika intressenter, exempelvis Aktiespararna. De områden som kommer tas upp är: Förväntningsgapet i Sverige och dess eventuella minskningsmöjligheter, specifikt material gällande EU Green Paper 2010 vilket inkluderar frågor som generella reflektioner, allmänt om revisionskvalitet samt förväntningsgapet. Vi avslutar med att presentera revisionskandaler och inkluderar där exempelvis information om HQ Bank.

4.1 Åsikter/debatt förväntningsgapet i Sverige

Enligt Far innebär förväntningsgapet att intressenters olika förväntningar på revisorn inte överensstämmer med vad revisorn faktiskt får eller kan göra. Gapet uppkommer ofta inom områden som till exempel ifrågasättande av årsredovisningens riktighet eller frågor gällande obestånd och konkurs. Detta kan ytterligare tydliggöras i form av figur 10.

Figur 8: Far: Vad innebär förväntningsgapet?¹¹³

Förväntningsgapet är ett begrepp som gång på gång aktualiseras så fort revisionsdebatten kommer igång. Det här tar Filip Cassel upp redan 1996 och säger att för en betraktare är det uppenbart att intressenter har en mängd olika förväntningar på revisorer som inte uppfylls.

¹¹³ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

Sammantaget anser Cassel lite skämtsamt att revisorn förväntas vara iförd poliskask, domarperuk, konsultportfölj och kuratorsglasögon.¹¹⁴

I Balans nummer 2 2008 så togs förväntningsgapet upp i hetluften i Sverige igen. Bland annat utfrågades FAR SRS ordförande Peter Clemedtson om förväntningsgapet och dess effekter. Bland annat tas frågan upp om han anser att förväntningsgapet ökat eller minskat. Han anser att revisionen har hamnat mer i fokus på grund av ”skandalerna” och att förväntningsgapet därför ökar just nu. Är förväntningsgapet ett stort problem? Peter Clemedtson anser att det på ett vis är branschens största problem eftersom det påverkar affärerna negativt men säger samtidigt att revisionen vid jämförelser ofta är bra och i enlighet med standarder. Vidare anser han att det är negativt att de revisorer som är inblandade i prövningar ofta är dömda på förhand trots att de inte gjort något fel. Han anser att revisionen ska ses som ett mer skraddarsytt uppdrag som anpassas efter ett reellt behov. Om kunden istället beställer en frivillig tjänst så kommer förmodligen kunden också vara mer insatt i vad som ska göras. Det till skillnad mot idag när revisorerna ska göra en lagstadgad revision där det inte är lika tydligt vad som ska göras. Dagens tillvägagångssätt får också ett förväntningsgap som följd enligt Peter Clemedtson. Här tror han att den slopade revisionsplikten i mindre aktiebolag kan göra att revision ses mer som en efterfrågestyrd tjänst vilket ger större utrymme att diskutera vad det är som ska göras. Det anser han vara positivt och kommer troligtvis leda till ett minskat förväntningsgap.¹¹⁵

I samma tidning utfrågas även Peter Strömberg, direktör på Revisorsnämnden, om bland annat hans synpunkter på om förväntningsgapet är ett stort problem. Han anser att det inte är ett stort problem för Revisorsnämnden i deras arbete, men att det för enskilda revisorer kan leda till problem när de hängs ut i media utan att ha gjort något egentligt fel. Han tycker också att det skulle kunna bli ett stort problem om det blev så djupt att förtroendet skulle försvinna för revisionen och revisionsberättelsen. Han anser dock att detta inte är fallet eftersom det samtidigt som det finns ett förväntningsgap så finns det ett stort förtroende för revisorn. Vad beror då förväntningsgapet på – är revisorn dålig på att förklara sin roll? Han tror att det beror på att revisorns roll är svår att förklara eftersom det rör sig om en intellektuell process och därför

¹¹⁴ Cassel, Filip. *Den reviderade revisorsrollen*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag AB, 1996, 13-14.

¹¹⁵ Ehlin, ”Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet”, 29.

uppstår ett förväntningsgap.¹¹⁶ Vad kan då Revisorsnämnden göra för att minska gapet? Peter Strömberg anser att det de kan göra är att pröva alla tvister på ett riktigt sätt. Han tycker att de kan delta mer i debatten men anser samtidigt att det inte efterfrågas av media eller som han uttrycker det: ”Vem vill veta mer om allmänna revisionsfrågor när det inte skett någon skandal?” Anser du att förväntningsgapet ökar eller minskar? ”Jag tror att det har en tendens att öka.” Hans ståndpunkt bygger på att revisionen hela tiden blir mer reglerad samtidigt som antalet intressenter blir fler och fler. Regleringen har en tendens att öka eftersom varje redovisnings- eller företagsskandal leder till nya regler och ju större ett regelverk är desto lättare är det att missa någon föreskriven åtgärd. Det kan leda till att utomstående blir oroliga trots att det inte påverkar revisionen som helhet. Peter Strömbergs åsikt är därmed att en större regelmassa leder till ökad komplexitet och därmed ett ökat förväntningsgap.¹¹⁷

Det finns ett antal olika synsätt på hur förväntningsgapet ska minskas. Peter Clemedtson på FAR SRS anser att det hela handlar om ett kommunikationsbehov och att det gäller att vara tydlig med vilka tjänster branschen egentligen tillhandahåller. För att minska det här problemet har FAR SRS tillsatt en produktgrupp som ska inventera och beskriva branschens olika produkter. Han säger samtidigt att FAR SRS har ett allmänt ansvar för att skapa förståelse för revisionen och arbeta för en efterfrågestyrd revision. Han nämner bolagsstämman som ett utmärkt tillfälle för revisorn att förklara sin roll utifrån vad man gjort i revisionsberättelsen.¹¹⁸ Ulf Christoffersson, ordförande för Sparbankernas riksförbund (2008), anser att tidpunkten för någon ”skandal” är en bra tidpunkt för FAR SRS att informera om revisionens uppgift. Detta eftersom det då finns ett stort intresse ute hos allmänheten, vilket kan leda till en bred förståelse¹¹⁹.

Peter Öhman tar också i sin avhandling upp problemet med att förväntningsgapet inte kan informeras bort. Ett problem är bland annat att revisorer gärna gör ”saker rätt” istället för att göra ”rätt saker”. Alltså att man gör saker som kan granskas med vedertagna procedurer och relativt god precision trots att även revisorerna själva inte anser de här problemen vara vikti-

¹¹⁶ Halling, ”Förväntningsgapet: ”Revisorns roll inte så enkel att förklara””, 34.

¹¹⁷ Ibid., 35.

¹¹⁸ Ehlin, ”Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet”, 29.

¹¹⁹ Ehlin, ”Förväntningsgapet: Slopa inte revisorn!”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 35.

gast för investerare och övriga intressenter. Trots detta kognitiva gap mellan utförarintressen och användarintressen vill inte revisorerna ändra sig eller utvidga granskningen.¹²⁰

Viktigt att förstå är också att problemet med ett förväntningsgap kan angripas från två håll. Inte bara genom mer information om revisorsrollen och vad lagstadgad revision omfattar, utan också vad som är styrelse, VD och revisors ansvar. I RS 210 *Villkor för revisionsuppdrag* ska revisorn och klienten definiera villkoren för uppdraget i form av ett uppdragsbrev.¹²¹

4.2 Åsikter/debatt gällande EU Green Paper 2010

De åtgärder som togs som en direkt följd på krisen inriktades först och främst på att stabilisera finanssystemet. Kommissionen anser att bankernas, tillsynsmyndigheter samt centralbankers roller har analyserats i detalj. Dock tycker de sig se en brist i frågan om hur revisionssystemet ska kunna förstärkas för att öka den finansiella stabiliteten. De grundar sin oro i att revisorerna godkände sina kunders revisionsberättelser trots att flera banker under 2007-2009 visade upp enorma förluster både i och utanför balansräkningen. De anser även att det måste undersökas hur lämplig den nuvarande lagstiftningen är.¹²²

Kommissionen tycker därför att det vore lämpligt att diskutera och granska revisorernas funktion och omfattning av revisionerna ytterligare, inom ramen för reformen av lagstiftningen kring finansmarknader. Kommissionen har som mål att ta ledningen i den här diskussionen och anser att revision i kombination med tillsyn och företagsstyrning starkt kan bidra till att öka den finansiella stabiliteten. Det eftersom revisioner ger en stark, dock inte hundra procentig, garanti för att ett företags finansiella ställning överensstämmer med de rapporterade uppgifterna. Denna garanti bör minska risken för felaktiga uppgifter vilket i sin tur bidrar till att minska kostnader som annars företagets aktieägare och samhället i stort skulle få bära. Grundlig revision är en central faktor för att återställa förtroendet för marknaderna, samtidigt som de bidrar till att skydda investerarna och minska kapitalkostnaderna för företagen.¹²³

Kommissionen anser här att revisorerna fyller en viktig funktion då de har anförtrots uppdraget att utföra de lagstadgade revisionerna. Ett fullgörande av den här plikten uppfyller revisorerna genom att yttra sig huruvida det granskade företagets årsbokslut ger en sann och rättvi-

¹²⁰ Öhman, Peter. "Motstridiga intressen hot mot revisionens möjligheter", 41.

¹²¹ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

¹²² European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 3.

¹²³ Ibid.

sande bild. Här är oberoendet en hörnsten och kommissionen anser att det är dags att grundligt undersöka fullgörandet av det här samhällsuppdraget då vissa intressenter uttryckt sin oro över revisionens relevans i dagens affärsklimat. Andra intressenter anser att det kan vara svårt att förstå att ett företags årsbokslut kan verka ”rimliga” och innehållsmässigt sunda trots att företaget i själva verket befann sig i finansiellt trångmål. Här kan det enligt kommissionen finnas ett problem i att intressenterna inte alltid känner till revisionens begränsningar (materialitet, urvalsteknik, revisorns roll i avslöjande av bedrägerier och företagsledningens ansvar), vilket ger upphov till skillnader i förväntningar. Detta leder till att en omfattande diskussion om vad som ska göras för att revisioner av årsbokslut samt revisionsberättelser ”passar sitt syfte”.¹²⁴

Gällande förväntningsgapet ställde kommissionen frågan:

*Bör den använda revisionsmetoden förklaras bättre för användarna för att minska förväntningsgapet och tydliggöra syftet med revisionen?*¹²⁵

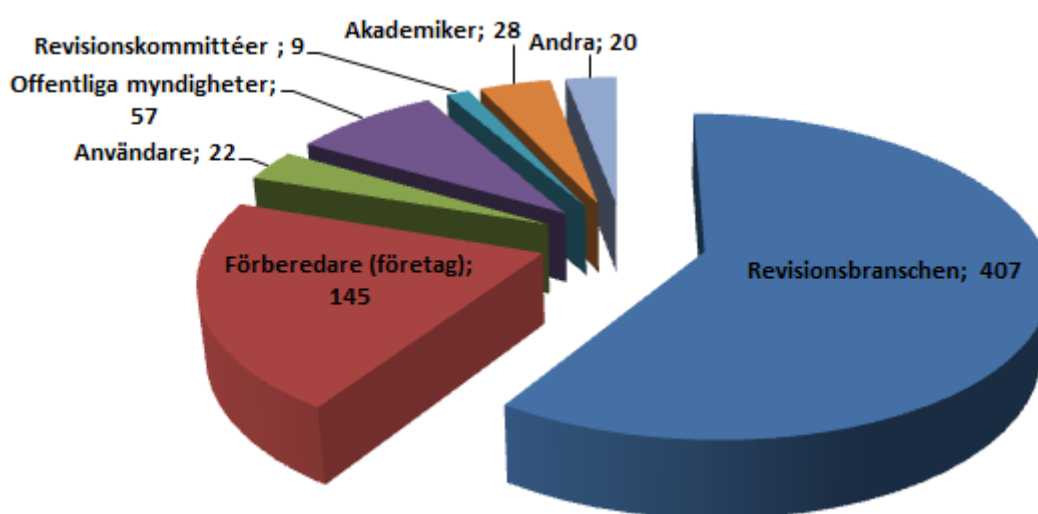
I EU Green Paper 2010 tas bland annat möjligheten upp att undersöka revisorernas kommunikativa ansvar. Detta i syfte att förbättra hela kommunikationsprocessen och därmed förbättra uppfattningen av det mervärde som revision ger. Som exempel nämner man Storbritannien, där man överväger att göra revisionsberättelserna mer koncisa och informativa. Ett annat exempel som nämndes var den franska handelsrätten där revisorerna ska motivera sitt revisionsutlåtande offentligt, tillsammans med rapporten om årsbokslutet. Plikten omfattar bland annat en bedömning av ett företags valmöjligheter eller hur det tillämpar sina redovisningsprinciper, innehållsmässiga eller känsliga redovisningsuppskattningar, samt även vid behov frågor rörande intern kontroll. Andra viktiga frågor som måste diskuteras är i vilken utsträckning information som är intressant för samhället, och som finns tillgänglig för revisorerna, ska lämnas ut till allmänheten. Sådan information kan handla om framtida riskexponering etcetera. Tillsammans med detta anser kommissionen att det måste diskuteras kring när och hur ofta revisorn bör kommunicera med intressenterna. Det här på grund av att det ofta hävdas att revisionsutlåtanden ”är innehållsfattiga och kommer för sent”.¹²⁶

¹²⁴ European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 4.

¹²⁵ Ibid., 9.

¹²⁶ Ibid., 8-9.

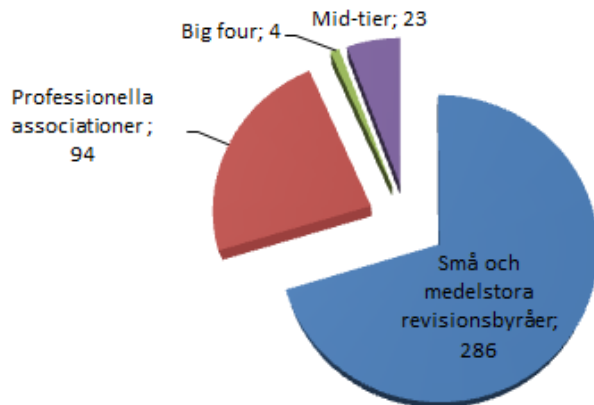
EU Green Paper 2010 om revision syftar alltså till att dra lärdomar av finanskrisen gällande den externa revisionen av företag. Frågor som lyfts fram är bland annat om revisionen lämnar rätt information till alla finansiella aktörer. För att utvidga diskussionen efterfrågade kommissionen åsikter från intresserade parter. Gensvaret var stort och det kom in 688 svar från hela världen varav exempelvis hela 291 (42 %) från Tyskland. Av de 291 tyska svaren var dock mer än 200 identiska till sitt innehåll och kom från den tyska revisionsbranschen. 12 svar inkom också från Sverige, vilka delar av presenteras nedan i 4.2.1-4.2.3. Noterbart är att hela 59% av åsikterna kom in från revisionsbranschen och dess företrädare. Andra åsikter som kan vara intressanta att beakta var att åsikterna från var och en av ”the Big Four” lämnades in gemensamt för hela deras respektive nätverk (se figur 8,9).¹²⁷

Figur 9: Inkomna svar på EU Green Paper 2010 uppdelat i intressentgrupper¹²⁸

¹²⁷ European Commission. Summary of responses Green Paper Audit Policy: Lessons from the crisis: 2-3.

¹²⁸ Ibid., 4-5.

Figur 10: Inkomna svar från revisionsbranschen på EU Green Paper 2010 uppdelat efter revisionsbyråernas storlek¹²⁹

4.2.1 Generella reflektioner

Även om flera av de svenska åsiktslämnarna, däribland Justitiedepartementet, välkomnar diskussionen i EU Green Paper så finns det även flera kritiska åsikter. Bland annat från Svenskt Näringsliv som uttrycker sig väldigt kritiskt om tillvägagångssättet i EU Green Paper. Flera parter (Far, Svenskt Näringsliv och Justitiedepartementet) nämner bland annat att kostnaderna för företagen skulle gå upp avsevärt (främst gällande revision) om förslagen införs. Svenskt Näringsliv och Justitiedepartementet saknar också en cost-benefit-/konsekvensanalys gällande de olika förslagen/åtgärderna, vilket de anser vara en stor svaghet. Samtidigt anser Svenskt Näringsliv att stora förändringar skulle vara tvungna att ske om förslagen införs. Det gäller främst corporate governance, men även stora förändringar gällande revisionens roll. Riksrevisionen anser också att det finns en brist i att bara undersöka revisorns roll och att det är lika viktigt att se till företagsledningens ansvar. Det här i form av att klargöra uppdelningen mellan vilka uppgifter som är revisorns och vilka som är företagsledningens.¹³⁰

Svenskt Näringsliv anser att det finns en brist i att diskussionen i EU Green Paper och idéerna däri inte är uppbackade av empiriska data eller någon djupanalys. De anser att kommissionen tar ett väldigt övergripande perspektiv gällande revision, vilket till stor del känns som en av-

¹²⁹ European Commission. Summary of responses Green Paper Audit Policy: Lessons from the crisis: 4-5.

¹³⁰ Justitiedepartementet. Consultation on the Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Riksrevisionen. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis; Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

spegling av den generella debatten efter finanskrisen. Samtidigt så är inte alla frågor som tas upp kopplade till finanskrisen, vilket enligt Svenskt Näringsliv gör det svårt att lämna några svar på frågorna. Flera av respondenterna, däribland: Svenskt Näringsliv, Justitiedepartementet och Far anser också att EU Green Paper skulle tagit upp frågorna med hänsyn till de regler som redan implementerats i form av ”the Directive on statutory audit (2006/43/EC)”. De anser att vissa av de frågor som behandlas i EU Green Paper redan har behandlats där. De menar istället att det skulle tagits upp om de åtgärder som infördes i och med detta har haft någon effekt på frågeställningarna i EU Green Paper. Far anser därför att det är viktigt att se till och utvärdera dessa åtgärder först. Åtgärderna har trots allt inte varit implementerade särskilt länge. En sådan översyn är viktig enligt Far, så att man inte beslutar om ytterligare nya regler som kanske behandlar samma problem som redan tidigare har åtgärdats.¹³¹

Innan beslut tas gällande att ändra regelverket kring revisionen och/eller revisorns roll så anser Revisorsnämnden att det först och främst är viktigt att ta reda på vad som var källan till de eventuella revisionsmisslyckanden som kan ha hänt under finanskrisen. Revisorsnämnden anser att det kan finnas tre olika anledningar till problemen. En anledning kan vara att regler och standarder gällande revision inte är tillräckliga. En annan kan vara att revisorer inte levt upp till de krav som ställs i befintliga standarder. En sista anledning kan vara att själva rapporteringen inte fullgjorts trots att man följt revisionsstandarderna. Beroende på vilken av anledningarna som är den som är mest rätt, så måste olika metoder tas till för att lösa problemet. Därför anser Revisorsnämnden att kommissionen måste göra en djupanalys innan man går vidare med de förslag som nämns i EU Green Paper. De anser också att oavsett vilken av lösningarna som implementeras i form av nya standarder så måste man ta hänsyn till att revision aldrig kan ses som en enskild företeelse utan samband med lagar gällande företag och redovisning. För att revisionen ska fungera och hålla en hög kvalitet så måste också samspelet mellan inblandade parter fungera. Likaså att övervakningen av företagets kvalitet gällande bokföring fungerar tillfredställande.¹³²

¹³¹ Justitiedepartementet. Consultation on the Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹³² Revisorsnämnden. Consultation on the green paper Audit Policy: Lessons from the crisis.

4.2.2 Allmänt om revisionskvalitet

Svenskt Näringsliv anser att det är svårt att ta ställning till om revisionens kvalitet måste höjas när EU Green Paper inte tar upp vad revisionskvalitet innebär. De anser också att det främst är små revisionsfirmor som kan förbättras och att de stora revisionsfirmorna redan ligger i den absoluta framkanten. För att höja kvaliteten ytterligare så skulle mängden jobb behöva ökas avsevärt vid en revision. En ökning av det som ska ingå i ett revisionsuppdrag skulle förmodligen endast leda till små förbättringar. Aktiespararna anser att det är viktigt att se till minoriteten i de här frågorna och att ju mer information som är tillgänglig för aktieägarna desto bättre. Aktiespararna vill därför öka revisorns uppdrag till att även gälla framåtblickande information samt företagets finansiella hälsa, vilket enligt dem kommer leda till ökad värde för minoritetsägare. SRF anser att fokus ska ligga på riktigheten i de finansiella rapporterna samt att mer individualiserade revisionsrapporter skulle kunna leda till förbättringar. Ett problem som måste lösas är också att revisionsbranschen måste byta fokus från att erbjuda mer rådgivning till mer revisionstjänster för att förhindra att fokus tas från revisionen och revisorns oberoende. Far anser att det är viktigt att inte bara fokusera på marknaden och övervakning utan även på företaget och dess ledning när man talar om de här frågorna. De tycker att den aspekten saknas i EU Green Paper.¹³³

4.2.3 Förväntningsgapet

Svenskt Näringsliv nämner också diskussionen om förväntningsgapet och att den måste börja med en analys av vilka förväntningar som är rimliga och vilka förväntningar som ska guida revisionspolicyn. De anser också att EU Green Paper inte bidrar till någon vidare förståelse än tidigare och det gäller även frågan om hur förväntningsgapet ska kunna lösas. Frågan om tydligare förklaring av revisionsmetoden besvarar de med att det är svårt att förklara statistikbaserade urvalsmodeller och finansiella analysmodeller. Även om det skedde skulle det inte vara någon garanti för att överkomma förväntningsgapet. De är dock positiva till alla lösningar och en fortsatt djupare diskussion. Aktiespararna anser att kommunikation mellan revisor och aktieägare är en mycket viktig del av revisionsprocessen. Vidare anser de att förväntningsnivån från aktieägarna gällande information från företaget ofta är högre än vad som kan uttryckas i

¹³³ Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis; Aktiespararna. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the crisis; Redovisningskonsulterna SRF Servicebyrå AB. Responses: Consultation on audit policy-lessons from the crisis.

revisionsberättelsen. De anser att gapet måste minskas och nämner också att revisorn måste synas mer för aktieägarna, exempelvis på bolagsstämman, för att öka förståelsen. Samtidigt finns det enligt Aktiespararna ett behov av att förtydliga att revisorer utför sina uppgifter på uppdrag av aktieägarna men även för aktieägarnas räkning.¹³⁴

Riksrevisionen anser att en dellösning kan vara att förtydliga revisionsmetoden och anser även att det ska göras publikt. De anser också att det är viktigt att de reviderade företagen tydligare visar hur de förberett olika värderingar samt att ”emphasis of matter” ska användas oftare i revisionsberättelserna.¹³⁵ Far håller med om att förväntningsgapet existerar och säger också att det kompliceras av att olika intressenter har olika mycket kunskap och att förväntningsgapet därmed varierar i förhållande till vilken kunskap man besitter. Justitiedepartementet anser att förväntningsgapet existerar främst som en följd av de upplevda bristerna i revisionskvaliteten. Anledningen till att så är fallet kan enligt Justitiedepartementet bero på att det finns för höga förväntningar på vilket värdehöjande revision kan ge. Som en dellösning anger de en förändring i utformandet av revisionsberättelsen. De anser att det är viktigt att diskutera detta eftersom det i längden kan leda till ett minskat förtroende för revisorns roll och prestation, vilket i sin tur kan hota stabiliteten i det finansiella systemet. Det är först och främst revisionsbranschens uppgift, men det är även mycket viktigt att det förs en dialog på Europeisk nivå för att säkra att förtroendet för revisionsbranschens tjänster ligger kvar på, eller höjs till, en hög nivå.¹³⁶

Det finns dock också kritiska röster mot att förväntningsgapet skulle kunna minskas genom att förklara revisionsmetoderna bättre. SRF anser att det skulle kunna leda till mer skada än nytta eftersom marknaden skulle ha svårt att utvärdera den här informationen. De anser att det inte är själva revisionsmetoderna som är huvudfrågan, utan istället frågan om revisorns oberoende. Det är också viktigt på vilket sätt resultaten av revisionen presenteras för att säkerställa att det sker med önskvärd tydlighet för marknaden och tredje part.¹³⁷

¹³⁴ Aktiespararna. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the crisis; Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹³⁵ Riksrevisionen. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹³⁶ Justitiedepartementet. Consultation on the Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹³⁷ Redovisningskonsulterna SRF Servicebyrå AB. Responses: Consultation on audit policy-lessons from the crisis.

4.3 Åsikter/debatt revisionskandaler

Finansinspektionen har under de senaste åren gjort en rad uppmärksammade ingripande mot finansiella företag (senast HQ Bank) på grund av brister i redovisning och intern kontroll. I inget av de här fallen har vi fått information från revisorerna innan ingripandet, säger Martin Andersson generaldirektör på Finansinspektionen. Han anser att revisorerna varit och rört vid de här frågorna men inte rapporterat vidare till dem trots att det är en lagstadgad skyldighet. Martin Andersson och Finansmarknadsminister Peter Norman kräver nu att revisorerna börjar följa lagen och har riktat skarp kritik mot revisionen som utförts dels genom massmedia, men också på ett möte på Finansdepartementet (november 2010) med företrädare från branschen. Peter Norman anser att "förtroendet" är en väldigt viktig fråga för revisionsbranschen framöver och att de nu måste stärka detta. Det ska bland annat ske genom ökad kommunikation mellan revisorerna och Finansinspektionen. *"Det måste gå att lita på att den information som kommer från bolagen är korrekt reviderad"*, säger Martin Andersson.¹³⁸

I fallet HQ Bank så hade revisorn enligt Finansinspektionen visat flera tecken på svag integritet. Detta genom en vilja att kompromissa på offentliggörandet av så viktig information som den så kallade "edgen". Därutöver hade banken tillämpat redovisningsprinciper som var så subjektiva att de själva fått stor flexibilitet att göra en egen värdering. Bristen på offentliggörande av den här avvikelserna som gjorts, i förhållande till vad som är en korrekt värdering, har resulterat i en gravt vilseledande redovisning av tradingportföljen. Finansinspektionen anser att revisorn borde upptäckt detta och reagerat.¹³⁹

Som en följd av detta kommer nu nya direktiv från Finansdepartementet samt Finansinspektionen gällande skärpt bevakning av företagets interna kontroll och den interna kontrollens ställning i bolaget, från revisionsbranschens sida. 7-års regeln kommer att gälla för alla finansbolag och inte som idag bara för börsbolagen. Regeln innebär att en och samma revisor inte kommer få revidera ett finansbolag under mer än 7år. Även revisorns kringtjänster kommer åläggas med begränsningar i och med att VD inte längre kommer att ha ensam bestäm-

¹³⁸ Lennartsson, "Noteringar: FI riktar skarp kritik mot revisorer", 7.

¹³⁹ Finansinspektionen, Dnr 10-8409, Anmälan av KPMG AB och auktoriserade revisorn Johan.

manderätt över vilka extra revisionstjänster som ska beställas. Frågan kommer nu även vara tvungen att passera bolagets styrelse eller revisionsutskott.¹⁴⁰

Revisions- och rådgivningsbranschen har fått utstå hård kritik i media på sistone. Turbulensen ska dock inte enbart ses som något negativt, utan Thomas Carrington anser att det är ett friskhetstecken och att det ofta är misslyckanden som fört utvecklingen i branschen framåt. Även om det är svårt att se den senaste tidens mediauppståndelse som positiv, om man utgår från revisorns perspektiv, så är det dock ofta på det viset att när användare och lagstiftare anser att revisionen inte lever upp till det som förväntas så blir ofta resultatet mer revision. Detta enligt ett flertal studier, bland annat Michael Powers ”The Audit Society”. Hypotesen är alltså något förenklat att förväntningsgapet som finns mellan revisorer och revisionens användare spelar branschen i händerna i det långa loppet och faktiskt verkar till branschens fördel. Carrington avslutar med: Är vi ens överens om vad ett revisionsmisslyckande är¹⁴¹

Dan Brännström, generalsekreterare på Far, anser att Thomas Carringtons ovanstående resonemang till stora delar är felaktigt. Han tycker att man måste vara försiktig vid utformningen av lagar och regler och nämner bland annat uttrycket ”bad cases make bad law” (dåliga fall ger dåliga lagar). Det är frestande för politiker att agera och visa handlingskraft när skandaler väcker stor uppmärksamhet. Liknande signaler har bland annat kommit i fallet HQ Bank, men Dan Brännström anser att det hade varit att slå till för snabbt att redan nu införa nya regler. Han anser att 3-4 år efter en skandal är en rimlig tid innan nya regler och lagar ska komma på plats. Anledningen till detta är att tillräckliga konsekvensanalyser måste ha hunnits göras. Det är viktigt eftersom de lösningar som ibland föreslås inte skulle lösa problemen de är tänkta att lösa. Det är även svårt att vid ett senare tillfälle bli av med de nya reglerna när de väl införts. Hans slutsats är till skillnad från Thomas Carrington att inga nya regler behövs. Problemet består istället av att förbättra tillämpningen av nuvarande regelsystem samt uppmuntra till ansvarsfullt agerande. Alla vinner i längden på revisorer som längtar efter att ta ansvar istället för att vara är ängsliga för att göra fel.¹⁴²

¹⁴⁰ Dagens Industri. Efter HQ: Regeringen ökar kraven på revisorerna.

¹⁴¹ Carrington, Thomas. ”Debatt revisorsrollen: Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler”, *Balans*, Vol.37, Nr.1 (2011): 42-43.

¹⁴² Brännström, Dan. ”Debatt: Farligt att lagstifta för snabbt efter skandaler och kriser”, *Balans*, Vol.37, Nr.2 (2011): 45.

5. Intervjuer

Vi inleder vårt intervjukapitel med presentationer av alla deltagande respondenter. Deras åsikter kommer därefter dock att anonymiseras. Vi gör på det här viset eftersom det i sak inte har någon betydelse vem som har sagt vad utan betydelsen finns i respondenternas jobb och nuvarande titel. Intervjuerna med revisorerna kompletteras med en tabell för varje fråga (4-21) för att ge ett tydligare sammanhang och för att öka överblickbarheten gällande de olika svaren. Intervjufrågorna som använts för revisorerna återfinns i bilaga 1 och frågorna till Aktiespararna i bilaga 2.

5.1 Revisorer

Josefine Permsjö på Deloitte i Malmö studerade till Civilekonom i Lund innan hon i januari 2002 började i revisionsbranschen. Efter två och ett halvt år blev hon senior och arbetade också bland annat sex månader i London. Sedan 2007 är hon godkänd revisor och arbetar som manager hos Deloitte. Till största del har hon nu hand om revisionen av lite mindre företag även om hon också är inblandad i revisionen av vissa noterade bolag.¹⁴³

Stefan Svensson har jobbat på Ernst & Young i 20 år. Han är sedan 15 år tillbaka auktoriserad revisor och idag också Partner på Ernst & Young i Lund. Han jobbar idag främst med ägarledda företag allt ifrån enmansföretag upp till kunder som omsätter miljardbelopp. Normalkunden har en omsättning som ligger mellan ca 20-100 miljoner.¹⁴⁴

Tord Sassler började jobba som revisorsassistent på PWC 1998. Han har sedan dess bland annat arbetat två år i Danmark som revisor och kom år 2004 tillbaka till Sverige. Han blev efter detta godkänd och auktoriserad revisor och är i dag också Partner på PWC i Malmö. Han arbetar främst med små- och medelstora bolag.¹⁴⁵

Jörgen Lövgren har arbetat i nästan 30 år i revisionsbranschen och är auktoriserad revisor sedan 1987. 1989 blev han också delägare i BDO och är idag även styrelseordförande/VD för BDO AB. Han jobbar med alla sorters företag. Alltifrån mindre företag, till noterade bolag till olika internationella uppdrag.¹⁴⁶

¹⁴³ Permsjö, Josefine. Deloitte Malmö, personlig intervju, 2011-03-07.

¹⁴⁴ Svensson, Stefan. Ernst & Young Lund, personlig intervju, 2011-03-11.

¹⁴⁵ Sassler, Tord. PWC Malmö, personlig intervju, 2011-03-17.

¹⁴⁶ Lövgren, Jörgen. BDO, telefonintervju, 2011-04-05.

5.1.1 Allmänt om revision

<i>Anser du att revisionens allmänna "kvalitet" skulle kunna förbättras ytterligare? På vilket sätt?</i>			
Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Ja, men anser att dagens standarder får med allt väsentligt.	Ja, dock relaterat till om marknaden skulle vara villig att betala ett högre pris.	Överlag hög kvalitet även om undantag finns.	Överlag hög kvalitet även om undantag finns.

Respondenterna anser att revisionen precis som alla andra tjänster såklart kan förbättras. Några av revisorerna nämner dock frågan om marknaden skulle vara villig att betala den prishöjning som skulle behöva ske för att det skulle vara möjligt. Revisor A anser att det redan idag finns tillräckliga regler i form av RS (Redovisningsstandard i Sverige) och de interna reglerna på revisionsbyrån. De interna reglerna är uppbyggda enligt RS men ställer än högre krav och revisorn säger samtidigt att det viktiga är att följa god revisionssed. Nya regler har bland annat tillkommit i form av att revisorerna hämtar in externa underlag direkt från bank för att verifiera exempelvis skulder. Revisor C anser att det redan i dag allmänt är en hög kvalitet även om man såklart även stöter på revisioner som är mindre bra också. Ett liknande resonemang använder revisor D som anser att det i allmänhet är hög kvalitet men att kvaliteten mellan olika personer givetvis skiftar och att vissa håller en lägre kvalitet än andra. Det gäller därmed att höja lägstanivån enligt revisorn. Det som gör detta svårt är att det som anses viktigast att granska i revisionen skiftar över tiden.

<i>Anser du att revisorer generellt bör kommunicera mer regelbundet med intressenterna?</i>			
Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Till viss del, dock tystnadsplikt.	Ja, dock tystnadsplikt vilket leder till en balansgång gällande vad man kan kommunicera.	Nej, inte generellt. Tystnadsplikt.	Nej, inte generellt. Tystnadsplikt.

Att kommunikationen med intressenterna kan bli bättre är också något som revisorerna håller med om. Frågor som tas upp är bland annat att förklara vad en översiktlig granskning innebär. Revisor A anser också att kommunikationsproblemet förstoras upp i media på grund av att det finns en oklar fördelning i arbetsuppgifter mellan revisorn och företagsledningen. Dock finns det flera respondenter som nämner kravet på revisorn att upprätthålla sin tystnadsplikt. Revisor B anser att det blir en balansgång i form av vilket mandat man har att kommunicera vissa

uppgifter. Det är lättare att kommunicera med företagsledningen än med andra intressenter där det finns mindre rättigheter och möjligheter. Revisor C anser att det inte generellt behövs mer kommunikation med intressenterna, utan att man automatiskt hittar en lämplig nivå inom varje uppdrag. Det finns helt enkelt ingen standardmall över hur detta ska ske. Med anledning av att vi tog upp fallet HQ Bank så anser revisorn att det generellt finns ett oförstående kring varför revisorn inte kommunicerar ut mer information till intressenterna och nämner att det beror på att det helt enkelt inte är tillåtet enligt Aktiebolagslagens tystnadspliktsbestämmelser. Revisorn nämner också att när det uppstår kommunikationsproblem så finns det ofta en bakomliggande historia mellan revisor och klient som grund till problemet. Ett exempel kan vara att revisorn ett år försökt vara proaktiv men att kunden sedan kanske inte velat betala för detta och att man då nästa år intar en mer tillbakadragen ställning. När det gäller större företag finns det dock en större skyldighet att hela tiden agera proaktivt. Revisor D anser att det kanske inte generellt behövs bättre kommunikation men nämner precis som revisor B balansgången mellan vad man kan kommunicera kontra sin tystnadsplikt. Revisorn anser att om man skulle göra avsteg från detta så skulle det kunna få följderna att förtroendet mellan bolaget och revisorn naggas i kanten. Revisorn nämner dock som ett exempel på förbättrad kommunikation att vara tydligare i revisionsberättelsen samt att berätta om vad man gjort och var fokus lagts på bolagsstämman.

Anser du att regelverken (på grund av ökad teknisk komplexitet) blivit svårare att förstå för icke insatta de senaste x åren?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Det tar alltid ett tag innan nya regler sätter sig, så i det korta loppet ja.	Ja, svårare för revisorer= svårare för allmänheten.	Nej.	Ja, redovisningsregler mer komplexa= regelverk kring revision mer komplexa.

Att nya regler ställer till problem eller blivit svårare att förstå för intressenterna är tre av revisorerna överens om. Det tar ofta ett tag innan nya regler sätter sig. Ett exempel som nämndes från revisor A var exempelvis bolagsstyrningsrapporten. Vem styr och tar ansvar för vad? Eller som revisor B uttryckte sig: reglerna har blivit svårare för revisorerna själva då är det rätt självklart att de blivit svårare att förstå för icke insatta. En avvikande åsikt kom från revisor C som anser att reglerna kring revisionen varit de samma under en längre tidsperiod och att det därmed inte blivit svårare att förstå dem. Revisor D anser att regelverken inom revision blivit svårare att förstå eftersom redovisningsreglerna blivit oerhört mer komplexa och då

främst i form av IFRS. Detta har också lett till större krav på kompetens och specialistkunskaper från revisorernas sida. Samtidigt har också kraven på revisorns granskningsinsats ökat markant de senaste åren på grund av ett större fokus på revisorernas prestation i olika sammanhang.

5.1.2 Förväntningsgapet i Sverige

<i>Vad betyder begreppet förväntningsgap för dig när vi talar om revision?</i>			
Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Kundens förväntningar relativt revisorns förväntningar på vad en revision ska innehålla.	Olika förväntningar på vad en revision är.	Vår bild av revision relativt kundens.	Intressenterna tror revisorn gjort mer än revisorn gör.

Förväntningsgapet definieras av revisor A som vilka förväntningar kunden har på revisionen relativt vad revisorn har för förväntningar. Samtidigt anser respondenten att själva begreppet egentligen bara existerar vid årliga uppsatskontakter och att det inte är något som påverkar det dagliga arbetet. Revisorn frågar sig: Vem är kunden? I grunden är det bolagsstämman i form av att man väljs och uttalar sig där. Samtidigt finns det ingen egentlig daglig kontakt med bolagsstämman, utan de man regelbundet kommunicerar med är företagets ledning. För att revisionsarbetet ska fungera så är det viktigt att ha en ”god relation” med företagsledningen. Det eftersom revisorn hela tiden behöver hämta in informationsunderlag samt information om vilka områden granskningen ska fokusera på. Viktigt att påpeka, betonar revisorn, är att det inte får gå ut över själva kvaliteten på granskningen.

Revisor B anser att det finns flera olika infallsvinklar på förväntningsgapet. Revisorn nämner också att förväntningsgapet är ett gammalt begrepp som återkommer då och då. Till exempel anser revisorn att det i ägarledda företag ibland är på det viset att de inte ens vet vad revision är. Från deras synvinkel är kanske revisorn den som fixar bokslutet och ger rådgivning. De har alltså ofta diffusa förväntningar vilket gör förväntningsgapet svårare att definiera. Revisorns egen definition av förväntningsgapet är att kunder och media inte har klart för sig vad en revision innebär. Här tycker respondenten att det finns ett klart förväntningsgap eftersom ovan nämnda ofta är fallet. Revisorn nämner också exemplet med att revisorn uttalar sig med hög men inte absolut säkerhet, vilket innebär att alla fel inte alltid kommer att upptäckas. Det kommer alltså finnas fall då det rent statistiskt slår igenom och fel inte upptäcks. Samtidigt så

skulle absolut säkerhet inte ens vara teoretiskt möjligt att införa eftersom det skulle vara ofantligt dyrt, enligt revisorn. Respondenten nämner också kravet på tystnadsplikt och att det är svårt att gå i svaromål i alla lägen när skandaler dyker upp. Revisorn vill samtidigt klargöra att det också är många skandaler som undviks till följd av revisionen och att det här finns ett stort mörkertal som det aldrig talas om.

Revisor C anser att innebörden av förväntningsgapet är skillnaden i bild mellan revisor och kund gällande vad en revision innebär. Revisorn anser att det finns en stor skillnad i förståelse mellan olika kunder. Alltifrån de som har samma bild som revisorerna till de som tror att revisorn är den som är ansvarig för bokföringen och ser till att anställda inte svindlar. Revisorn anser att det är viktigt att veta att den bilden existerar hos vissa kunder idag och sedan, såklart, allt emellan de här extrema exemplen. Ett exempel som revisorn nämner är att även om man skriver ett uppdragsbrev där man i detalj förklarar vad en revision är så finns det fortfarande en skillnad i förväntningar. Respondenten uttryckte det på följande sätt: trots att man förklarar 100 gånger vad en revision är så förstår de (klienterna) ändå inte det. Detta är förväntningsgapet, enligt revisorn. Även hos kunder som har en större förståelse så kan det ändå finnas problem såsom att de förutsätter att revisorerna kontrollerar allting och ger en form av absolut garanti. Det är inte fallet och revisionen skulle i så fall vara mycket mer omfattande och kostsam. Revisor D anser att förväntningsgapet är att intressenterna tror att revisorn har gjort mer kontra vad revisorn faktiskt gör enligt god revisionssed. Revisorn nämner problematiken med att vissa intressenter kanske tror att revisorn granskar allt, eller andra saker, än vad revisorn faktiskt gör.

Anser du att det idag generellt finns en skillnad mellan intressenters förväntningar om vad de tror ni gör och vad ni i själva verket gör (ett förväntningsgap)?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Inte i den dagliga kontakten med kunderna.	Ja, det gör det generellt.	Ja, det gör det.	Ja.

Gällande om det generellt finns något förväntningsgap mellan revisorn och dess intressenter så tycker revisor A att det inte är något problem i den dagliga revisionen och tror inte att enskilda klienter känner sig drabbade av problemet. Revisor B anser att det visst finns ett förväntningsgap generellt. Visst det kan finnas personer som är insatta och vet vad revision är och oftast är det de som har daglig kontakt med revisorn eller sitter i ett revisionsutskott. Det

är dock inte samma sak som att alla i företaget besitter denna kunskap och det gäller även de som sitter på de ledande positionerna i ett företag. Revisor C anser att det generellt finns ett förväntningsgap på marknaden men att revisionsbranschen blir bättre och bättre på att förklara vad de gör bland annat i form av uppdragsbrev. Revisorn nämner också att när kunderna har en bild av vad revisorn gör så är det mycket svårt att rucka på den. Revisorn nämner också ett problem med att vissa aktörer inte tar konflikten med sina kunder och helt enkelt erbjuder hela paketet av tjänster och sedan fakturerar det som revision. Det tycker revisorn understryker förväntningsgapet eftersom en bild hos kunderna uppkommer att revision inte bara är själva revisionen, utan också alla tjänster runt omkring. Revisor D anser att det generellt finns ett förväntningsgap på marknaden.

I så fall tror du detta beror på undermåliga standarder ("tillräckliga" krav inte ställs upp) eller undermålig prestationsförmåga från revisorns sida?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Dagens standarder är tillräckliga.	Inget större fel på vare sig standarder eller prestationsförmåga. Ett kommunikationsproblem.	Bra standarder i så fall dålig kommunikation från revisorn.	Standarder utvecklas hela tiden. Tror dock mer på kommunikation som en lösning

Gällande om förväntningsgapet uppstår på grund av otillräckliga standarder eller på grund av undermålig prestationsförmåga från revisorn så anser revisor A att de standarder och interna dokument som finns idag är tillräckliga. Skandaler som kan påverka förväntningsgapet beror i så fall istället på undermålig prestationsförmåga (medvetna fel). Revisor B anser inte att det är fel på prestationsförmågan i branschen generellt. Det är nog inte några större fel på standarderna heller enligt revisorn, däremot är kanske både revisionsbranschen och lagstiftaren/normgivare dåliga på att kommunicera förändringar etcetera. Revisor C anser också att det finns tillräckliga standarder och att problemet ofta beror på att vissa revisorer helt enkelt är sämre på att förklara vad de gör. Revisor D anser att han/hon mer tror det beror på ett kommunikationsproblem än ovanstående två faktorer, men nämner att det kommit ett flertal nya revisionsstandarder på senare år.

Anser du att allmänheten generellt har "rimliga" förväntningar på vad en revisor ska göra eller uppstår förväntningsgapet som en följd av allmänhetens generella ignorering av revision?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Tror inte allmänheten vet exakt vad en revisor gör eller uttalar sig om.	Finns ett kommunikationsproblem men även ett otillräckligt vetande. Ligger på revisionsbranschen att lösa detta i fall det är ett stort problem.	Media bestämmer. Ingen granskar Expressens rubriker mot ABL.	Kan inte förvänta sig att allmänheten vet vad en revisor gör. Revisionsbranschen måste förklara detta.

Har då allmänheten rimliga förväntningar på revisorn? Revisor A anser att allmänheten inte vet exakt vad en revisor gör eller uttalar sig om. Vidare anser respondenten att det finns en okunskap i form av att vid skandaler eller liknande händelser så förstoras det ofta upp i media om revisorn missat något. Revisorn anser att det också är viktigt att tänka på varför problemet kanske uppstod från början. Som exempel tar revisorn styrelsens ansvar för att allt är rätt gjort från början. Samtidigt är det på det sättet att stora fel ska upptäckas och revisorn nämner att HQ Bank kanske är ett sådant fall, men att det i allmänhet finns en okunskap främst gällande ansvarsfördelning mellan revisor/företagsledning. Revisor B nämner att ett eventuellt förväntningsgap i så fall är en belastning för revisionsbranschen och att det här finns ett kommunikationsproblem. Främst anser respondenten att det är revisionsbranschens uppgift att berätta vad man gör och varför. Dock finns det samtidigt ett otillräckligt vetande hos intressenterna i form av att de inte kan göra de bedömningar som de insatta i branschen på något sätt förutsätter. Det är dock på ett sätt två sidor av samma mynt säger revisorn. Är förväntningsgapet ett stort problem så anser respondenten att det ligger på revisionsbranschen att lösa detta. Revisor C anser som en av ovanstående att det är media som understryker förväntningsgapet och nämner precis som en annan respondent problemet med att revisorer blir dömda på förhand i media. Eller som revisorn säger, det är ingen som granskar exempelvis Expressens rubriker mot vad som gäller i enlighet med Aktiebolagslagen. Revisorn nämner också exemplet med HQ Bank och säger att om man raljerar lite, så kan man säga att tidningarna skriver det läsarna vill läsa, alltså att det är revisorns fel att HQ Bank går dåligt. Revisor D anser inte att man kan begära att allmänheten fullt ut vet eller förstå vad en revisor gör och att det ligger på revisionsbranschen att förklara detta.

Till vilken utsträckning har utvecklingen gällande revisionsansvar skett som en följd av att samhället genom tryck (lagstiftning) fått forcera fram förändring till följd av en ovillig revisionsbransch?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Finns en vilja att förändras.	Ingen uppfattning	Helt felaktigt påstående. Branschen gör det bra själva.	Ej samhället.

Att det finns en vilja att förändras och utvecklas i revisionsbranschen och att samhället inte behövt göra detta ensam anser två av revisorerna. Skandaler leder ofta till tankeställare om vad som är viktigt, anser revisor A. Det leder automatiskt också till en diskussion om vad som måste förbättras. En av de här sakerna är ”fraud” (att undersöka och upptäcka bedrägeri), vilket blivit en betydligt vanligare uppgift på senare tid. Revisor C säger att påståendet att samhället skulle forcera fram förändring är helt felaktigt och att revisionsbranschen sköter det bra själva. Revisorn anser att media och andra aktörer själva kanske tror att de driver utvecklingen men att det ofta aldrig kommer till sakfrågor. De vet nog inte heller riktigt vad revision är, anser respondenten. Revisor D anser att det blivit mer fokus på revisorernas prestation på senare tid även om det varit det vid vissa tidigare tillfällen också, exempelvis under Fermentaskandalen. Den utökade diskussionen kring revisorers uppgifter har lett till en större kännedom gällande att man kan pröva om revisorn utfört sitt arbete enligt god revisions sed genom att anmäla revisorn till Revisorsnämnden. Revisorn tror inte att det är samhället som forcerat fram förändring utan tror att det är medvetandet som ökat gällande de här frågorna. Detta kan enligt revisorn ses genom att det idag görs fler anmälningar mot revisorer till Revisorsnämnden än tidigare, även om kanske inte fler fälls.

Bör den använda revisionsmetoden förklaras bättre för användarna för att minska förväntningsgapet och tydliggöra syftet med revisionen?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Ja, i generella termer	Kanske inte metod, men syfte.	Ja, det kan vara en poäng.	Ja, förklara vad god revisions sed innebär.

För att tydliggöra revisionsmetoderna och syftet med revisionen så anser revisor A att det kan finnas ett behov av att, i generella termer, beskriva revisionsmetoden. Det är dock samtidigt svårt att gå djupare eftersom det finns ett problem/svårighet med att beskriva enskilda poster. Det blir helt enkelt för tekniskt och frågan är om ”man blir klokare”? Noggrannare rapportering sker redan idag till företagets ledning enligt revisorn. Revisor B anser att metoden kanske

inte behöver förklaras ytterligare utan främst istället syftet och då främst till stora kunder i form av vilket omfång revisionen ska ha. Revisorn nämner också det här med hög, men inte absolut, säkerhet och att årsredovisningen ska vara väsentligt rätt. Det innebär att eventuella fel inte ska leda till fel beslut av externa parter och att det därmed finns en viss felmarginal. Det tror revisorn inte att allmänheten vet. Revisor C anser att det kan finnas en poäng i att man skulle kunna minska förväntningsgapet genom att förklara den använda revisionsmetoden mer noggrant. Revisor D anser att branschen måste bli bättre på att förklara vad en revision enligt god revisionssed innebär och även då hur revisorn arbetar. Bland annat i form av hur man angriper ett företag när en revision ska göras. Principiellt skulle alltså en del kunna göras gällande förklaring av planeringen av en revision, men det är inte möjligt att gå in på detaljfrågor.

Vad gör/rekommenderar ni/har ni gjort för att minska/eliminera förväntningsgapet som finns?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Vara tydliga (främst till management) hur vi lägger upp revisionen.	Kommunikation med kunder och i byråperspektiv med finansmarknadsminister Peter Norman.	Skriver uppdragsbrev.	Tydliga med vad vi gör till kunderna.

Vad görs då för att minska förväntningsgapet? Revisor A anser att det gäller att vara tydliga med vad de gör. Även om det är bolagsstämman som tillsätter revisorn så sker den dagliga kontakten nästan uteslutande med företagsledningen enligt revisorn. I de här kontakterna pratar man i detalj om upplägg på revisionen och frågar även om det finns några områden som de anser vara mer riskfyllda. Det läggs ofta upp en tidsplan gällande kommunikationen inför varje år, men det är också viktigt att veta att det är delägarna som ofta har den sista kontakten och informerar bolagsstämman. Revisor B anser att på ett enskilt plan gäller det för revisorn att ha en bra kommunikation med sina kunder. På byrånivå handlar det om kommunikation med Finansmarknadsminister Peter Norman och nämner mötet då revisionsbyråerna bjöd in Peter Norman efter att han kritiserat revisionsbranschen i höstas. Revisor C anser att revisionsbranschen blir allt bättre på att förklara vad de gör och nämner uppdragsbrevet som den viktigaste komponenten. Det eftersom att där skriver kunden under att de förstått innehållet i en revision. Det kan dock ändå finnas problem i efterhand eftersom kunderna ofta inte läser igenom brevet. Uppdragsbrevet är också viktigt i den aspekten att det förtydligar revisorns ansvar kontra företagsledningens. Revisorn anser att lagar och regler kring revision är tydliga och enkla idag. Det är dock svårare att kommunicera med andra intressenter än själva klien-

ten. Eller som revisorn uttrycker det: ”Vi kan ju inte skicka ut ett uppdragsbrev till alla intressenter, där man intygar att man fattar vad det står, innan man får läsa årsredovisningen.” Revisor D anser att det gäller att berätta vad de gör för sina kunder även om man inte går in på detaljer. Exempelvis skulle det inte vara bra om revisorn i förväg säger vad de ska granska, om en kund senare inte visar sig ha ”rent mjöl i påsen”.

Är förväntningsgapet en följd av faktumet att revisionsbranschen idag mer är att likna vid en affärsverksamhet snarare än en yrkesverksamhet?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Nej, tummar inte på kvaliteten. Bra revision ska leda till konsultuppdrag.	Nej, tror inte det.	Kanske inte en klockren formulering men visst det kan leda till förvirring hos kunderna när man även erbjuder ytterligare tjänster.	Håller inte med. Riskerar för mycket om man bryter mot de olika regelverken.

Gällande påståendet att förväntningsgapet till viss del är en följd av att branschen i dag är en affärsverksamhet snarare än en yrkesverksamhet så anser revisor A att deras utgångspunkt självklart är att tjäna pengar. Då är det klart att man gärna vill sälja rådgivning till sina revisionskunder, fortsätter revisorn. Revisorn anser dock att deras kärnverksamhet är revision och att genomföra bra revision är ett bra sätt att få in de här rådgivningsuppdragen. Något tummande på kvaliteten sker inte eftersom det skulle leda till stora och väldigt negativa konsekvenser. Revisor B anser att det inte i sak finns något sådant problem. En revision var inte bättre för 20 år sedan, som personen uttrycker det. Konsultverksamhet utgår ifrån det här med oberoende, både faktiskt och ”in appearance”, vilket gör att revisorn inte tror problemet existerar. Revisor C anser att det kanske inte är en helt klockren formulering. Dock menar revisorn att det kan finnas ett problem i att det skapar förvirring när de också erbjuder andra tjänster, vilket gör att vissa börsbolag därför väljer att anlita ett bolag för revision och ett annat för rådgivning. Samtidigt skulle det leda till sämre service för kunden ifall man inte får ha de här tjänsterna på samma ställe, eftersom man då måste anlita ett flertal olika leverantörer. Revisor D tycker inte att det är fallet utan anser att det finns tydliga regelverk kring vad man som revisor får och inte får göra. Det exempelvis i form av reglering kring oberoende och skulle man då kringgå de här reglerna, ja, då skulle man riskera för mycket.

Anser du att förväntningsgapet är eller kan bli ett problem i ert arbete?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Inte i det dagliga arbetet. Kan bli ett förtroendeproblem om för stort.	Personligen inte idag, dock kan mediadrev leda till problem i framtiden.	Ja.	Ja, det kan det bli.

Är förväntningsgapet ett problem i revisorernas arbete? Nej, inte i det dagliga arbetet idag anser revisorerna. Dock anser de att om förväntningsgapet blir för stort så kan det leda till förtroendeproblem. Skulle det gå så långt att mediadrevet leder till att varje kund är medveten om det här så skulle det kunna bli ett problem i framtiden, anser revisor B. Revisor A nämner att vara medlem i Far som ett sätt för att behandla frågan och minska förväntningsgapet. Revisor C tycker att det kan det bli ett problem i framtiden. Revisor D anser också att så kan bli fallet och att det är ytterst viktigt att det finns ett stort förtroende på marknaden för revisorn. Därför anser revisorn att det är viktigt att åtgärda förväntningsgapet så att detta förtroende för revisorn inte tappas. I det fall förtroendet skulle tappas så skulle det kunna leda till att intressenterna inte litar på det bestyrkandeuppdrag som revisorn utför, vilket vore väldigt illa om det skulle gå så långt. Revisorn tror inte vi är där idag, men att det gäller att jobba med förväntningsgapet hela tiden och anser också att det är ett fenomen som funnits under hela den tid han/hon jobbat i branschen.

Anser du att förväntningsgapet har förändrats (ökat, minskat etc.) över tiden? I framtiden?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Ingen uppfattning.	Ökat på grund av skandaler.	Ser ingen förändring.	Minskat något på grund av uppmärksammandet av revisorn och dess roll.

Har gapet då minskat eller ökat med tiden? Revisor B anser att i ägarledda företag har revisorsrollen blivit mer renodlad i form av mer ren revision och mindre konsultation. Detta tror respondenten kan leda till att förväntningsgapet minskar över tiden även om det såklart kan bli turbulent innan de nya tankemönstren sätter sig. Revisor C har inte upplevt någon större förändring under den tid som personen jobbat som revisor. Dock nämner revisorn att lite tydligare regler kring oberoende har tillkommit. Gällande framtiden anser revisorn att det nu diskuteras en massa åtgärder, men revisorn anser också att mycket hänger på allmänhetens förståelse. Regelförslag som kommit är bland annat att gradera bolagen, vara tydligare om vad

som görs samt att lämna mer frikostiga upplysningar i rapporteringen till allmänheten. Det kommer bli oerhört krävande för alla parter i form av processer och kostnader. Revisorn anser att sådana här förslag ofta kommer från personer som inte förstår vad revision är och innebär. Utan att veta så säger respondenten att finns det något annat land som har ett liknande fungerande system? Skulle någon komma på ett system som fungerar också i praxis så välkomnar revisorn detta. Detta gäller då främst kanske mellan finansiella företag och Finansinspektionen. För att understryka förväntningsgapet nämner revisorn exemplet med revisionsberättelsen. Det är många intressenter som inte ens läser denna, men sedan kommer de ändå och klagar hos revisorn. Revisorn kanske har gjort starka uttalanden där i form av avstyrkta balans- och resultaträkningar. Det kanske har gjorts för att man inte har tillräckliga bevis för att balansposterna stämmer och är ett oerhört starkt uttalande. Om man raljerar lite så finns det ibland en uppfattning hos vissa intressenter att de ska få ett rekommenderat brev hem där alla felaktigheter står, säger revisorn. Revisor D anser att förväntningsgapet kanske har minskat lite. Det är dock svårt att ha en uppfattning om det enligt revisorn. Anledningen till minskningen är enligt revisorn de senaste årens fokus på revisorn i olika sammanhang, bland annat i massmedia. Det har lett till att branschorganisationer fått tillfälle att berätta vad revisorn gör. Revisorn nämner även förändringen i form av att man nu tydligare förklarar på bolagsstämman vad man gjort. Revisorn anser att det förmodligen alltid kommer finnas någon form av förväntningsgap och anledningen till detta är att intressenterna är så olika informerade om vad en revisor gör. Ett exempel som tas upp är att stora investerare, likt banker, kanske har bra kunskap, men att enskilda mindre aktieägare förmodligen inte har det. Kunskapsnivån beror alltså ofta på hur professionell investeraren är, enligt revisorn.

5.1.3 Revisionsskandaler

<i>Hur skulle du definiera en skandal inom revision?</i>			
Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Brustit i revisionen medvetet.	Media styr. Enligt revisorn själv, så ska revisorn ha klantat sig (Enron) .	Tar ställning utan bakomliggande information eller låter bli att revidera.	Inte utfört revisionen enligt god revisions sed.

För att klassificeras som en revisionsskandal så anser revisor A att det ska finnas uppenbara och medvetna fel i revisionen. Det här i form av att man inte följt gällande riktlinjer och exempelvis brustit i sitt oberoende. Vidare anser respondenten att kvalitetssäkring sker på flera

nivåer och att det ska mycket till om något stort ska falla mellan stolarna. Revisorn betonar än en gång styrelsens ansvar för att den interna kontrollen är tillräcklig. Revisor B anser att det helt är media som styr begreppet revisionsskandal och nämner fall som HQ Bank, Carnegie och Skandia. Det kan i vissa fall vara på det sättet att revisorn senare frias i Revisorsnämnden trots att media anser att ett fel begåtts. Revisorn anser att det finns ett problem i detta eftersom även om revisorn senare frias så är personen ändå fälld av media i förtid och får ingen upprättelse i efterhand. Det får följden att även om revisorn inte har gjort något fel så anser oftast gemene man att så fortfarande är fallet. Anledningen till detta är att när eventuella fel i revisionen upptäcks så är det omvärlden som definierar vad som är rätt och fel. Revisorn nämner exemplet med att redovisningen ska vara upprättat enligt IFRS och att det kan ha skett i vissa fall, men att Finansinspektionen har en annan åsikt. Vidare anser respondenten att allmänheten anser det är en skandal även om revisorn senare frias. Revisorn själv tycker dock att en revisionsskandal innebär att revisorn ska ha klantat sig grovt och nämner Enron som exempel. Respondenten avslutar med att säga att självklart ökar förväntningsgapet när revisionsskandaler kommer i fokus. Revisor C anser att begreppet skandal kanske inte är ett vedertaget begrepp men definierar det som att revisorn ska ha tagit ställning utan bakomliggande information, eller helt enkelt låtit bli att revidera. Dock anser revisorn att det hela tiden kan ske fel men att det inte är någon skandal om man gör en professionell bedömning (med alla nödvändiga underlag tillgängliga), vilken senare visar sig vara felaktig. Revisor D anser att gällande noterade bolag så är en undermålig revision när den inte upptäcker saker vilka hade upptäckts om den hade utförts enligt god revisions sed. Alltså om revisorn inte upptäcker felet trots att revisorn borde gjort det och att misstaget sedan leder till negativa följder för aktieägare och andra intressenter.

Anser du att den senaste tidens "revisionsskandaler" (exempelvis HQ Bank) har påverkat ert arbete?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Nej, redan medvetna om riskerna vid revision och dess uttalanden.	Inte det dagliga arbetet. Har dock påverkat de som arbetar med finansiella bolag.	Ja, till viss del, dock främst gällande finansiella bolag.	Svårt att säga innan Revisorsnämnden provat

Har då skandalerna påverkat revisorernas arbete? Nej, inte det dagliga arbetet anser tre revisorer. Revisor A anser att de alltid är medvetna om risker, vilka uttalande som görs och att det därmed inte påverkat eftersom de hela tiden följer interna riktlinjer. Eller som revisorn ut-

tryckte sig: ”Vi är programmerade att vara kritiska och ifrågasättande redan från början.” Revisor B anser att det inte påverkar den dagliga relationen eftersom det finns ett uppbyggt förtroende mellan revisor och klient och att det är sällan klienten ställer frågor kring sådant här. Dock påverkas de som arbetar med finansbolag genom nya regler etcetera. Gällande de uppdragen finns det dock en stark Stockholmskoncentration. Revisor C anser att det har påverkat organisationen till viss del och då främst de som jobbar med finansiella bolag. Revisor D anser att det inte går att bedöma förrän Revisorsnämnden tagit ställning till frågan gällande revisorns inblandning i problemen i HQ Bank. Revisorn nämner också att det kan vara på det sättet att om man är mitt i branschen så har man en annan syn än allmänheten.

Har du märkt ett ökat intresse hos klienterna/intressenter att ta del av mer information om revisorns uppgifter och revisionsmetoder?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Nej, inte mina kunder.	Nej.	Nej.	Ja, främst hos andra intressenter än företagen.

Har skandalerna lett till att intressenter/kunder vill ta del av mer information om vad en revisor gör eller deras revisionsmetoder? Nej, anser tre av revisorerna. Ja, lite grann anser revisor D och då främst ett intresse från andra intressenter än företaget, exempelvis investerare. Men även från företagshåll kommer det frågor kring vad revisorn gör och vad revision är.

Anser du att ”revisionskandaler” (exempelvis HQ Bank) och dess efterverkningar (lagbestämmelser etc.) leder till ett större eller mindre förväntningsgap?

Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Kort sikt: Generellt större. Lång sikt: Förmodligen mindre.	Större.	Beror på vilka förändringar som kommer. Om de är bra=återställande av förtroendet.	Svårt att säga. Revisionsstandarder utvecklas kontinuerligt.

Leder då revisionskandaler och dess efterverkningar (lagregler etc.) till ett större eller mindre förväntningsgap? Generellt blir det initialt större anser revisor A men anser samtidigt att eftersom revisorns uppgifter lyfts fram så leder det förmodligen på längre sikt till ett minskat förväntningsgap. Det här på grund av att alla parter mer får klart vad som är respektive parts uppgift. Revisor B anser att på grund av att allmänheten läser rubriker och inte längre ner i texten, eller ifrågasätter vad journalister skriver, så leder det nog till ett större förväntningsgap. Revisor C anser att om det kommer bra regelförändringar så kan det leda till att återställa förtroendet och att förväntningsgapet därmed stannar på samma nivå. En stor del i om för-

väntningsgapet minskar finns alltså, enligt revisorn, i om de förändringar som kommer är ”rätta” för att lösa problemen. Revisor D anser att det är svårt att veta vad effekten blir och nämner att revisionsstandarder utvecklas kontinuerligt för att minska risken att det blir fel. Men när det händer något blir det ofta ett större fokus på revision och revisionskvalitet vilket påverkar utvecklingen av revisionskvalitet och revisionsstandarder.

<i>Tror du att förtroendet för revisorsyrket har skadats?</i>			
Revisor A	Revisor B	Revisor C	Revisor D
Påverkat, inte positivt. Tror dock inte det påverkar i det långa loppet	Skadats lite.	Har påverkat. Inte bra publicitet.	Ja, det har skadats. Alla dras över en kam.

Har då förtroendet för revisorsyrket skadats? Ja, anser alla revisorer, i alla fall bland allmänheten. Medias ljus är inte positivt och frågan är inte om, utan hur mycket, förtroendet skadats. Dock anser revisor B att han/hon inte är rätt person att besvara den frågan. Revisorerna delar dock åsikten att det inte påverkar det dagliga arbetet eftersom det finns ett stort förtroende hos kunderna. Två av revisorerna anser att den dåliga publiciteten inte har någon effekt i det längre loppet medan revisor C anser att det är svårt att säga om det är en kortsiktig eller långsiktig effekt. Klart är i alla fall enligt revisorn att opinionsbildningen kan påverka förtroendet. Revisor D anser att skandalerna leder till att många får ett mindre förtroende. Det här mycket på grund av att hela revisionsbranschen dras över en kam. Ett exempel är den artikelserie som fanns i Svenska Dagbladet under hösten/vintern 2010/2011 som enligt revisorn var negativt skriven och innehöll direkta felaktigheter. Det verkade som det fanns ett syfte med artikelserien eftersom Svenska Dagbladet inte ens ville komma in med rättelser gällande dessa felaktigheter. Ett annat problem som revisorn nämner är det här med att revisorn döms på förhand av media, innan ärendet avgjorts, vilket såklart påverkar förtroendet. Revisorn avslutar med att revisionsbranschen blir lite ”skadeskjutet” av sådana här händelser.

5.2 Investorerare

Anders Persson har en bakgrund som både civilingenjör samt ekonom och är idag ordförande för Aktiespararna i Lund. Han har arbetat i över 30 år inom processindustrin med projekt inom allt från teknik, utveckling och försäljning.¹⁴⁷

Martin Bengtsson har tidigare varit regionchef för Unga Aktiesparare i södra Sverige och har då arbetat mycket med utbildning av de personer som varit representanter för Unga Aktiesparare. Martin har en utbildning inom livsmedels- och kemiteknik och har ett stort intresse för ekonomi. Han är numera ordförande för Aktiespararna i Helsingborg.¹⁴⁸

Jan Jönsson är utbildningsansvarig för Aktiespararna i Lund. Jan har i grunden en teknisk utbildning och har i hela sin yrkesverksamma karriär arbetat som ingenjör, chef och projektledare. Efter att frivilligt gått i pension vid 55 års ålder har han även läst nationalekonomi vid Ekonomihögskolan i Lund. Jan har sysslat med aktier i över 30 års tid. Han är också en daglig läsare av DI och läser även Affärsvärlden veckovis.¹⁴⁹

Vi vill poängtera att svaren nedan presenteras oberoende av den ordning Anders, Martin och Jan presenterats.

5.2.1 Allmänt om revision

Alla de svarande är överens om att revisionens kvalitet kan förbättras. Som exempel ges både att revisorn måste bli bättre på att sätta sig in i företags verksamhet och inte bara följa standardiserade mallar. Dessutom framhävs förbättringar kring värdering av finansiella instrument av investerare B. Investerare C ger som exempel att revisorerna skulle kunna vara mer insatta i det reviderade företaget och inte enbart granska just det som sänds till dem. Han menar att myndigheterna sätter press på revisorerna att granska endast inom en viss ram. Han själv menar däremot att revisorerna bör vara än mer kritiska och utöka revisionen så att den omfattar mer än just det som är lagstadgat att granska.

Huruvida revisorn bör kommunicera mer regelbundet med intressenterna är alla tre överens om att så är fallet. Dock finner investerare A och B att det är en gråzon gällande hur mycket

¹⁴⁷ Persson, Anders. Aktiespararna, mail-intervju, 2011-03-11.

¹⁴⁸ Bengtsson, Martin. Aktiespararna, personlig intervju, 2011-04-15.

¹⁴⁹ Jönsson, Jan. Aktiespararna, mail-intervju, 2011-03-08.

samt på vems initiativ, men att frekvensen bör ökas är samstämmig. Dessutom påpekas kvaliteten vid kommunikation från investerare A och denne menar då att rapporter från en revisor utan tillhörande kommentarer kanske bidrar till bristfällig kommunikation. Investerare C anser att revisorerna kunde vara mer pedagogiska och förklara bättre vad det är de gör. Han tycker också att det hade gynnat intressenter om revisorerna hade riktat mer kritik mot de reviderade bolagen.

Att regelverken blivit mer komplicerade är investerare A och B eniga om. Dock är en av dem mer övertygad om detta och lyfter som exempel fram segmentsredovisningen som införts i IFRS. Investerare C svarar både ja och nej på frågan om regelverken blivit mer komplicerade. Han anser att i och med minskning av kraven i Aktiebolagslagen har det blivit lättare. Dock påpekar han samtidigt också att det kan vara svårt att förstå vad en revisor i stora börsnoterade bolag verkligen gör. Det då man endast ser en sida där revisorn lämnar en ren alternativt oren revisionsberättelse.

Åsikterna kring förtroendet för revisorn skiljer sig åt mellan de svarande. Investerare A tror att förtroendet generellt sett ser bra ut medan investerare B menar på att förtroendet helt klart minskat efter finanskrisen och lyfter fram exempel som Swedbank, HQ och Carnegie som orsaker. Investerare C tycker att det skiljer sig åt beroende på storleken av det reviderade bolaget. Han anser att revisorn är av större vikt för ett mindre bolag än ett stort bolag. Han menar att om revisorn i det mindre bolaget inte gör ett bra jobb så kan bolaget lätt gå i konkurs. I det större bolaget är revisorns funktion inte lika kritisk men påpekar samtidigt att revisorn trots detta har en väldigt viktig funktion.

5.2.2 Förväntningsgapet i Sverige

På frågan gällande vad förväntningsgapet betyder svarar alla tre att det är skillnaden mellan vad de tror att revisorn gör och vad revisorn gör i verkligheten, även om ordvalet skiljer sig åt. Investerare A uttrycker dock att denne är lite osäker på sitt svar. Alla tre anser att det idag generellt sett finns en skillnad mellan intressenters förväntningar på vad de tror en revisor gör i förhållande till vad revisorn verkligen gör. Investerare A illustrerar detta med ett exempel genom att nämna att denne tror att revisorer idag fokuserar för mycket på alla regler som kommit de senaste åren med hjälp av standardiserade krysslistor, men ställer sig samtidigt frågande till om det faktiskt är på det viset. Om detta förväntningsgap beror på undermåliga standarder eller undermålig prestanda från revisorns sida anser investerare A och B att det

förmodligen är en kombination. Det lyfts fram att revisorn kanske inte alltid är till fullo insatt i sin klients verksamhet men det påpekas också att det inte är rimligt att revisorn ska kontrollera varenda siffra då detta skulle vara orimligt dyrt och resurskrävande. Investerare C tror inte att man rätt ut kan säga att det är undermåliga standarder eller undermålig prestation från revisorn som ligger till grund för förväntningsgapet. Investeraren tror precis som investerare A och B att det snarare är en kombination eller att man helt enkelt inte vet eller förstår vad det är revisorn gör.

Beträffande om allmänheten har rimliga förväntningar på vad en revisor ska göra eller om förväntningsgapet uppstår som en följd av att allmänheten inte sätter sig in i revisorn roll menar investerare A på att allmänheten förmodligen förväntar sig mer av revisorn än vad denne gör. Han uttrycker också att detta kan bero på att revisorn ibland betraktas som en internrevisor och anser att mer information borde ges om revisorns roll. Investerare B uttrycker att om det tidigare varit på det viset att allmänheten förväntat sig mer av revisorn än vad revisorn gör så är kanske fallet annorlunda nu efter skandalen kring HQ Bank. Investerare C anser att det finns en övertro på inte bara revisorer utan även på personer i en maktställning överlag. Det vill säga även VD och andra personer i ledande ställningar, eller med makt att påverka. Han tror att förväntningarna generellt sätt är för höga (orimliga) eller att det inte finns några förväntningar alls.

Gällande om utveckling kring revisionsansvar skett som en följd av att samhället genom tryck forcerat fram en förändring då revisionsbranschen inte varit drivande, anser investerare A att han inte tycker att Far och andra intressenter varit särskilt drivande i frågan. Investerare B väljer att inte besvara frågan då han inte anser sig ha en uppfattning om detta. Investerare C, precis som investerare A, anser att det i första hand är samhället som genom tryck reglerat och drivit utveckling gällande revisionsansvar.

Huruvida den använda revisionsmetoden bör förklaras bättre för att minska förväntningsgapet råder det delade meningar om. Investerare A anser inte att det är fallet utan ser hellre att man ska försöka uppnå förväntningar hos den andra parten, dvs. revisorn. Investerare B tycker att begrepp som god revisionssed bör förklaras bättre i t.ex. årsredovisningen. Vad Investerare B rekommenderar för att minska förväntningsgapet är att dels ge ut mer information kring revisorns arbete och dessutom ta reda på vad som behövs i olika branscher för att säkra en god revision och minska det allmänna krysslistandet. Investerare C är även inne på samma spår

och tycker att den använda revisionsmetoden bör förklaras bättre för användarna av revisionen. Bland annat i form av att man även bör se över och förklara hur den lagstadgade respektive frivilliga revisionen marknadsförs och säljs som ”färdiga paket”.

Vad gäller sambandet mellan att förväntningsgapet är en följd av att revisionsbranschen idag är mer att likna vid en affärsverksamhet snarare än en yrkesverksamhet skiljer sig meningarna åt. Investerare A menar att förväntningsgapet säkert kan vara en följd av detta medan investerare B inte tror att sambandet är särskilt stort. Investerare C anser precis som investerare A att det mycket väl kan vara så att förväntningsgapet är en följd av att revisionsbranschen är mer att likna vid en affärsverksamhet än en yrkesverksamhet. Investeraren ser också en del problem med detta och lyfter bland annat fram revisorns oberoende och risken för jäv. Som exempel nämner investeraren att en revisor inte ska kunna granska flera bolag med samma ägare, då det under sådana förutsättningar finns incitament att tumma på kvaliteten för att sälja in extra tjänster till flera av bolagen.

Huruvida förväntningsgapet är ett problem för investerare råder det delade meningar om. Ingen av investerarna kan dock motivera sina svar djupare, men investerare A och C anser att det är eller kan vara ett problem medan investerare B inte tror det. Investerare A och B är överens om att förväntningsgapet inte ökat de senaste åren. Investerare A tror att gapet ungefär är detsamma medan investerare B tror att det minskat eftersom man tidigare inte visste riktigt vad en revisor gjorde, men att man nu genom att nya informationskanaler öppnats fått mer insikt i revisorns arbete och att det på så vis minskat och kommer fortsätta minska. Investerare C besvarade inte frågan då han kände att han inte hade någon relevant åsikt.

5.2.3 Revisionsskandaler

Definitionen av en skandal är till mångt och mycket en subjektiv bedömning. Investerarna hade någorlunda lika bedömningar i denna fråga. Investerare A väljer att definiera en skandal som ”att revisorn grovt och medvetet åsidosätter sina skyldigheter för att inte stöta sig med bolagsledningen och därmed få behålla och fortsätta få tjänster inköpta från klienten”. Investerare B uttrycker sig lite annorlunda, men kan ändå skönja liknande tankegångar. Han anser att en skandal är då revisionen accepterat något som kanske tänjt lite för mycket på gränserna för att få fortsatt förtroende som revisor och dessutom kunna sälja in extra tjänster, i form av exempelvis konsultation. Investerare C tycker att det är en svår fråga i och med att det kan vara svårt att veta vad revision innebär. Framförallt tycker investeraren att det är att tolka som

en skandal när revisorn blivit för god vän, d.v.s. är jävig, med företagsledningen. Investeraren anser att även om en händelse skulle uppdagas i media som en revisions-skandal så är det inte en skandal om det enligt lag är svårt att fastställa om det är ett regelbrott. Investerarna uttrycker dessutom att det kan handla om en skandal när ett större fel begåtts för att revisorn inte har haft tillräcklig kompetens.

Svaren på om den senaste tidens revisions-skandaler, som HQ Bank, har påverkat förtroendet för revisorn är intressanta. Investerare A svarar helt klart ja, medan investerare B inte anser att det är fallet. Investerare B anser dock att det uppmärksammat revisorns roll och möjligheten att stämma en revisionsbyrå, men inte att det påverkat förtroendet. Investerare C svarar att det kan påverka, men inte nödvändigtvis, och tror det har mycket att göra med hur slutresultatet blir, d.v.s. om revisorn fälls. Investeraren påpekar dock att många har redan ofta fått bilden av att det är revisorn som gjort fel och att det är en revisions-skandal genom media, även om inget slutresultat kommit huruvida det verkligen är revisorn som brustit i sitt åtagande.

Om det till följd av skandalerna finns ett ökat intresse bland intressenter att ta del av mer information om revisorns roll och uppgifter anser ingen av de svarande att så nödvändigtvis är fallet. Investerare A och C tycker att de märkt av en marginell ökning, medan investerare B säger att det nog snarare är moralen och integriteten hos revisorn som bör förbättras än att det är investerarnas skyldighet att sätta sig in i revisorns uppgifter. Investerare C uppskattar att det är ca 5-10 % av medlemmarna som vill ta del av mer information om vad revisorn gör för att få en bild av vad det är som gått fel (i detta fall efter HQ-Bank). Investerare C menar samtidigt att den stora massan hamnar i en gråzon som, med eller utan information om vad det är revisorns uppgifter är, bildar sig en uppfattning av vad som legat till grund för skandalen. Investeraren tror att den breda massan av investerare egentligen inte bryr sig om vad det är som påverkar värdet i ett bolag eller vad revisorn gör, utan bara vill se pengarna växa.

Hur förväntningsgapet påverkas av en skandal beror enligt de svarandes åsikter mycket på hur lagregler och bestämmelser ändras och hur proaktivt revisionsbranschen arbetar. Investerare A och B är av åsikten att det troligtvis leder till ett mindre förväntningsgap. Mycket på grund av det strålkastarljus som sätts på branschen bland annat av media, att tolka av deras åsikter genomgående i undersökningen. Investerare C är dock av något avvikande åsikt och tror att det i en övergångsperiod leder till mer regleringar och därmed blir krångligare för en enskilde

investeraren att sätta sig in vad revisorn ska göra och vad som förväntas av honom och att detta då leder till ett större förväntningsgap.

Slutligen tror investerare A och B att förtroendet för revisorsyrket skadas efter händelser som i HQ Bank. Investerare B anser dock att det finns andra mer skadliga faktorer för revisionsbranschen än just skandaler. Som exempel nämns det oligopol som finns på marknaden där denne anser att en uppbyggnad med bibehållet samarbete internationellt inom rörelserna skulle vara hälsosamt för branschen. Framförallt genom att priserna skulle minska för den inköpande parten. Investerare C tror inte att förtroendet för revisorn i Sverige skadats särskilt mycket eftersom det är ett relativt litet omfång av personer som påverkas. Dock säger investeraren att det möjligtvis har gjort det i skandaler som Enron eftersom det påverkar fler personer.

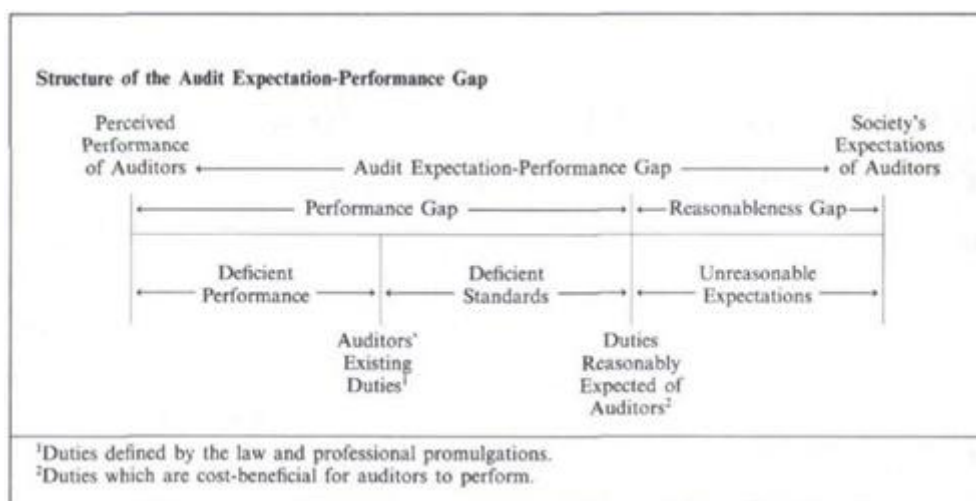
6. Analys

I detta kapitel presenteras vår analys som baseras på den litterära och teoretiska referensramen, samt det empiriska material som har beskrivits tidigare. Först analyseras de resultat som relaterar till förväntnings- och prestationsgapet inom revision. Därefter presenteras den del av analysen som hör till förväntnings- och prestationsgapets påverkansfaktorer och även analysen av revisions-skandaler och dess eventuella påverkan på förväntnings- och prestationsgapet.

6.1 Allmänt om förväntningsgapet

I detta avsnitt av analysen kommer vi att analysera vårt empiriska material med hjälp av Porters modell: "the Audit Expectation-Performance Gap" (Förväntnings- och prestationsgapet).

150

Figur 11: Förväntnings- och prestationsgapet ¹⁵¹

Vi vill börja med att definiera den syn våra intervjuade revisorer respektive investerare har haft på vad innebörden av förväntningsgapet är. Revisorerna har olika uppfattningar även om de i grunden är rätt lika. Vissa anser att betydelsen är kundens bild/förväntningar av en revision relativt revisorns egen/egna. En av revisorerna valde dock att gå ett steg längre i sin definition och göra den "mätbar" genom att mena att intressenter tror att revisorn gjort mer än vad

¹⁵⁰ Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 50.

¹⁵¹ Ibid.

som krävs av revisorn enligt god revisionssed. Bland investerarna har vi fått intrycket att begreppet förväntningsgap är mer spritt och diffust. Det faller sig någorlunda naturligt då det för småsparares del inte är en heltidssyssla att arbeta med revision och de begrepp detta innebär. Vi har dock fått liknande definitioner av alla investerare nämligen att det är skillnaden mellan vad de tror att revisorn gör och vad revisorn i själva verket faktiskt gör.

Definitionerna är lika Porters resonemang att det är skillnaden mellan samhällets förväntningar på en revisor och revisorers prestation som uppfattat av allmänheten¹⁵². En skillnad är dock att det enligt Porter är samhällets förväntningar som är i fokus och att samhället sedan också bedömer revisorns prestation. Det är inte fullt ut som i intervjuvaren där revisorernas bild/förväntningar är mer i fokus eller, enligt vissa respondenter, skillnaden mellan kundens/revisorns bild. Ur definitionerna av förväntningsgapet får vi genom att ha analyserat svaren ett helhetsintryck från revisorer och investerare att det finns olika sätt att se på vad en revision är vilket i sin tur styrker Humphreys bild av begreppet, nämligen att det inte finns en entydig syn på vad förväntningsgapet är.¹⁵³

Alla respondenter som vi intervjuat anser att det finns ett förväntningsgap idag. Vad som dock påpekas av en revisor är att det inte finns någon skillnad i förväntningar vid den dagliga kontakten med denne revisors kunder. Problem som lyfts fram är exempelvis att intressenterna inte är tillräckligt insatta. Ett annat problem är att vissa revisorer inte tar strid med sina intressenter och fakturerar alla sina tjänster som revision. Sådana saker understryker förväntningsgapet, enligt en revisor. Tre av fyra revisorer tycker inte att förväntningsgapet är ett mycket stort problem i dag. Men de tar bland annat upp de mediadrev som enligt dem drivits på senare tid. Det gäller enligt revisorerna att hålla förtroendet på en hög nivå för att undvika att förväntningsgapet blir större och leder till fler problem i framtiden. Investerarna håller med om att förväntningsgapet redan är eller kan leda till problem i framtiden. De lyfter fram problem såsom att revisorerna på grund av alla nya regler fokuserar för mycket på standardiserade krysslistor. Ett annat problem, enligt investerarna, är att revisorerna kanske inte alltid är tillräckligt insatta i klienternas verksamheter.

¹⁵² Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 50.

¹⁵³ Humphrey, 9.

För att fördjupa sig i de här föreställningarna om vad som är ett förväntningsgap kan man som tidigare nämnt genom Porters modell dela upp gapet i två gap: ett rimlighetsgap och ett prestationsgap.

6.1.1 Rimlighetsgapet

Efter att ha talat med revisorerna och investerarna så står det klart att det finns ett rimlighetsgap, alltså ett gap mellan vad samhället förväntar sig att revisorer uppnår och vad de rimligen kan förväntas prestera. Enligt RS (Redovisningsstandard i Sverige) 200 ska: *”En revision som utförs enligt god revisionssed utformas så att revisorn med hög, men inte absolut säkerhet, säkerställer att årsredovisningen i sin helhet inte innehåller väsentliga felaktigheter”*¹⁵⁴. Det verkar dock som om denna förståelse inte finns överlag hos olika intressenter, enligt våra intervjupersoner. Problemet lyfts även fram av kommissionen i EU Green Paper 2010¹⁵⁵. Investerarna tror att allmänheten/samhället förväntar sig mer av revisorn än vad denne gör och en av dem anser att mer information borde ges om revisorns roll. Revisorerna tror inte att allmänheten och intressenter, där vår intervjugrupp investerare/småsparare ingår, är helt införstådda i vad som är rimligt att revisorn utför. Inte heller anser en av revisorerna att man kan förvänta sig att allmänheten ska vara det. Det lyfts också fram att media har kraft att påverka den bild allmänheten har av vad som är rimligt att förvänta av en revisor och att medias påverkan även kan leda till att orimliga förväntningar uppstår. Revisorerna som vi talat med anser att det till stor del beror på ett kommunikationsproblem. För att minska gapet anser de att allmänheten/samhället måste informeras mer om vad som är en revisors roll och vad de granskar. De anser att denna förståelse till stor del saknas idag. Vidare är den allmänna uppfattningen bland revisorerna att det ligger på revisionsbranschen att lösa detta genom att vara tydligare. Hur detta informationsproblem mer specifikt ska lösas får vi dock inget svar på. Det är givetvis en kostnadskrävande process och de två revisorer som ansåg att revisorbranschen bör kommunicera bättre har inget bra svar på vem som ska bära denna kostnad. Kunden, framhäver en revisor, har inget intresse i att bära denna kostnad.

Revisorernas uppfattning stämmer överens med Porters uppfattning gällande att reducera det här gapet. Alltså att allmänheten måste utbildas för att på så sätt minska de orimliga förvänt-

¹⁵⁴ Far. RS 200 Mål och generella principer för en revision (2010).

¹⁵⁵ European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 4.

ningarna¹⁵⁶. En intressant och något motstridig uppgift jämfört med ovan är dock att två av fyra revisorer anser att de inte generellt behöver kommunicera mer med intressenterna. De andra anser att kommunikationen till viss del behöver ökas men då menar de främst med företagsledningen och inte övriga intressenter. Något som tas upp av alla revisorer är deras tystnadsplikt enligt Aktiebolagslagen, vilken gör att revisorn inte kan uttala sig om allt det som kan tänkas efterfrågas av allmänheten/intressenter. Det blir en balansgång gällande vad man kan kommunicera och inte. Det är också svårare att kommunicera med andra intressenter än företaget eftersom det där finns mindre rättigheter och möjligheter. Dock nämner en revisor att vara tydligare i revisionsberättelsen och berätta om vad man gjort och var fokus lagts på bolagsstämman. Peter Clemedtson ordförande för FAR SRS nämner också det här som en delösning och det är också en av de åtgärder som Aktiespararna vill se, enligt deras svar på EU Green Paper 2010¹⁵⁷. Det här eftersom förväntningsnivån från aktieägarna gällande information från företaget ofta är högre än vad som kan uttryckas i revisionsberättelsen. En sådan lösning skulle kunna få till följd en ökad kommunikation, vilket framfördes som huvudsakligt argument av både av revisorer och investerare till gapets existens, för att i sin tur öka förståelsen för vad som är rimligt att förvänta av en revisor. En liknande lösning i form av en utökning av revisionsberättelsen visade sig i en forskningsartikel i Storbritannien vara lyckad, enligt Innes et al, och ansågs minska förväntningsgapet på en rad punkter¹⁵⁸.

Viktigt att ta i beaktande är att de arbetsuppgifter som man kan förvänta att en revisor utföra måste vara lönsamma för revisorn ur ett kostnads-/nyttoperspektiv, enligt Porter¹⁵⁹. Dock är det på det viset att de åtgärder som föreslås från olika håll för att minska förväntningsgapet ofta inte är just varken kostnadseffektiva eller empiriskt underbyggda. Det här nämner bland annat Humphrey, men även Svenskt Näringsliv och Justitiedepartementet i deras kommentarer till förslagen i EU Green Paper 2010¹⁶⁰. Ett exempel kan vara att det enligt revisorerna och investerarna ofta förväntas att revisorerna ska göra mer än vad som är god revisionssed gällande omfattningen av en revision. Som tidigare nämnts så ska en revision utföras på det viset

¹⁵⁶ Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 62.

¹⁵⁷ Ehlin, "Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet", 29.; Aktiespararna. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the crisis.

¹⁵⁸ Innes et al., "The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600", 704, 713.

¹⁵⁹ Porter, "An empirical study of the audit expectation-performance gap", 62.

¹⁶⁰ Humphrey, 11.; Justitiedepartementet. Consultation on the Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis; Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis.

att den med hög, men inte med absolut, säkerhet säkerställer att årsredovisningen inte innehåller väsentliga felaktigheter. Trots detta anser två av revisorerna att det här finns ett förväntningsgap eftersom det finns en begränsad förståelse för att så är fallet. En revisor uttryckte sig på följande sätt: Det skulle vara ofantligt dyrt och omöjligt att säkerställa absolut säkerhet gällande att årsredovisningen inte innehåller några fel alls. Det är en uppfattning som även delas av en våra investerare som anser att revisorn inte kan granska varenda siffra, då det skulle bli alldeles för dyrt i förhållande till den nytta det gör. Investerarens påstående kring nyttan i förhållande till kostnaden kan kopplas till Porters påstående om kostnads- kontra nyttoperspektivet, vilket ger intrycket av att det finns en samstämmighet om vad som är rimligt att revisorn ska göra. Man kan givetvis inte dra några generella slutsatser utifrån ett sådant uttalande av en enskild investerare, men det visar ändå på en förståelse. Enligt ovanstående tes bör alltså revisionsbranschen kommunicera mer kring vad de gör samt vad som är rimligt att förvänta sig av dem om nyttan av att göra det överstiger kostnaden. I nuläget finns det ett rimlighetsgap, vilket både revisorerna och investerarna är överens om hade gynnats av ökad kommunikation. Dock är de inte överens om vem ska stå för den kostnad det medför i de fall nyttan understiger kostnaden.

6.1.2 Prestationsgapet

Prestationsgapet kan som tidigare nämnt delas upp i två delkomponenter, nämligen undermålig prestationsförmåga och undermåliga standarder. I den litterära referensramen presenterades revisorernas uppgifter, ansvar och vilka regleringar som finns kring revisionen. Under intervjuerna ville vi undersöka hur viktigt det är för revisorerna att följa de regler som finns, om investerare tycker att revisorerna lever upp till dagens standarder, samt om dagens standarder ställer upp tillräckliga krav enligt båda parter.

Alla av de tillfrågade revisorerna tyckte att dagens revisionsstandarder är tillräckliga och att de får med allt väsentligt. När man talar om revisionsstandarder är det viktigt att beakta det faktum att Sverige ensamt inte har befogenhet att bestämma vilka nya regler och direktiv gällande revision som ställs upp inom EU. Framöver kan en än mindre påverkan vara tänkbar i och med RS övergång till ISA-standarder för revisioner av räkenskapsår som inleds efter den 1 januari 2011¹⁶¹.

¹⁶¹ Far. Inledning till regler om revision och andra granskningsuppdrag.

Gällande prestationsförmågan i revisionsbranschen så fanns det olika uppfattningar då några av revisorerna ansåg att kvalitén överlag var på en hög nivå, men att det så klart finns undantag. Precis som i andra branscher finns det de som är bättre och sämre och det gäller att höja lägstanivån, enligt en revisor. Det fanns också åsikter som att det går att höja kvaliteten, men det leder i så fall också till ett mycket högre pris. Revisorerna tyckte dock som tidigare nämnts att kommunikation var den främsta lösningen. Investerarna tyckte att förväntningsgapet uppstår både på grund av undermåliga standarder men också på grund av undermålig prestationsförmåga från revisorernas sida. Bland annat nämndes att revisorerna kanske inte alltid är tillräckligt insatta i verksamheten som granskas. Viktigt att beakta är dock att investerarna inte kan tänkas ha samma ingående förståelse för standardernas uppbyggnad och användande som revisorn, då revisorn arbetar med dessa dagligen. Revisorerna i sin tur kan tänkas skydda sin egen prestation genom att påstå att prestationsgapet inte uppstår på grund av undermålig prestation från deras sida. Revisorerna trycker däremot även här på ökad kommunikation som en lösning men precis som innan så är det en kostnadsfråga i förhållande till den nytta det medför.

Enligt Aktiebolagslagens 9 kapitel 3§ ska *”Revisorn skall granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen ska vara så ingående och omfattande som god revisionssed kräver...”*. För att se om det tummas på kvaliteten i branschen försökte vi utreda om en följd av att revisionsbranschen nu erbjuder mer konsultation och liknande kanske skulle påverka förväntningsgapet, då revisionen kanske inte kommer i främsta rummet längre. Tre av fyra revisorer ansåg att påståendet var helt fel och att man skulle riskera allt för mycket om man inte följer god revisionssed och andra regleringar. En revisor trodde inte heller att påståendet var korrekt men håller med om att en problematik finns eller som revisorn uttryckte det: *”Kanske inte en klockren formulering, men visst, det kan leda till förvirring hos kunderna när man även erbjuder ytterligare tjänster.”* Revisorn nämnde därför att vissa börsbolag har ett revisionsbolag för revisionen och ett annat för konsultationen och andra liknande tjänster. Revisorerna säger förvisso att prestationsförmågan kan skilja sig åt mellan olika revisorer, där vissa är mer kompetenta än andra, men att de mindre kompetenta inte finns hos just ”oss”, framgår underförstått genom intervjuerna. Detta ter sig visserligen ganska naturligt då man inte utåt vill kritisera sina egna, men visar också på subjektiva bedömningar i svaren. Investerarna ansåg att det kan finnas ett

samband med att erbjuda andra tjänster än revision och att förväntningsgapet ökar. En av dem ansåg dock att sambandet var svagt.

Ifall det skulle finnas ett förväntningsgap gällande undermålig prestationsförmåga, det vill säga att revisorn inte alls, alternativt undermåligt utfört de uppgifter som han/hon enligt gällande lagar och regler ska utföra så skulle förtroendet för revisorn påverkas och förmodligen skulle endast ett lågt förtroende då finnas. Vi har inte hittat belägg för att det skulle vara fallet. En av investerarna anser att det finns ett högt förtroende. En av de andra investerarna svarade dock att skandalerna förmodligen lett till ett minskat förtroende medan den tredje tyckte att det är svårt att svara på hur förtroendet påverkats innan ärendet avgjorts i Revisorsnämnden. Vi tycker dock inte att bilden var tillräckligt entydig för att konstatera att endast ett lågt förtroende existerar idag. Revisorerna själva tycker att det finns ett stort förtroende för deras tjänster hos sina kunder. Liknande synpunkter lämnade Peter Strömberg direktör på Revisorsnämnden i en Balansartikel där han sa att trots att förväntningsgapet existerar så finns det ett stort förtroende för revisorn¹⁶². Peter Clemetson ordförande för Far anser att förväntningsgapet på ett vis är branschens största problem men säger samtidigt att revisionen vid jämförelser ofta är bra och i enlighet med standarder¹⁶³. Det här var något en av revisorerna också nämnde i form av att antalet anmälningar till Revisorsnämnden ökat, men förmodligen inte antalet fällda. Vi tog tidigare i arbetet upp det faktum att ca 120 anmälningar av revisorer årligen inkommer till Revisorsnämnden men att ca 60 % av dessa skrivs av. När vi kollar på statistiken för 2010 visar den på 119 inkomna anmälningar. Av dessa skrevs 69 stycken av då de inte ansågs utgöra något, eller tillräckliga, fel från revisorns sida¹⁶⁴. Detta innebär att ca 60 % av ärendena skrevs av även 2010 vilket styrker bilden av att intressenter och allmänhet har en annan bild av vad revisorn ska göra i förhållande till vad som är reglerat i lag och att därmed ett förväntningsgap existerar. Likaså kan det tyckas styrka att prestationen från revisorn generellt sätt inte är undermålig.

Vi har inte kunnat identifiera att ett prestationsgap existerar som en följd av undermålig prestation från revisorn eller på grund av undermåliga standarder. Vår bedömning är att investerarnas uppfattning att förväntningsgapet uppstår både på grund av undermåliga standarder

¹⁶² Halling, "Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara"", 35.

¹⁶³ Ehlin, "Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet", 29.

¹⁶⁴ Realtid.se. Revisorsnämnden väljer bort disciplinärenden.

samt undermålig prestationsförmåga snarare är en följd av det identifierade rimlighetsgapet än ett prestationsgap i sig.

6.2 Förväntningsgapet och dess påverkansfaktorer

Vi har som tidigare beskrivit utformat frågorna vi ställt till revisorer och investerare på det vis att de ska kunna bidra till att försöka identifiera faktorer som påverkar förväntningsgapet. Om vi börjar med frågan rörande komplexitet i regelverken kring revision och redovisning så tänkte vi vid utformandet av frågan att om regelverk blir, eller har blivit, svårare att förstå leder detta logiskt till att vetskapen och förväntningarna utifrån, dvs. från intressenter och allmänhet, blir mer oklara/osäkra. Detta i sin tur leder till ett ökat förväntningsgap. Det här bygger på att rimlighetsgapet som vi tidigare visat finns enligt Porter är en bedömning av revisorns insats från ett samhälleligt perspektiv. Tre av fyra revisorer var överens om att regelverket blivit svårare att förstå för icke insatta de senaste åren. Även om en uttryckte sig som att det är en kortsiktig effekt. En annan revisor uttryckte sig på följande sätt: reglerna har blivit svårare för revisorerna själva då är det rätt självklart att de blivit svårare att förstå för icke insatta. Två av investerarna var också överens om att reglerna blivit svårare att förstå medan den tredje ansåg både ja och nej. Enligt en av investerarna bland annat beroende på användningen av IFRS i redovisningen vilket i sin tur försvårar bedömandet av revisorns insats. Liknande åsikter uttryckte Peter Strömberg i Balans nr 2008 nämligen att en större regelmassa leder till en ökad komplexitet och därmed ett ökat förväntningsgap¹⁶⁵.

Det här problemet är ett av de som tas upp i EU Green Paper 2010. Där frågar kommissionen om revisionsmetoden behöver förklaras bättre för att minska förväntningsgapet och tydliggöra syftet med revisionen.¹⁶⁶ Alla intervjuade revisorer tyckte att så är fallet och att en utökad kommunikation behövs. En av revisorerna ansåg dock att det var viktigare att förklara syftet med revisionen. Frågor som lyfts fram är bland annat att förklara vad god revisionssed innebär. Dock nämner flera respondenter att man inte kan gå in i detalj på hur man granskat olika poster i balansräkningen. Av investerarna tycker en att just god revisionssed ska förklaras bättre i exempelvis årsredovisningen, medan en annan säger att revisorerna måste blir mer pedagogiska. Den tredje investeraren tycker att revisorn istället ska försöka uppnå de förväntningar som intressenterna har idag.

¹⁶⁵ Halling, "Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara"", 35.

¹⁶⁶ European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis: 9.

Vem ska då den här kommunikationen rikta sig till? Enligt Moberg har revisorn som nämnts ett flertal olika grupper av intressenter att ta hänsyn till. Detta ställer frågan om det överhuvudtaget är möjligt för revisorn att ta tillvara allas intressen utan att hamna i någon form av lojalitetskonflikt mellan olika intressenter.¹⁶⁷ En av våra revisorer nämner exempelvis följande: Vem är kunden? I grunden är det ju bolagsstämman i form av att man väljs och uttalar sig där. Samtidigt finns det ingen egentlig daglig kontakt med bolagsstämman utan de man regelbundet kommunicerar med är företagets ledning. För att revisionsarbetet ska fungera är det viktigt att ha en ”god relation” med ledningen. Enligt revisorerna ska kommunikationen alltså främst ske till kunderna (företagsledningen enligt revisorerna) och inte övriga intressenter. Investerarna däremot vill att mer information rent allmänt ska ges ut om revisorns roll samt att revisorerna ska sätta sig in mer i branschspecifika problem när de reviderar. Det är dock svårare att kommunicera med andra intressenter än själva klienten anser revisorerna. En revisor uttrycker det på följande sätt: De kan ju inte skicka ut ett uppdragsbrev till alla intressenter där man intygar att man fattar vad det står innan man får läsa årsredovisningen.

När vi pratade med revisorerna så fann vi att ett stort fokus finns på just kommunikationen med företagsledning (kunden) och det fanns inget större intresse av att förbättra kommunikationen med övriga intressenter. Även om det i sig är ganska självklart att den mesta kommunikationen sker med kunden så kan det ändå leda till problem om övriga intressenters intressen inte tas tillvara. Det här är ett problem som Aktiespararna tar upp i sitt svar till EU Green Paper 2010. Där Aktiespararna anser att kommunikation mellan revisor och aktieägare är en mycket viktig del av revisionsprocessen och att det finns ett behov av att förtydliga att revisorer utför sina uppgifter på uppdrag av aktieägarna och för aktieägarna.¹⁶⁸ Det här är viktigt eftersom vi tidigare nämnt att olika intressenter har ofta olika krav för att medverka i organisationen, vilket gör att de här kraven inte alltid kan förenas. Istället är kraven ofta konkurrerande mot varandra vilket kan ge upphov till konflikter mellan intressentgrupperna. Inte sällan förekommer också spänningar eller konflikter mellan olika aktörer inom respektive intressentgrupp, exempelvis mellan små och stora ägare.¹⁶⁹ Det är därför mycket viktigt att ta hänsyn till alla intressenter för att kunna minska förväntningsgapet eftersom de alla kan ha olika

¹⁶⁷ Moberg, 34-35.

¹⁶⁸ Aktiespararna. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the crisis; Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹⁶⁹ Bruzelius och Skärvad, 74-76.

uppfattningar om vad revision är och vad det innebär. Detta är en problematik som Carrington tar upp genom att säga att olika intressenter har olika teorier om vad revision ska tillföra¹⁷⁰. Far säger också i sitt svar på EU Green Paper 2010 att det kompliceras av att olika intressenter har olika mycket kunskap och att förväntningsgapet därmed varierar i förhållande till vilken kunskap man besitter¹⁷¹. Peter Strömberg kommer också in på det här området och säger att eftersom antalet intressenter ökar så ökar förväntningsgapet¹⁷².

En annan faktor som kan tänkas påverka förväntningsgapet är vem som driver utvecklingen inom revisionsbranschen, d.v.s. byråerna själva eller samhället (staten/EU). Som vi tog upp i teoridelen skulle det enligt Humphrey kunna finnas incitament för revisionsbranschen att behålla ett koncept som förväntningsgapet när utvecklingen av revisionsansvar drivs av branschen själva. Detta enligt Humphrey eftersom branschen då kan visa upp och ge svar på reformer för att dämpa allmänhetens oro och samtidigt bedyra sitt oberoende.¹⁷³ Alla parter är överens om att mer information behövs om revisorns roll. Det intressanta är att revisorerna tycker att de sköter utvecklingen gällande revisionsansvar bra själva, d.v.s. att de fungerar bra som en självreglerad bransch och att samhället inte behövt driva den utvecklingen. Detta kan kopplas samman med deras syn på att standarderna inte, ur deras synpunkt, är undermåliga. Har inte samhället drivit fram dem är det undermedvetet förstått att branschen varit med och drivit fram dessa standarder själva och därmed inte tycker de är undermåliga. Tittar vi däremot på investerarna så anser två av tre (en svarade inte) att samhället fått driva utvecklingen gällande de här frågorna eftersom revisionsbranschen inte gjort det tillräckligt bra själva. Det finns helt klart en skillnad i uppfattningar mellan revisorerna och investerarna på den här frågan och en vad det verkar vara en övertro hos revisorerna på att revisionsbranschen kan reglera och sköta sig bäst själva. Det här problemet tas upp i Humphreys bokkapitel. Slutsatsen är att det förmodligen inte går att minska förväntningsgapet om svaren och åtgärderna för att lösa problemet helt lämnas i revisionsbranschens händer. Utbildning och kommunikation har föreslagits som lösning under en lång tid, men Humphrey menar att man måste kolla på strukturerna kring branschen och dess självreglering.¹⁷⁴ Det är därför enligt Far också viktigt att

¹⁷⁰ Carrington. "Vad är revision? Begreppets innebörd styr argumentationen i debatten om revisionsplikten", 37-39.

¹⁷¹ Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy.

¹⁷² Halling, "Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara"", 35.

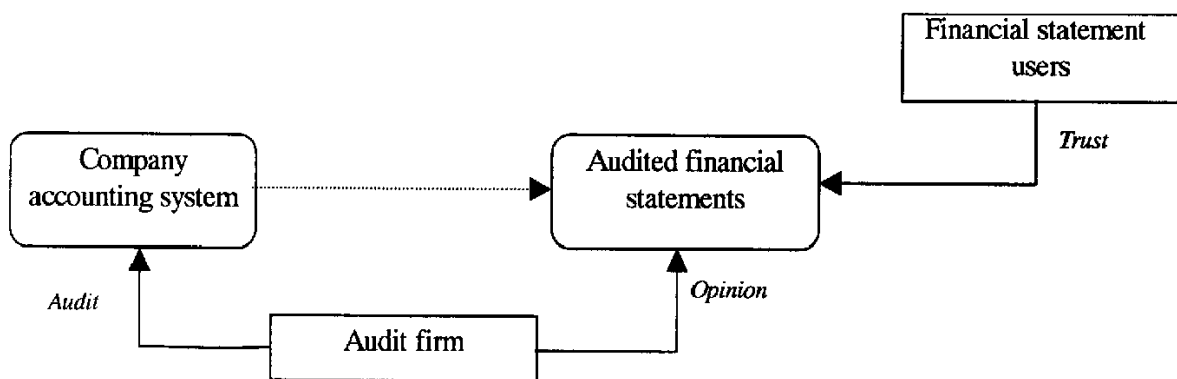
¹⁷³ Humphrey, 25.

¹⁷⁴ Ibid.

inte bara se det om ett kommunikationsproblem utan också ett problem i uppdelningen i ansvar mellan revisor/företagsledning, vilket definieras i RS 210 främst i form av ett uppdragsbrev¹⁷⁵. Det var något som också uttrycktes av Riksrevisionen i deras svar på EU Green Paper 2010¹⁷⁶. Liknande åsikter kom också från några av de intervjuade revisorerna som anser att den bristfälliga kunskapen hos intressenterna angående vem som ansvarar för vad (revisor eller företagsledning) leder till att de orimliga förväntningarna ökar.

6.3 Revisionskandalers påverkan på förväntningsgapet

I den här delen av analysen tas revisionskandalers påverkan på förväntningsgapet upp genom att ta utgångspunkt i den förtroendemodell som vi presenterade i teorin (se figur 12)

Figur 12: Revision som en agentrelation mellan användarna av de finansiella rapporterna och revisionsfirmorna¹⁷⁷

Har revisionskandaler påverkat förväntningsgapet och hur kan det i så fall tänkas påverka gapet i framtiden? För att kartlägga hur gapet påverkas av revisionskandaler behöver vi ta vår utgångspunkt i vad en skandal innebär. Revisorerna kom med olika svar och en av revisorerna ville inte ens kännas vid begreppet. Det är inget vedertaget begrepp, som revisorn uttryckte det. Den genomgripande synen är dock att revisorn inte utfört revisionen enligt god revisionssed. Enligt revisorerna innebär det att ta ställning utan bakomliggande information eller helt enkelt strunta i att revidera. Det ska finnas en grad av medvetenhet i handlandet. En revisionskandal blir alltså inte fallet om en revisor tar ställning och åsikten senare visar sig vara fel om revisorn tog ställning med alla nödvändiga handlingar tillgängliga. Det måste finnas utrymme för en professionell bedömning enligt en revisor. Andra synpunkter som kom

¹⁷⁵ Far. Revision - En praktisk beskrivning.

¹⁷⁶ Riksrevisionen. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

¹⁷⁷ Herrbach, Audit quality, auditor behaviour and the psychological contract”, 789.

upp var att det helt är styrt av media och att det är de som definierar begreppet. Investerarnas åsikter är främst att revisorn grovt och medvetet åsidosätter sina skyldigheter för att inte stöta sig med företagsledningen. Saker som betonas är just oberoendeproblematik, exempelvis i form av att de vill sälja konsultation utöver revisionen, men även för att behålla nuvarande uppdrag. Som tidigare nämnt så tyckte revisorerna att det är mycket beroende på den individuella revisorn hur bra revisionen blir. Det finns de som är bättre och de som är sämre. Det här tar också Herrbach upp när han säger att revisionskvalitet är svårt att bedöma och att det är känsligt för den enskilda individen som utför arbetet¹⁷⁸. Det finns som synes alltså skilda meningar gällande vad en revisions-skandal/revisionsmisslyckande är vilket också Carrington tar upp. Är vi ens överens om vad ett revisionsmisslyckande är?¹⁷⁹.

För att näringslivet ska fungera är det mycket viktigt att det finns ett förtroende/trovärdighet för att revisorn utför sitt uppdrag korrekt¹⁸⁰. Finansmarknadsminister Peter Norman anser exempelvis att ”förtroendet” är en väldigt viktig fråga för revisionsbranschen framöver och att de nu måste stärka detta¹⁸¹. Ändå har förväntningsgapet möjligtvis också fungerat som en accelerator gällande det minskade förtroendet för revisorer enligt Carrington¹⁸². En av investerarna uttryckte det så här: ”*Om det tidigare varit som ovan beskrivet att allmänheten förväntar sig mer av revisorn än vad revisorn gör så är kanske fallet annorlunda nu efter skandalen kring HQ Bank.*”

Revisorerna är överens om att förtroendet skadats till följd av de skandaler som uppdragats på senare tid. En åsikt som nämns är att alla i branschen dras över en kam. Två av revisorerna anser dock att det inte påverkar förtroendet på längre sikt. Investerarna har lite olika uppfattningar där två tycker att ja, det är helt klart fallet, medan en tycker ja, men inte så mycket. Den sistnämnde anser att man får vänta tills revisorsnämnden uttalat sig i ärendet. Samtidigt säger han att många intressenter inte följer med tills detta har skett, utan bildar sig en uppfattning i form av den mediabild som presenteras vid uppdragandet av skandalen.

Har förtroendeproblematiken lett till att intressenter vill ta del av mer information om revisorns roll och uppgift. Nej, säger tre revisorer uttryckligt, medan en säger ja, till viss del och

¹⁷⁸ Herrbach, Audit quality, auditor behaviour and the psychological contract”, 787.

¹⁷⁹ Carrington, ”Debatt revisorsrollen: Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler”, 43.

¹⁸⁰ Moberg, 34.

¹⁸¹ Lennartsson, ”Noteringar: FI riktar skarp kritik mot revisorer”, 7.

¹⁸² Carrington, ”Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts”, 82-83.

då främst från andra intressenter än företaget. Investeringarna tycker sig se en ytterst marginell ökning. Eller som en investerare uttrycker sig. Den breda massan av investerare bryr sig nog inte egentligen om vad det är som påverkar värdet i ett bolag eller vad revisorn gör, utan vill bara se pengarna växa.

Har då den senaste tidens revisionskandaler påverkat revisorernas arbete? Nej, inte det dagliga arbetet förutsatt att man inte jobbar med finansiella bolag, enligt dem själva. Dock nämner flera respondenter att media till stor del påverkar vad som är en revisionskandal, men också andra faktorer som påverkar revisorernas arbete, exempelvis förväntningsgapet. De här åsikterna var något av en intressant röd tråd under våra intervjuer. Det här är en problematik som Thomas Carrington också tar upp. Carrington anser att problemet ligger i att vid en revision som inte är ifrågasatt får revisorns underförstådda påstående om att revisionen är lyckad stå oemotsagd. När det uppstår en tvist gällande revisionen har revisorn istället förlorat sin roll som talesperson för revisionens kvalitet och övriga intressenters uppfattningar hamnar i fokus. För att detta ska ske måste någon intressent lyckas göra sig till talesperson och även övertyga de andra intressenterna om att så är fallet.¹⁸³ Det verkar enligt våra intervjuer vara på det viset att media fungerar som den här talespersonen och övertygar många intressenter om att det är exempelvis en revisionskandal, innan Revisorsnämnden dömt i fallet. Carrington nämner också att det finns en skillnad i materialitetsnivå mellan vad som kommer med i medierna och vad som är tillåtet i de finansiella rapporterna¹⁸⁴. Detta är något som revisorerna också tog upp som ett problem. Alla revisorerna nämnde saker som ”dömd på förhand”. Det är ingen som granskar Expressens rubriker mot Aktiebolagslagen. En revisor nämner exemplet med HQ Bank och säger att om man raljerar lite så kan man säga att tidningarna skriver det läsarna vill läsa, alltså att det är revisorns fel att HQ Bank går dåligt. En annan revisor nämner att det känns som det fanns ett ”syfte” med den artikelserie som skrevs i höstas i Svenska Dagbladet om revisorer och revisionsbranschen. Det här eftersom det enligt revisorn inte fanns något större intresse att ta in rättelser på felaktiga uppgifter. Den allmänna uppfattningen hos revisorerna var som Carringtons, att även om en revision uppfattas som misslyckad så behöver den inte vara av undermålig kvalitet¹⁸⁵.

¹⁸³ Carrington, “Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts”, 185-188

¹⁸⁴ Ibid., 82-83.

¹⁸⁵ Eklöv Alander, ”Vem bestämmer när en revision är misslyckad?”, 21.

Har då skandalerna lett till ett större eller mindre förväntningsgap? Enligt tre av våra revisorer leder det till ett gap större på kort sikt men förhoppningsvis ett mindre på lång sikt. Det eftersom revisornas uppgifter och ansvar hamnar mer i hetluften samt om nya bra regler kommer. En av revisorerna anser att effekten därför är svårt att bedöma innan nya regler och standarder är på plats. Två av investerarna är av uppfattningen att gapet blir mindre just på grund av strålkastarljuset mot revisorn, medan den tredje investeraren anser att de eventuella nya reglerna som kommer under en övergångsperiod leder till ett större gap. Det här eftersom det blir krångligare för den enskilde investeraren att sätta sig in vad revisorn ska göra och vad som förväntas av honom.

Slutsatsen vi drog tidigare i analyskapitlet när vi utgick från Porters modell med uppdelning av förväntnings- och prestationsgapet i ett rimlighetsgap och ett prestationsgap visade att ett rimlighetsgap existerade. Rimlighetsgapet baseras på rimliga kontra orimliga förväntningar från intressenter och allmänhet. Med argumentationen om ett nedsatt förtroende till följd av en skandal, vilket svaren från vår undersökning visade på, är det logiska sambandet att det leder till sänkta förväntningar på vad revisorn ska göra från användare, intressenter och allmänheten. I takt med att förväntningarna sjunker bör givetvis de ”orimliga förväntningar” som vi identifierat i 6.1.1 sänkas och därmed bli mindre orimliga och på så sätt minska den del av förväntnings- och prestationsgapet som berör förväntningar utifrån rimlighetsgapet i Brenda Porters definition av gapet, ”the Audit Expectation-Performance Gap”¹⁸⁶. Anledning till det är att en skandal också ger tillfälle för revisionsbranschen att informera intressenterna om vad som är revisornas arbetsuppgifter och ansvar. Peter Strömberg uttryckte det på följande sätt. Vem vill veta mer om allmänna revisionsfrågor när det inte skett någon skandal?¹⁸⁷ Detta tankesätt kan dock endast tänkas fungera då det fortfarande finns ett relativt högt förtroende för revisorn, vilket vi genom vår undersökning har förstått att det finns. Om förtroendet för revisorn generellt sett hade varit lågt hade de ”orimliga förväntningar” som finns aldrig existerat, åtminstone inte i samma utsträckning, och därmed hade ”rimlighetsdelen” (se Porters modell) i ”the Audit Expectation-Performance Gap” inte påverkats. Enligt vår argumentation faller det sig därför rimligt att anta att denna del av gapet påverkas i högre utsträckning (gapet blir mindre) ju större förtroende som fanns för revisorn från intressenter och allmänheten innan skandalen.

¹⁸⁶ Porter, “An empirical study of the audit expectation-performance gap, 50.

¹⁸⁷ Halling, ”Förväntningsgapet: ”Revisornas roll inte så enkel att förklara””, 35.

Det verkar alltså helt klart att revisions-skandaler har en påverkan på förväntningsgapet. Dock skiljer sig uppfattningarna hos våra respondenter om förväntningsgapet ökar eller minskar efter en skandal. Vi tror att detta beror på att på att som Porter säger, att alla förväntningar inte är orimliga, utan att om de är kostnadseffektiva så ska de införas i olika standarder. På kort sikt kan en motverkande faktor till det minskade rimlighetsgapet därmed vara att det efter en skandal, enligt Humphrey, ofta kommer nya förändringar bland annat i form av regleringar.¹⁸⁸ Dessa regler skulle då framförallt på kort sikt kunna bidra till kunskapsbrist från främst intressenternas sida gällande vad det är revisorn ska göra. Fram tills att intressenter och allmänhet satt sig in i de nya reglerna kan gapet alltså öka lite igen. Kommunikation ses även här som en lösning genom att revisorns roll tydliggörs vid skandaler vilket på längre skulle minska gapet. Vikten av vilka nya standarder som kommer är också en faktor som påverkar förväntningsgapet enligt våra respondenter. Det är viktigt att göra en konsekvensanalys innan man implementerar nya standarder enligt Dan Brännström, generalsekreterare för Far¹⁸⁹. Thomas Carrington nämner också att det är revisionsmisslyckanden som fört utvecklingen i branschen framåt och att skandaler ofta leder till att mer revision efterfrågas och att därmed förväntningsgapet är ett fenomen som spelar revisionsbranschen i händerna¹⁹⁰. Den här problematiken tas även upp av Humphrey¹⁹¹.

Rimlighetsgapet (ena delen av förväntnings- och prestationsgapet) minskar enligt ovanstående argumentation. Men vi vill än en gång påpeka att det finns faktorer som i sin tur kan påverka den minskningen. En av dessa är då den ”kunskapsbrist” som uppstår vid införandet av nya regler vilket på kort sikt gör att rimlighetsgapet stiger lite igen, för att sedan återigen sjunka i takt med att ”kunskapsbristen” återhämtas. Detta genom att intressenter och allmänhet hinner sätta sig in i de nya reglerna. Detta förutsatt att de väljer att göra det. Vår undersökning visade dock inte på någon stor skillnad i intressenters och allmänhetens intresse att sätta sig in i vad det är revisorn ska göra efter en skandal.

¹⁸⁸ Humphrey, 24.

¹⁸⁹ Brännström, ”Debatt: Farligt att lagstifta för snabbt efter skandaler och kriser, 45.

¹⁹⁰ Carrington, ”Debatt revisorsrollen: Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler”, 42.

¹⁹¹ Humphrey, 25.

7. Slutsats

I detta kapitel redogörs för de slutsatser som vi har kunnat dra utifrån vår genomförda studie. Kapitlet möter syftet med uppsatsen och innehåller svar på de problemformuleringar som vi presenterade i inledningskapitlet. Utöver det tar vi också upp våra egna reflektioner och förslag till fortsatt forskning.

Förväntnings- och prestationsgapet är som vi sett vid skrivandet av detta arbete inget entydigt begrepp. För att lite enkelt sammanfatta innebörden kan man säga att det är skillnaden mellan det som förväntas att revisorn presterar och vad revisorn sedan verkligen presterar. Vi har sett att ett förväntningsgap existerar och det gestaltas bland annat i form av en överdriven tro på att revisorn ska fungera som ett totalt skydd mot oegentligheter i de finansiella rapporterna, men också i form av en osäkerhet på vad det faktiskt är revisorn ska göra. Vi har inte hittat något prestationsgap i form av undermålig prestation från revisorns sida eller att dagens revisionsstandarder skulle vara undermåliga. Viktigt att beakta är dock som vi tidigare tog upp att alla förväntningar som existerar från intressenternas sida inte är orimliga. Det tar bland annat Humphrey upp¹⁹². De förväntningar som är rimliga ska implementeras i standarder. Alla rimliga förväntningar finns kanske inte med i dagens standarder och i det avseendet skulle standarderna kunna vara undermåliga, enligt Porters modell. Det finns alltså en koppling mellan vilka standarder som existerar och hur rimlighetsgapet ser ut. Överlag anser vi dock inte att standarderna är undermåliga, men det finns en koppling mellan rimlighetsgapet och gapet gällande undermåliga standarder.

En av de faktorer vi funnit har en påverkan på förväntnings- och prestationsgapet är komplexiteten i regelverken kring revision och redovisning. I takt med att regelverken blir mer komplicerade ökar också förväntnings- och prestationsgapet. Detta har vi sett genom vår undersökning men är också en tanke som delas med bland annat Peter Strömberg, direktör på Revisorsnämnden, vilket vi tidigare presenterat¹⁹³. En annan påverkande faktor vi kunnat identifiera är hur stor graden av kommunikation från revisorn är. Med kommunikation menar vi i det här fallet hur mycket revisorn kommunicerar ut vad det är denne har gjort och vad som förväntas göra av denne. Med ökad kommunikation från revisorn följer större klarhet i vad det

¹⁹² Humphrey, 10.

¹⁹³ Halling, "Förväntningsgapet: "Revisorns roll inte så enkel att förklara"", 35.

faktiskt är revisorn ska göra och hjälper därmed till att sprida en större förståelse för vad som rimligen kan förväntas av revisorn. Som vi tidigare nämnt var det i EU Green Paper 2010 ett önskemål från Aktiespararna att öka kommunikationen gällande revisorns uppgifter och revisionsmetoder. Det är dock viktigt att beakta att det är en balansgång hur mycket, och till vilka, revisorn kan uttala sig för att inte hamna i en lojalitetskonflikt. En sista faktor vi kunnat identifiera vilken har en påverkan på förväntnings- och prestationsgapet är vem som driver utvecklingen gällande revisionsansvar. Vad vi kunnat se genom vår undersökning är att revisorerna själva tyckt att befintliga standarder och revisionsmetoder är tillräckliga, medan investerarna var av en något avvikande åsikt. Om branschen är självreglerad eller starkt påverkad av lobbyism kan detta ge upphov till att gapet, om än inte ökar, åtminstone inte minskar. Det kan enligt Humphrey finnas incitament att behålla konceptet förväntningsgap för att kunna ge svar på tal. Detta i form av reformer och på så sätt dämpa oron från intressenter och allmänhet¹⁹⁴. Slutsatsen är att det förmodligen inte går att minska förväntningsgapet om svaren och åtgärderna för att lösa problemet helt lämnas i revisionsbranschens händer. Utbildning och kommunikation har föreslagits som lösning under en lång tid men Humphrey menar att man måste kolla på strukturerna kring branschen och dess självreglering.¹⁹⁵

Att revisions-skandaler har en påverkan på förväntnings- och prestationsgapet är något vi funnit stämmer. Framförallt rör detta den del av gapet som med utgångspunkt i Brenda Porters definition av gapet, förväntnings- och prestationsgapet, berör delen om rimliga kontra orimliga förväntningar på revisorn. Vi har kunnat se att en följd av en skandal är att förtroendet för revisorn skadas vilket i sin tur resulterar i sänkta förväntningar på denne från allmänhet och intressenter. De sänkta förväntningarna leder i sin tur till mindre ”orimliga förväntningar” och därmed ett minskat gap. Vi har dock kunnat se att följden av en skandal ofta är nya regleringar som i sin tur leder till en ”kunskapsbrist” hos allmänhet och intressenter, vilket gör att gapet ökar lite igen. I takt med att ”kunskapsbristen” återhämtas blir det en form av rekyleffekt där gapet återgår i förhållande till hur stor återhämtningen är, d.v.s. till hur stor grad intressenter och allmänhet sätter sig in i de nya reglerna. Man kan alltså säga att det är ett trevägsförhållande där den största påverkan på gapet sker som en minskning till följd av mindre ”orimliga förväntningar”. Detta gäller då förtroendet för revisorn är högt bland intressenter och allmänhet. Den näst största påverkan på gapet, en ökning, har de nya reglerna som införs. Minst

¹⁹⁴ Humphrey, 25.

¹⁹⁵ Ibid.

påverkan har den återhämtning av kunskap, som återigen får gapet att sjunka. Detta då det är som så att alla intressenter drabbas av kunskapsbristen som uppstår till följd av nya regler, medan endast en del väljer att ta in den information om vad de nya reglerna innebär. Det är också viktigt att ta hänsyn till att effekten kan bli olika beroende på vilka nya regler som kommer. Är reglerna bra och tydliga kanske kunskapsbristen inte blir så stor. Samtidigt kan då reglerna på längre sikt också hjälpa till att minska rimlighetsgapet. En annan sak som är viktig att ta i beaktande är att när vi talar om att revisionsskandal kan leda till en minskning av förväntningsgapet så berör det den del som benämns rimlighetsgapet. Prestationsgapet, vilket vi inte kunnat identifiera existerar, skulle istället mycket väl kunna öka när en skandal sker. För att det totala gapet ska minska skulle det i så fall krävas att inte bara en variabel minskar utan ett samspel av flera olika. Detta är dock inget problem så länge bara ett rimlighetsgap existerar.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ett förväntnings- och prestationsgap existerar i form av ett rimlighetsgap. Gapets existens beror till stor del på orimliga förväntningar från intressenter och allmänhet. Vi har även identifierat ett antal faktorer som påverkar rimlighetsgapet exempelvis hur komplexa nuvarande och framtida regelverk är, hur stor grad av kommunikation som sker mellan revisionsbranschen och intressenter/allmänhet samt hur utvecklingen gällande revisionsansvar sker. Med den senaste faktorn menar vi i hur stor grad revisionsbranschen själv reglerar marknaden i förhållande till statlig/europeisk inblandning. Vad gäller påverkan på gapet av en revisionsskandal, eller snarare det som uppfattas att vara en skandal, har vi sett en påverkan i form av ett minskat förtroende för revisorn. Det minskade förtroendet leder till att de orimliga förväntningarna vi identifierat, dvs. att intressenter och allmänhet tror att revisorn ska göra mer än vad revisorn enligt lag verkligen ska göra, minskar och blir mindre ”orimliga”. Detta tillsammans med att branschen hamnar i ett strålkastarljus där det ges läge att informera om revisorns uppgifter gör att gapet minskar (förväntningsdelen om rimliga/orimliga förväntningar, i definitionen av förväntnings- och prestationsgapet).

7.1 Egna reflektioner

Vi valde att gå på djupet gällande förväntningsgapet genom att genomföra intervjuer med revisorer och intressenter. Vi tycker dock kanske nu i efterhand att vi kunde begränsat oss ännu mer för att få ett än bättre djup. Våra slutsatser baserar vi till stor del på en analys utifrån

Brenda Porters modell: ”the Audit Expectation-Performance Gap”¹⁹⁶. Den här modellen har använts vid liknande analyser tidigare och var den vilken vi tyckte var bäst anpassad för de problemformuleringar som vi ville ha svar på. Vi är dock medvetna om att i de fall man använder en annan modell kan man till viss del få andra svar och att det finns brister även med Porters modell. Främst rör det här tolkningen av begreppet ”reasonable expectations” (rimliga förväntningar). Modellen bygger till stor del på att detta begrepp kan definieras. Kritiska åsikter har även kommit från exempelvis Peter Öhman som i sin avhandling ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman”¹⁹⁷ anser att diskussionen kring förväntningsgapet inte bör styras av ett bakomliggande system av regler, rekommendationer och riktlinjer. Han anser att revisionens potential i stället ska vara kopplad till revisionen som fenomen och inte till regelverket.

7.2 Förslag till fortsatt forskning

Utifrån slutsatserna i examensarbetet tycker vi att det hade varit intressant att undersöka främst rimlighetsgapet utifrån ett kvantitativt perspektiv. Detta för att få en bred allmän förståelse för grunderna till förväntningsgapet. En sådan studie skulle man kunna koppla till Brenda Porters modell ”the Audit Expectation-Performance Gap” på ett sätt som liknar det vi gjort i den här uppsatsen¹⁹⁸. Det skulle vara intressant eftersom det är precis det som Porter försöker göra i sin artikel, nämligen ”mäta” förväntningsgapet. Det skulle vara intressant att se hur det skulle kunna appliceras på svenska förhållanden. Vi har visat på djupet här men det skulle vara intressant att se om det går att generalisera de här slutsatserna enligt ovanstående förslag. Samtidigt finns det flera aspekter som kan vara intressanta i och med att RS ersätts med ISA-standards i Sverige från och med revisioner av räkenskapsår som inleds efter 31 december 2010. Ett exempel till fortsatt forskning skulle då vara att undersöka om det minskar förväntningsgapet (både gällande rimlighetsgapet men även om det påverkar prestationsgapet) nu när Sverige inför än mer internationella standarder. Införandet av de här standarderna kommer också med en mängd intressanta möjligheter att jämföra olika aspekter gällande revision mellan en mängd länder i Europa. En ytterligare aspekt som kan vara intressant är att när nu de här reglerna är på plats så kommer Sverige ha mycket svårt att ensamma påverka

¹⁹⁶ Porter, ”An empirical study of the audit expectation-performance gap”, 50.

¹⁹⁷ Öhman, ”Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman.”, 132.

¹⁹⁸ Porter, ”An empirical study of the audit expectation-performance gap”, 50-51.

reglerna kring revisionen, utan det kommer till stor del bestämmas internationellt. Detta skulle då kunna tänkas påverka olika aspekter av förväntningsgapet och skulle kunna leda både till en ökning eller en minskning av gapet, beroende på hur väl de här reglerna är anpassade efter svenska förhållanden.

8. Källförteckning

Artiklar:

- ”72. Remiss från EG-kommissionen om revisors skadeståndsansvar”, *FAR SRS INFO*, Nr.2 (2007)
- Brännström, Dan. ”Debatt: Farligt att lagstifta för snabbt efter skandaler och kriser”, *Balans*, Vol.37, Nr.2 (2011): 45
- Carrington, Thomas. ”Vad är revision? Begreppets innebörd styr argumentationen i debatten om revisionsplikten”, *Balans*, Vol.35, Nr.11 (2009): 37-39
- Carrington, Thomas. ”Debatt revisorsrollen: Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler”, *Balans*, Vol.37, Nr.1 (2011): 42-43
- Ehlin, Åsa. ”Förväntningsgapet: En efterfrågestyrd revision minskar förväntningsgapet”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 29
- Ehlin, Åsa. ”Förväntningsgapet: Slopa inte revisorn!”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 35
- Eklöv Alander, Gunilla. ”Vem bestämmer när en revision är misslyckad?”, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 20-21
- Finansinspektionen, Dnr 10-8409, Anmälan av KPMG AB och auktoriserade revisorn Johan
- Halling, Pernilla. ”Förväntningsgapet: ”Revisorns roll inte så enkel att förklara””, *Balans*, Vol.34, Nr.2 (2008): 34-35
- Herrbach, Olivier. ”Audit quality, auditor behaviour and the psychological contract”, *The European Accounting Review*, Vol.10, Nr. 4 (2001): 787–802
- Innes, John, Brown Tom och Hatherly David. ”The expanded audit report - a research study within the development of SAS 600”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 10, Nr. 5 (1997): 702-717
- Lennartsson, Rakel. ”Noteringar: FI riktar skarp kritik mot revisorer”, *Balans*, Vol.36, Nr.12 (2010): 7
- Lennartsson, Rakel. ”Risk i ropet”, *Balans*, Vol.36, Nr.12 (2010): 24-25
- McEnroe, John E. och Stanley C. Martens. ”Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap"”, *Accounting Horizons*, December, (2001): 345-358
- Porter, Brenda. ”An empirical study of the audit expectation-performance gap”, *Accounting and Business Research*, Winter, (1993): 49-68

Öhman, Peter. "Motstridiga intressen hot mot revisionens möjligheter", *Balans*, Vol.33, Nr.4 (2007): 41-43

Böcker:

Bruzelius, Lars H., Skärvad, Per-Hugo. *Integrerad organisationslära*. Lund: Studentlitteratur, 2004.

Bryman, Alan & Bell, Emma. *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Malmö: Liber AB, 2005.

Cassel, Filip. *Den reviderade revisorsrollen*. Stockholm: Nerenius & Santéus Förlag AB, 1996.

Hayes, Rick, Dassen Roger, Schilder Arnold och Wallage Philip. *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards in Auditing*. 2th ed. Essex: Pearson Education, 2005.

Humphrey, Christopher. Debating Audit Expectations. *Current issues in Auditing*. Third edition, Michael Sherer, Stuart Turley (red.), 3-30. Storbritannien: Paul Chapman Publishing Ltd., 1997.

Larsen, Ann Kristin. *Metod helt enkelt. En Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Kristianstad: Gleerups Utbildning AB, 2009.

Moberg, Krister. *Bolagsrevisorn*. 3:e uppl. Stockholm: Nordstedts juridik AB, 2006.

Författningar och regleringar:

Aktiebolagslagen (2005:551)

Far. RS 200 Mål och generella principer för en revision (2010)

Far. RS 210 Mål och generella principer för en revision (2010)

Revisionslagen (1999:1079)

Revisorslagen (2001:883)

Forskningsrapporter:

Carrington, Thomas. "Framing Audit Failure – Four studies on audit quality discomforts"
Stockholm: Stockholm University, Business Administration, 2007

Winter, Simon. "Förväntningar och Kognitionsforskning"
Lund: Lunds Universitet, Kognitionsforskning, 1993

Öhman, Peter. "Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman."
Sundsvall: Mittuniversitet, Fakulteten för humanvetenskap, 2006.

Internet:

Aktiespararna. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/users/shareholders_association_2/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-20)

Dagens Industri. Efter HQ: Regeringen ökar kraven på revisorerna.

<http://di.se/Artiklar/2011/2/11/227283/Normans-tre-krav-pa-revisorerna/> (Hämtad 2011-02-19)

European Commission. Directive 2006/43/EC on statutory audit.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2006L0043:20080321:SV:PDF> (Hämtad 2011-04-14)

European Commission. EU Green Paper 1996 Act of the conference on the role, the position and the liability for the statutory auditor in the European Union.

http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/act_en.pdf (Hämtad 2011-03-04)

European Commission. EU Green Paper 2010 Audit Policy: Lessons from the crisis.

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_en.pdf (Hämtad 2011-02-03)

European Commission. Scoreboard on the transposition of the Statutory Audit Directive 2006/43/EC) 1 May 2009.

http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/dir/090501scoreboard_en.pdf (Hämtad 2011-04-15)

European Commission. Summary of responses Green Paper Audit Policy: Lessons from the crisis.

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/summary_responses_en.pdf (Hämtad 2011-02-20)

European Union. Grönböcker.

http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/green_paper_sv.htm (Hämtad: 2011-04-12)

Far. Balans, Vol.34, Nr.2 (2008).

<http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIngcustomer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN75232@@RTN75234@@RTN00005F57@@TN00005F70@@N65552@@N65569#top> (hämtad 2011-03-01)

Far. Förord till Revisionsstandard i Sverige.

http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/static/documents/aldre_bocker_2010/Samlingsvolym_Del_2_2010_Flik_3.pdf (Hämtad 2011-03-16)

Far. Inledning till regler om revision och andra granskningsuppdrag.

<http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIngcustomer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN66898@@RTN00009C0F@@TN00009C44> (Hämtad 2011-03-16)

Far. Kontakt.

http://www.far.se/portal/page?_pageid=114,340357&_dad=portal&_schema=PORTAL
(Hämtad: 2011-05-09)

Far. Re: European Commission's Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/audit_profession/authorised_accountants/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-20)

Far. Revision - En praktisk beskrivning.

<http://www.farkomplett.se.ludwig.lub.lu.se/foIng-customer/document.do?idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN70376@@TN00002392>
(Hämtad 2011-02-07)

Finansdepartementet. SOU 2007:51 Utredningen om Riksbankens kapitalstruktur och vinst-disposition.

http://www.sweden.gov.se/download/af2d4267.pdf?major=1&minor=84392&cn=attachmentPublDuplicator_0_attachment (Hämtad: 2011-05-05)

Justitiedepartementet. Consultation on the Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/public_authorities/ministry_justice/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-20)

PWC. Kontakta oss.

<http://www.pwc.com/se/sv/om-oss/kontaktpersoner.jhtml> (Hämtad: 2011-05-07)

Realtid.se. Revisorsnämnden väljer bort disciplinärenden.

http://www.realtid.se/ArticlePages/201103/21/20110321130618_Realtid466/20110321130618_Realtid466.dbp.asp (Hämtad: 2011-05-08)

Redovisningskonsulterna SRF Servicebyrå AB. Responses: Consultation on audit policy-lessons from the crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/audit_profession/accounting_consultants/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-24)

Revisorsnämnden. Consultation on the green paper Audit Policy: Lessons from the crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/public_authorities/supervisory_accountants/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-20)

Riksrevisionen. Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/public_authorities/national_sweden_1/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-19)

Svenskt Näringsliv. Green Paper Audit Policy: Lessons from the Crisis.

http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/lessons_crisis_2010/preparers_company/confederation_enterprise/_EN_1.0_&a=d (Hämtad 2011-02-26)

Personlig kommunikation:

Bengtsson, Martin. Aktiespararna, personlig intervju, 2011-04-15.

Jönsson, Jan. Aktiespararna, mail-intervju, 2011-03-08.
Lövgren, Jörgen. BDO, telefonintervju, 2011-04-05.
Permsjö, Josefine. Deloitte Malmö, personlig intervju, 2011-03-07.
Persson, Anders. Aktiespararna, mail-intervju, 2011-03-11.
Sassler, Tord. PWC Malmö, personlig intervju, 2011-03-17.
Smiciklas, Martin. Föreläsning Revisorsjuridik, HT 2010.
Svensson, Stefan. Ernst & Young Lund, personlig intervju, 2011-03-11.

9. Appendix

Bilaga 1: Frågor till revisorer

Inledning

1. Namn?
2. Bakgrund?
3. Vilka sorts klienter har ni hand om? Storlek etc.

Allmänt

4. Anser du att revisionens allmänna ”kvalitet” skulle kunna förbättras ytterligare? På vilket sätt?
5. Anser du att revisorer generellt bör kommunicera mer regelbundet med intressenterna?
6. Anser du att regelverken (på grund av ökad teknisk komplexitet) blivit svårare att förstå för icke insatta de senaste x åren?

Förväntningsgap

7. Vad betyder begreppet förväntningsgap för dig när vi talar om revision?
8. Anser du att det idag generellt finns en skillnad mellan intressenters förväntningar om vad de tror ni gör och vad ni i själva verket gör (ett förväntningsgap)?
9. I så fall tror du detta beror på undermåliga standarder (”tillräckliga” krav inte ställs upp) eller undermålig prestationsförmåga från revisorns sida?
10. Anser du att allmänheten generellt har ”rimliga” förväntningar på vad en revisor ska göra eller uppstår förväntningsgapet som en följd av allmänhetens generella ignorering av revision?
11. Till vilken utsträckning har utvecklingen gällande revisionsansvar skett som en följd av att samhället genom tryck (lagstiftning) fått forcera fram förändring till följd av en ovillig revisionsbransch?
12. Bör den använda revisionsmetoden förklaras bättre för användarna för att minska förväntningsgapet och tydliggöra syftet med revisionen?
13. Vad gör/rekommenderar ni/har ni gjort för att minska/eliminera förväntningsgapet som finns?
14. Är förväntningsgapet en följd av faktumet att revisionsbranschen idag mer är att likna vid en affärsverksamhet snarare än en yrkesverksamhet?

15. Anser du att förväntningsgapet är eller kan bli ett problem i ert arbete?

16. Anser du att förväntningsgapet har förändrats (ökat, minskat etc.) över tiden? I framtiden?

Revisionskandaler

17. Hur skulle du definiera en skandal inom revision?

18. Anser du att den senaste tidens ”revisionskandaler” (exempelvis HQ Bank) har påverkat ert arbete?

19. Har du märkt ett ökat intresse hos klienterna/intressenter att ta del av mer information om revisorns uppgifter och revisionsmetoder?

20. Anser du att ”revisionskandaler” (exempelvis HQ Bank) och dess efterverkningar (lagbestämmelser etc.) leder till ett större eller mindre förväntningsgap?

21. Tror du att förtroendet för revisorsyrket har skadats?

Bilaga 2: Frågor till Aktiespararna/investerare

Inledning

1. Namn?
2. Bakgrund?

Allmänt

3. Anser du att revisionens allmänna ”kvalitet” skulle kunna förbättras ytterligare? På vilket sätt?
4. Anser du att revisorer generellt bör kommunicera mer regelbundet med intressenterna?
5. Anser du att regelverken (på grund av ökad teknisk komplexitet) blivit svårare att förstå för icke insatta de senaste x åren?
6. Hur stort förtroende anser du att det generellt finns för revisorn och dess tjänster?

Förväntningsgap

7. Vad betyder begreppet förväntningsgap för dig när vi talar om revision?
8. Anser du att det idag generellt finns en skillnad mellan intressenters förväntningar om vad de tror revisorer gör och vad revisorerna i själva verket gör (ett förväntningsgap)?
9. I så fall tror du detta beror på undermåliga standarder (”tillräckliga” krav inte ställs upp) eller undermålig prestationsförmåga från revisorns sida?
10. Anser du att allmänheten generellt har ”rimliga” förväntningar på vad en revisor ska göra eller uppstår förväntningsgapet som en följd av allmänhetens generella ignorering av revision?
11. Till vilken utsträckning har utvecklingen gällande revisionsansvar skett som en följd av att samhället genom tryck (lagstiftning) fått forcera fram förändring till följd av en ovillig revisionsbransch?
12. Bör den använda revisionsmetoden förklaras bättre för er användare för att minska förväntningsgapet och tydliggöra syftet med revisionen?
13. Vad gör/rekommenderar du för åtgärder för att minska/eliminera förväntningsgapet som finns?
14. Är förväntningsgapet en följd av faktumet att revisionsbranschen idag mer är att likna vid en affärsverksamhet snarare än en yrkesverksamhet?

15. Anser du att förväntningsgapet generellt är ett problem för investerare?
16. Anser du att förväntningsgapet har förändrats (ökat, minskat etc.) över tiden? I framtiden?

Revisionskandaler

17. Hur skulle du definiera en skandal inom revision?
18. Anser du att den senaste tidens ”revisionskandaler” (exempelvis HQ Bank) generellt har påverkat intressenters förtroende för revisorn och revision?
19. Finns det till följd av detta ett ökat intresse hos intressenter att ta del av mer information om revisorns uppgifter och revisionsmetoder?
20. Anser du att ”revisionskandaler” (exempelvis HQ Bank) och dess efterverkningar (lagbestämmelser etc.) leder till ett större eller mindre förväntningsgap?
21. Tror du att förtroendet för revisorsyrket har skadats?

Bilaga 3: Balans-artikel

Debatt: Förväntningsgapet: ”Nu eller aldrig”

Den senaste tidens turbulens kring olika företag har lett till mycket negativ kritik i media både kring revisorernas prestation men även kring revisionsbranschens prestation som helhet. Det talas dock inte lika mycket om att det rent av kan vara på det sättet att det också kan finnas något positivt i detta och att det möjliggör en minskning av förväntningsgapet?

Förväntningsgapet är ett begrepp som diskuterats under en väldigt lång tid. En mängd lösningar har diskuterats men trots det är gapet än i dag ett problem. Man kan ställa två frågor till sig själv: Vad beror detta på? Är det inte dags att ta nya tag för att lösa problemet? Thomas Carrington nämner problematiken i Balans nr.1 2011 i form av att turbulensen inte enbart ska ses som något negativt utan det är också ett friskhetstecken och att det ofta är misslyckanden som fört utvecklingen i revisionsbranschen framåt. Det här resonemanget skulle dock enligt författarna också kunna användas för att minska förväntningsgapet.

Det har under en lång tid funnits en problematik kring att intressenter förväntar sig att revisorn ska göra mer än vad som är god revisions sed. Denna del av förväntningsgapet kallas rimlighetsgapet i Brenda Porters modell: ”the Audit Expectation-Performance Gap”. Författarnas nya studie som är genomförd vid Lunds Universitet slår fast att så fortfarande är fallet och att intressenter, i det här fallet investerare, förväntar sig mer av revisorn än vad som kan krävas enligt i dag gällande lagar och regler. Vad är det då som påverkar det här gapet? En sak som påverkar är de lagar och regler som finns kring redovisning och revision. Peter Strömberg, direktör på Revisorsnämnden, nämner detta i Balans nr.2 2008. Peter Strömbergs åsikt var att en större regelmassa leder till ökad komplexitet och därmed ett ökat förväntningsgap. Det var något som flera respondenter höll med om i den nya studien också. Det är därför mycket viktigt att ta hänsyn till förväntningsgapet och genomföra konsekvensanalyser av nya regler innan de implementeras så att de inte får motsatt effekt. Intressant är att Sverige kommer få mycket mindre inflytande i revisionsstandardernas utformning framöver. Detta då Sverige från och med revisioner av räkenskapsår som inleds efter den 1 januari 2011 använder en direkt översatt version av de internationella ISA-standarderna. Utökad kommunikation är något som har föreslagits som en delösning från alla parter under en lång tid. Intressant är dock att två av fyra intervjuade revisorer i den nya studien är tveksamma till om det generellt behövs

mer kommunikation med intressenterna. Det är ofta också på det sättet att den här kommunikationen i så fall ska ske med företagsledningen och inte övriga intressenter, enligt de intervjuade revisorerna. En av slutsatserna i studien är att alla intressenters behov, inte bara företagsledningens, måste tas på största allvar om en minskning av förväntningsgapet ska vara möjlig.

När det inträffar en skandal så finns det ofta ett större intresse från olika parter att ta del av information av vad revisorn gör även om den i vissa fall är marginell. Klart är i alla fall att det för revisionsbranschen är ett bra tillfälle att försöka få ut sitt budskap. Det här tillsammans med att en skandal enligt den nya studien leder till ett tillfälligt dalande förtroende hos intressenterna gentemot revisionsbranschen resulterar i att intressenternas ”orimliga” förväntningar också under en tid minskar. Den del av gapet som berör förväntningar (rimliga/orimliga) kan alltså tänkas minska. Efter en skandal kommer det ofta nya lagar och regler gällande revision. Enligt studien är det därför som tidigare nämnts av yttersta vikt att reglerna är välanpassade för ändamålet. Det för att inte få alltför stor negativt effekt på gapet på kort sikt och kanske till och med få en minskande effekt på längre sikt. En naturlig effekt efter införandet av nya regler är att det uppstår en ”kunskapsbrist” hos de olika intressenterna ett tag efter de nya reglerna eller reformerna har implementerats. Denna ”kunskapsbrist” kan ge upphov till att de orimliga förväntningarna därmed på kort sikt kan öka lite igen för att sedan sjunka i takt med att reglerna sätter sig bland intressenter. Viktigt att komma ihåg är dock att förväntningsgapet också kan bero på att andra faktorer som undermåliga standarder och att prestationsförmågan i revisionsbranschen inte är tillräckligt bra. Den nya studien fann dock inte något sådant samband. Det är dock viktigt att ta hänsyn till detta när nya regler ska implementeras eftersom en skandal kan påverka de här komponenterna på ett annat sätt.

Viktigt att komma ihåg är dock att inte alla förväntningar som finns är orimliga utan en del av dem måste införas i standarder. Här är slutsatsen i studien att det finns en övertro hos revisionsbranschen gällande att de är bäst på att reglera sig själva och inte behöver hjälp från samhället eller EU. På grund av förväntningsgapets långvariga bestånd anser författarna därför att det är viktigt att se till att alla parter medverkar i diskussionen för att en lösning ska vara möjlig. Slutsatsen är att det förmodligen inte går att minska förväntningsgapet om svaren och åtgärderna för att lösa problemet helt lämnas i revisionsbranschens händer, enligt författarna, som också hänvisar bland annat till Christopher Humphreys bokkapitel från 1997 ”Debating Audit Expectations”. Eller är det rent av på det sättet som Thomas Carrington tar upp i

sin artikel i Balans nr.1 2011 att förväntningsgapet är ett begrepp som spelar revisionsbranschen i händerna?